

**Odpowiedzialność karna
dyrektora i nauczyciela
w zakresie naruszenia
przepisów BHP w szkole**

Marek Przybylski

**Odpowiedzialność karna
dyrektora i nauczyciela
w zakresie naruszenia
przepisów BHP w szkole**

Poznań 2012

Projekt okładki: Wydawnictwo Rys

Recenzent: dr Marcin Sokołowski, Wydział Prawa i Administracji UAM

© Copyright by: Marek Przybylski & Wydawnictwo Rys

Wydanie I, Poznań 2012

ISBN 978-83-63664-00-8

Wydanie:

Wydawnictwo Rys
ul. Różana 9/10
61-577 Poznań
tel./fax 048 61 833 16 03
kom. 0600 44 55 80
e-mail: rysstudio@o2.pl
www.wydawnictworys.com

Wstęp

Temat pracy dotyczy odpowiedzialności karnej dyrektora i nauczyciela w zakresie naruszenia przepisów BHP w szkole. Zagadnienie to, w ostatnim czasie jest niezwykle ważne przede wszystkim ze względu na stale rosnącą wypadkowość w szkole, jak też rosnącą świadomość prawną obywateli. Według najnowszych danych liczba ciężkich wypadków w szkole przewyższa liczbę nieszczęśliwych zdarzeń w takich dziedzinach jak budownictwo, górnictwo, czy przetwórstwo przemysłowe¹. Natomiast rosnąca świadomość prawną obywateli powoduje, że rodzice zaniepokojeni stanem bezpieczeństwa swoich dzieci w szkole o swoich zastrzeżeniach w tym zakresie informują, już nie tylko dyrektora szkoły czy policję, ale również prokuraturę i media. Szczególnie sytuacje takie mają miejsce, gdy naruszenie zasad bezpieczeństwa w szkole kończy się doznaniem obrażeń ciała przez dziecko. Stąd też, coraz częściej dyrektorzy szkół, czy nauczyciele pociągani są za naruszenie przepisów z zakresu bhp, nie tylko do odpowiedzialności dyscyplinarnej, cywilnoprawnej, ale i karnej.

Podjmując się napisania tej pracy starałem się, dotrzeć do jak największej ilości pozycji wydawniczych. Jednakże zauważyć należy, że temat odpowiedzialności karnej dyrektora i nauczyciela za naruszenie zasad bezpieczeństwa w szkole, jest nie opracowany i nie doczekał się zwartej monografii wyczerpującej wielowątkowość tego zagadnienia. W poszczególnych artykułach prasowych można spotkać się, jedynie z informacjami dotyczącymi przedstawienia zarzutów karnych dyrektorowi lub nauczycielom. Stosowany przez media sposób

¹ W szkole jest bardziej niebezpieczniej niż w kopalni; Gazeta Prawna. 22 maja 2012.

prezentacji informacji, ukierunkowany jest najczęściej przede wszystkim na zainteresowanie, przyciągnięcie uwagi widza, czytelnika, słuchacza. Przedstawienie w sposób obiektywny i merytorycznie poprawny wszystkich faktów, dotyczących przebiegu zdarzenia schodzi więc częstokroć na drugi plan. Z powyższych powodów, informacje medialne nie pozwalają w sposób rzetelny odnieść się do zawartych w nich danych, a także dokonać kompleksowej oceny prawnej zdarzenia. Nadto poziom merytoryczny tych artykułów był częstokroć nieodpowiedni, aby je wykorzystać do analizy porównawczej.

Bogatsza jest literatura, dotycząca zapewnienia zasad bezpieczeństwa w szkole. Wymienić należy pracę „Bezpieczeństwo w pracowni chemicznej” – autorstwa Marka Wasilewskiego i Wiktora Dawydowa². Autorzy słusznie zauważają, że nauczanie bhp w pracowniach chemicznych jest częstokroć zbyt słabo osadzone w rzeczywistości. Dlatego starają się przedstawić czytelnikowi sporo interesujących faktów, ciekawych zadań i gier dydaktycznych. Należy zgodzić się, iż tylko aktywne poznawanie zasad bezpieczeństwa (aktywizacja uczniów poprzez ćwiczenia) spowoduje ich przestrzeganie, co za tym idzie zmniejszy wypadkowość. Bodaj najlepszą pozycją dotyczącą zachowania zasad bhp na lekcjach wychowania fizycznego jest publikacja Małgorzaty Ostrowskiej „Bezpieczeństwo na lekcjach wychowania fizycznego, czyli jak skutecznie unikać wypadków”³. Autorka dokonuje analiz i badań postępowania nauczycieli oraz uczniów odnosząc się do zajęć wychowania fizycznego – jednak uwagi jej są cenne, także dlatego, że część z nich ma charakter uniwersalny, odnoszący się całościowo

² Wasilewski M., Dawydow W., Bezpieczeństwo w pracowni chemicznej, Warszawa 2008.

³ Ostrowska M., Bezpieczeństwo na lekcjach wychowania fizycznego, czyli jak skutecznie unikać wypadków, Poradnik dla nauczyciela wychowania fizycznego, Toruń 2008.

do pobytu ucznia w szkole. Na wyróżnienie zasługują, także analizy dotyczące stanu BHP w szkołach w Wielkopolsce wykonywane przez Franciszka Kaniewskiego pracownika Kuratorium Oświaty w Poznaniu.

Dyrektor i nauczyciele, powinni mieć świadomość ciąży na nich odpowiedzialności karnej. Rzymskie przysłowie mówi, że: „Ignorantia iuris nocet” nieznajomość prawa szkodzi. Jakie są obowiązki nauczyciela i dyrektora? Jakie są możliwe konsekwencje za ich niedopełnienie? Pisząc tą pracę starałem się przedstawić problem odpowiedzialności za bezpieczeństwo w kolejności przyczynowo-skutkowej. Rozdział pierwszy zawiera obowiązki ciążyące na dyrektorze i nauczycielu. Bardzo często, niewłaściwe wykonywanie tychże obowiązków powoduje zaistnienie wypadku ucznia lub nauczyciela w szkole. Sytuacje takie, opisane są szczegółowo w rozdziale drugim, w którym definiuję pojęcie wypadku w szkole, przedstawiam przebieg postępowania powypadkowego, określám najczęstsze przyczyny wypadków w szkole i dla ich zobrazowania przytaczam statystykę dotyczącą uczniów, na przykładzie województwa wielkopolskiego. Naturalne jest, że po zaistnieniu takiego zdarzenia odpowiednie organy starają się wyjaśnić jego przyczyny. Wypadek, a raczej wyjaśnianie przyczyn wypadku w szkole zakończyć może się pociągnięciem dyrektora lub nauczyciela do odpowiedzialności karnej. Opisane jest to w rozdziale trzecim, który dotyczy zastosowania przepisów prawa karnego, w przypadku naruszenia zasad bezpieczeństwa w szkole.

Praca poniższa stanowi zbiór informacji przydatnych wszystkim dyrektorom nauczycielom, niezależnie od typu szkoły i ma na celu przynajmniej w jakimś stopniu, uchronić wymienione osoby przed popełnieniem błędów skutkujących ponoszeniem odpowiedzialności karnej. Znając możliwe zagrożenia, można właściwie określić ryzyko w danej sytuacji,

a co za tym idzie świadomie podjąć lub zaniechać podjęcia określonych działań. Jednakże należy mieć na uwadze możliwość grożących nam sankcji, także w określonych przypadkach odpowiedzialności karnej za niewłaściwe, błędne wybory. Nadto zauważyć należy, że zapoznać się z uwagami w niej zawartymi powinni, także studenci studiów pedagogicznych, którzy w przyszłości będą wykonywać zawód nauczyciela, czy pełnić funkcję dyrektora szkoły.

Podstawowy zarys poniższej pracy powstał w trakcie studiów w Wyższej Szkole Logistyki w Poznaniu jako praca dyplomowa.

Rozdział I

Bezpieczeństwo i higiena pracy w szkole – definicja

Bezpieczeństwo jest pojęciem z racji swej wielowątkowości, wieloaspektowości i często subiektywnego charakteru trudno definiowalnym. Polisemantyczność pojęcia owego bierze się między innymi z zainteresowania, jakiej temu wyrażeniu poświęcają różne dziedziny nauki⁴. Bezpieczeństwo jest stanem pożądanym, a więc dążenie do jego osiągnięcia oraz utrzymania jest niejednokrotnie głównym, niejako egzystencjalnym celem człowieka. Z terminem „bezpieczeństwo” związane są terminy „niebezpieczeństwo”, bądź „zagrożenie” będące jego antonimami. Amerykański psycholog Abraham Masłow – twórca teorii hierarchii potrzeb uznaje bezpieczeństwo i dążenie do jego osiągnięcia, jako jeden z najważniejszych elementów działań ludzkich. Kluczową rolę odgrywają te działania, które są nakierunkowane na zaspokojenie, zdobycie brakującej potrzeby. Dążenie do ich zaspokojenia jest ściśle zhierarchizowane, a bezpieczeństwo jako potrzeba umieszczona jest na drugim pod względem ważności miejscu, zaraz za potrzebami fizjologicznymi. Potrzeba bezpieczeństwa według Masłowa zawiera elementy świadome, jak i nieświadome. Jeśli jest niezaspokojona powoduje powstawanie lęku, strachu będących objawami bądź istniejącego już niebezpieczeństwa, bądź zbliżającego się, możliwego do zaistnienia zagrożenia.

⁴ Stańczyk J., Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa, Warszawa 1996, s. 12. Temat ten poruszany jest, także przez: Szyszkowska M., U źródeł współczesnej filozofii prawa i filozofii człowieka. Warszawa 1972.

Jako potrzeby niższego rzędu wymieniane są min: potrzeby przynależności i miłości, potrzeby szacunku, potrzeby poznawcze, potrzeby estetyczne, samorealizacji i transcendencji.

Bezpieczeństwo pracy to zespół postanowień podjętych w celu usunięcia przyczyn zagrażających życiu i zdrowiu pracownika⁵. Zapewnienie bezpiecznych i higienicznych warunków pracy jest na tyle istotne, że stanowi zasadę konstytucyjną, gdyż jak stanowi art. 24 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej: „Praca znajduje się pod ochroną Rzeczypospolitej Polskiej. Państwo sprawuje nadzór nad warunkami wykonywania pracy.” Z artykułem tym powiązany jest – art. 66 Konstytucji RP definiujący, iż: „Każdy ma prawo do bezpiecznych i higienicznych warunków pracy. Sposób realizacji tego prawa oraz obowiązki pracodawcy określa ustawa”⁶. Umieszczenie powyższych zapisów w ustawie zasadniczej świadczy o znaczeniu, jakie w naszej kulturze przykłada się do zapewnienia bezpieczeństwa osobom pracującym zawodowo.

Zgodnie ze stosowanym niekiedy twierdzeniem mówiącym o tym, iż zawsze istnieje możliwość zaistnienia, wystąpienia niebezpieczeństwa stwierdzić można, iż stan całkowitego bezpieczeństwa jest stanem pożądanym, ale utopijnym, nierealnym.

W tym kontekście pojawiają się różne definicje bezpieczeństwa:

- bezpieczeństwo – stan, w którym zagrożenia utrzymywane są pod kontrolą;
- bezpieczeństwo – stan zgodny z normą bezpieczeństwa;
- bezpieczeństwo – stan, w którym ryzyko jest na poziomie akceptowalnym⁷.

⁵ Rączkowski B., BHP w praktyce, Gdańsk 2010, s. 406.

⁶ Z przepisem tym powiązany jest art. 81. Konstytucji RP mówiący iż: „Praw określonych w art. 65 ust. 4 i 5, art. 66, art. 69, art. 71 i art. 74-76 można dochodzić w granicach określonych w ustawie.”

⁷ Niczyporuk Z., BHP – co to jest? Attest nr 5, 2006, s. 4-5.

Jak słusznie zauważa Zygmunt Niczyporuk pierwsza definicja używana jest przez inżynierów, druga preferowana jest przez prawników, organy kontroli i nadzoru, a trzecia wprowadza ryzyko jako kryterium bezpieczeństwa. Bezpieczeństwo, zatem jest dziedziną która zajmuje się przeciwdziałaniem występowania nagłych zdarzeń, w wyniku których potencjalnie istnieje możliwość zaistnienia urazu lub śmierci. Natomiast higiena jest obszarem wiedzy, dotyczącym stanu zdrowia pracowników i dążącym do eliminacji czynników wpływających na jego pogorszenie⁸.

Na podstawie powyższego stwierdzić można, że bezpieczeństwo i higiena pracy to zbiór przepisów, zasad, metod i działań mających na celu zapobieganie utracie życia i zdrowia w procesie pracy⁹. Jest to zatem dziedzina zajmująca się zapobieganiem wypadkom, a w momencie ich zaistnienia minimalizująca ich skutki, a jednym z celów szerzenia wiedzy i upowszechniania zasad BHP jest dążenie do jak największej humanizacji warunków pracy¹⁰.

Bezpieczeństwo w szkole to jeden z priorytetów współczesnej edukacji, a życie i zdrowie w szczególności dzieci to dobro najważniejsze. Aby dziecko mogło rozwijać się prawidłowo, musi mieć zapewnione bezpieczne i higieniczne warunki w szkole. Dzieci i młodzi ludzie uczęszczający do polskich szkół coraz częściej odczuwają realne zagrożenie swojego bezpieczeństwa¹¹. Zapewnienie uczniom i pracownikom bezpieczeństwa to jeden z najważniejszych, bardzo

⁸ tamże, s. 4.

⁹ tamże, s. 4.

¹⁰ Grabara A., Nauczanie BHP w szkołach zawodowych, Warszawa 1973, s. 14.

¹¹ Stępień R., Nauczyciele wobec realnych zagrożeń bezpieczeństwa uczniów w środowisku szkolnym, Edukacja dla Bezpieczeństwa 1/2005, s. 5.

trudnych obowiązków dyrektora szkoły. Uczniowie nierzadko nie mają świadomości odnośnie zagrożeń, niebezpieczeństw, które występują podczas ich pobytu pod opieką szkoły. Wielokrotnie przyczyniają się sami do jego powstania (zagrożenia) zachowując się niewłaściwie, w sposób niezdiscyplinowany, często niedbały i świadczący o nieposzanowaniu zasad bhp. Dodatkowo niewłaściwy wpływ środowiska rówieśniczego na adolescenta, może wpływać na dokonywanie świadomych zachowań, działań lub czynności potencjalnie bardzo nawet ryzykownych i niebezpiecznych dla zdrowia. Dlatego, też rozwijanie wiedzy i umiejętności prawidłowych, właściwych zachowań wśród uczniów od początku edukacji jest bodajże najskuteczniejszym sposobem przeciwdziałania wypadkom¹².

O ile świadomości istniejącego zagrożenia częstokroć nie mają uczniowie i działania modelujące ich zachowania są niejako oczywiste dla wszystkich dorosłych, tyle działania mające na celu zmianę zachowania pracowników szkoły, nie są już tak oczywiste i częstokroć przez nich samych traktowane są jak dopust boży.

1. Obowiązki dyrektora szkoły w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa i higieny w szkole

Szkoła należy do grona specyficznych instytucji, w których oprócz pracowników przebywa i kształci się wielka liczba ich podopiecznych – uczniów. Dbałość o bezpieczeństwo i zdrowie uczniów jest jednym ze statutowych celów i zadań szkoły. Do podstawowych obowiązków administracji szkolnej należy zapewnienie bezpieczeństwa uczniom w cza-

¹² Głos Nauczycielski 35/2007, s. 8.

sie ich pobytu w szkole¹³. Szkoła winna zapewnić każdemu uczniowi warunki niezbędne do jego rozwoju, przygotować go do wypełniania obowiązków rodzinnych i obywatelskich, w oparciu o powszechnie przyjęte w naszym kręgu społeczno-kulturowym zasady demokracji, sprawiedliwości i wolności¹⁴.

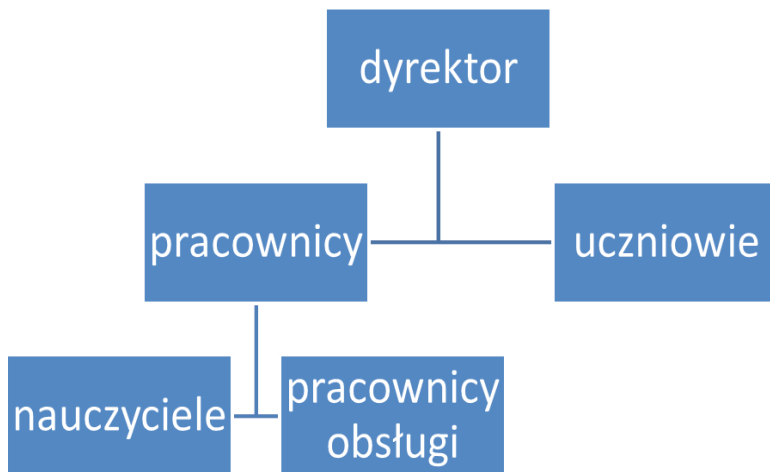
Szkołą zgodnie z artykułem 7 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela (Dz. U. z 2006 r., nr 97, poz. 674 ze zm.) kieruje dyrektor, który jest jej przedstawicielem na zewnątrz, przełożonym służbowym wszystkich pracowników szkoły, przewodniczącym rady pedagogicznej. Dyrektor sprawuje opiekę nad dziećmi i młodzieżą uczącą się w szkole i odpowiedzialny jest za stworzenie warunków bezpieczeństwa w szkole, a w szczególności za:

- dydaktyczny oraz wychowawczy poziom szkoły;
- realizację zadań zgodnie z uchwałami rady pedagogicznej i rady szkoły, podjętymi w ramach ich kompetencji stanowiących oraz zarządzeniami organów nadzorujących szkołę;
- tworzenie warunków do rozwijania samorządnej i samodzielnej pracy uczniów i wychowanków;
- zapewnienie pomocy nauczycielom w realizacji ich zadań i ich doskonaleniu zawodowym;
- zapewnienie w miarę możliwości odpowiednich warunków organizacyjnych do realizacji zadań dydaktycznych i opiekuńczo- wychowawczych;
- zapewnienie bezpieczeństwa uczniom i nauczycielom w czasie zajęć organizowanych przez szkołę¹⁵.

¹³ Wyrok z dn. 16.01.1974 r., sygn. II CR 643/73 (OSP 1974/10/202).

¹⁴ Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty Dz. U. z 2004 r., Nr 256 poz. 2572 ze zm.

¹⁵ Powyższe, cytowane punkty zawierają się w ustawie z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela (Dz. U. z 2006 r., nr 97, poz. 674 ze zm.).

Rys. 1. Grupy osób, którym dyrektor zobowiązany jest zapewnić bezpieczeństwo

Nadto zgodnie z art. 39 ust. 1 i 3 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. z 2004 r., Nr 256 poz. 2572 z p. zm.), dyrektor kieruje działalnością szkoły, a także reprezentuje ją na zewnątrz. Ponadto sprawuje opiekę nad uczniami, a także poprzez podejmowanie działań prozdrowotnych stwarza warunki harmonijnego rozwoju psychofizycznego, wykonuje zadania związane z zapewnieniem bezpieczeństwa uczniom i nauczycielom w czasie zajęć organizowanych przez szkołę, a także dla zatrudnionych w szkole nauczycieli oraz pracowników niebędących nauczycielami jest kierownikiem zakładu pracy.

Dyrektor placówki musi, zatem zapewnić bezpieczny i zdrowy pobyt, a także zadbać o prawidłowe funkcjonowanie dwóch grup osób od niego zależnych: uczniów i pracowników.

Dyrektor w swoich działaniach Zgodnie z art. 34a ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. z 2004 r., Nr 256 poz. 2572 z p. zm.) organ prowadzący szkołę sprawuje

nadzór nad jej działalnością w zakresie spraw finansowych i administracyjnych, z uwzględnieniem odrębnych przepisów. W tym zakresie, nadzorowi podlega w szczególności przestrzeganie obowiązujących przepisów dotyczących bezpieczeństwa i higieny pracy pracowników i uczniów.

Jeżeli chodzi o pracowników, to wszystkie czynności z zakresu prawa pracy w szkole wykonuje dyrektor¹⁶. Zadania dyrektora w zakresie bezpieczeństwa i higieny pracy określają przepisy ustawy z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy (Dz. U. z 1998.21.94 ze zm.) tj. art. 15 k.p., art. 94 pkt. 4 k. p., art. 97 k.p. i art. 207 § 2 k.p. Przepisy te, w zakresie niezbędnym do wypełniania spoczywających na nim obowiązków pracodawcy i osoby kierującej pracownikami winien znać i stosować (art.207 § 3 k.p.), albowiem zgodnie z art. 207 § 1 k. p., to on ponosi odpowiedzialność za stan bezpieczeństwa i higieny pracy w zakładzie pracy – w omawianym przypadku w szkole. Zgodnie z treścią wymienionych przepisów dyrektor szkoły, jako pracodawca jest obowiązany zapewnić podległym mu pracownikom bezpieczne i higieniczne warunki pracy oraz prowadzić systematyczne szkolenia pracowników w zakresie bezpieczeństwa i higieny pracy (art.15 k.p., art. 94 pkt. 4 k.p.), a nadto na podstawie art. 207 § 2 k.p. jest obowiązany chronić zdrowie i życie pracowników przez zapewnienie bezpiecznych i higienicznych warunków pracy w szczególności m.in.:

- organizować pracę w sposób zapewniający bezpieczne i higieniczne warunki pracy;
- zapewniać przestrzeganie w zakładzie pracy – szkole przepisów bezpieczeństwa i higieny pracy, wydawać polecenia usunięcia uchybień w tym zakresie oraz kontrolować wykonanie tych poleceń;

¹⁶ Wyrok WSA w Poznaniu z dnia 25 września 2008 r. IV SA/Po 115/08.

- reagować na potrzeby w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa i higieny pracy;
- zapewnić rozwój spójnej polityki zapobiegającej wypadkom przy pracy i chorobom zawodowym uwzględniającej zagadnienia techniczne, organizację pracy, warunki pracy stosunki społeczne oraz wpływ czynników środowiska pracy;
- zapewnić wykonanie nakazów, wystąpień, decyzji i zarządzeń wydawanych przez organy nadzoru nad warunkami pracy;
- zapewnić wykonanie zaleceń wydanych przez społecznego inspektora pracy¹⁷.

Po zawarciu stosunku pracy (art. 94 i 97 k.p.) dyrektor szkoły występując, jako pracodawca zapoznaje pracowników z zakresem obowiązków, organizuje pracę w sposób zapewniający wykorzystanie czasu pracy i zmniejszenie jej uciążliwości, przeciwdziała dyskryminacji w zatrudnieniu, zapewnia bezpieczne i higieniczne warunki pracy, pilnuje terminowości szkoleń w zakresie bhp pracowników, terminowo i prawidłowo wypłaca wynagrodzenie, ułatwia pracownikowi podnoszenie kwalifikacji zawodowych, zaspokaja socjalne potrzeby podległych mu pracowników (oczywiście w miarę posiadanych środków), przeciwdziała mobbingowi, stosuje obiektywne i sprawiedliwe kryteria oceny pracy pracowników, prowadzi dokumentację w sprawach związanych ze stosunkiem pracy, wydaje niezwłocznie po rozwiązaniu stosunku pracy świadectwo pracy.

Jeżeli chodzi o uczniów, to zadania dyrektora szkoły w tym obszarze wynikają ze wskazanego już powyżej art. 7 ust. 1 ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela – „Dyrektor sprawuje opiekę nad dziećmi i młodzieżą uczącą się w

¹⁷ O ile takowy istnieje w danej placówce oświatowej.

szkole” oraz z art. 7 ust. 2 pkt. 6 wymienionej ustawy – „dyrektor odpowiedzialny jest za zapewnienie bezpieczeństwa uczniom i nauczycielom w czasie zajęć organizowanych przez szkołę”, a także z w/w art. 39 ust. 1 pkt. 3 i 5a ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. z 2004 r., Nr 256 poz. 2572 z p. zm.).

W tym miejscu dodać należy, że obowiązek sprawowania opieki i nadzoru oraz zapewnienia bezpieczeństwa ze strony szkoły, dotyczy uczniów powierzonych pracownikom szkoły lub szkole jako całości. Obowiązek ten zachodzi, więc w sytuacji, gdy uczniowie danej szkoły pozostają w dyspozycji nauczycieli lub administracji szkolnej, podczas lekcji, przerw międzylekcyjnych i innych zajęć zleconych przez szkołę (wyrok z dnia 03.01.1974 II CR 643/73)¹⁸.

Zagwarantowanie uczniom bezpieczeństwa, jest jednym z najważniejszych, priorytetowych obowiązków nałożonych na dyrektora szkoły. Jednakże jest to obowiązek niezwykle trudny. Wystarczy wyobrazić sobie potencjalne niebezpieczeństwa, na jakie mogą być narażeni przebywający pod opieką szkoły. Mogą zdarzyć się, chociażby wypadki których przyczyną jest nieprawidłowo zabezpieczony budynek szkoły np. zbyt strome schody lub śliskie korytarze, wąskie parapety. Zagęszczenie dzieci w szkole, zwłaszcza podczas przerw, częstokroć powoduje zderzenia między poruszającymi się uczniami. Nadto pamiętać należy o tym, iż istnieją na terenie szkoły miejsca szczególnie niebezpieczne, wymagające z racji swego przeznaczenia szczególnej uwagi i troski. Są to na przykład: pracownia fizyczna, chemiczna, sala gimnastyczna bądź boisko szkolne. Bardzo ważne są, również zagadnienia dotyczące bezpieczeństwa psychicznego uczniów. Wiele szkody może powstać na skutek narażenia i przebywania ucznia

¹⁸ Wyrok z dnia 03.01.1974 II CR 643/73 pub. OSP 1974/10/2002.

w stresogennym środowisku, jakim czasami dla niektórych jest szkoła. Uczucie niemocy, zniechęcenia związane z brakiem sukcesów w nauce, zawiedzione oczekiwania swoje i rodziców, obawa przed poniesieniem konsekwencji swojego zachowania¹⁹. Nadto zważyć należy, że wśród uczniów zdarzają się uczniowie nierespektujący ogólnie przyjętych norm zachowania, dokonujący aktów agresji lub autoagresji. Agresja i przemoc jest szczególnie niszcząca i niebezpieczna niezależnie od tego, czy pochodzi – od dzieci czy od osób dorosłych²⁰. Zapewne właśnie z powodu wielu niebezpieczeństw w szkole, związanych z nagromadzeniem dużej liczby uczniów w stosunkowo niewielkiej przestrzeni powstało bardzo dużo przepisów prawnych regulujących działanie szkoły.

Szczegółowe unormowania obowiązków dyrektora szkoły, w zakresie stworzenia bezpiecznych i higienicznych warunków uczniom i pozostałym pracownikom szkoły zostały zawarte w licznych rozporządzeniach. Na szczególną uwagę zasługuje wydane na podstawie art. 95 a ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. z 2004 r., Nr 256 poz. 2572 z p. zm.) Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 31 grudnia 2002 r. w sprawie bezpieczeństwa i higieny w publicznych i niepublicznych szkołach i placówkach (Dz. U. z dnia 22 stycznia 2003 r., Nr 6, poz. 69 ze zm.).

Rozporządzenie to, określa zadania dyrektora w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa w szkole i poza nią, zasady

¹⁹ Warto tu przytoczyć wyrok z dn. 11.12.1969 r., sygn. II CR 498/69 (OSPIKA 1970, nr 9 poz 194): Nauczyciel stosując dozwoloną w zasadzie karę pedagogiczną, nie może liczyć się z nieprzewidywanymi i chorobliwymi reakcjami uczniów, powinien jednak brać pod uwagę indywidualne cechy psychiczne ucznia i nie może przejść do porządku dziennego nad wzmoczoną reakcją ucznia, jeżeli była mu ona i powinna być znana.

²⁰ Dzierzgowska I, Bezpieczeństwo w szkole, „Dyrektor Szkoły” 2007, Nr 11, s. I-III.

bezpieczeństwa w warsztatach, laboratoriach, pracowniach szkolnych, podczas wychowania fizycznego, sportu i turystyki, sposób zabezpieczenia obiektów, organizację zajęć lekcyjnych, plan ewakuacji i wiele innych problemów.

W myśl tego rozporządzenia, dyrektor jest osobą odpowiedzialną za zapewnienie bezpiecznych i higienicznych warunków pobytu w szkole oraz na terenie szkoły. Biorąc pod uwagę orzecznictwo pamiętać należy, że: cały teren szkoły w czasie, gdy odbywają się zajęcia pozostaje pod jej opieką i nadzorem, wobec czego obowiązek należytego nadzoru obciąża szkołę, również w stosunku do młodzieży, która nie ma zlecenia zajęć dodatkowych, ale w czasie, gdy szkoła jest czynna, ma możliwość przebywania na szkolnym boisku²¹. Odpowiada, również za bezpieczne i higieniczne warunki uczestnictwa w zajęciach organizowanych przez szkołę poza jej obiektem. Ustala plan zajęć dydaktyczno-wychowawczych uczniów, który powinien być ustalony z uwzględnieniem równomiernego rozłożenia zajęć w poszczególnych dniach tygodnia. W dalszej części powyższe rozporządzenie, określa szczegółowo obowiązki dyrektora szkoły w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa i higieny uczniów i pracowników. Można je podzielić na kilka grup²².

Pierwsza grupa to bezpieczeństwo budynku i otoczenia szkoły. Do tej grupy należy obowiązek dokonywania przez dyrektora, nie rzadziej niż corocznie kontroli zapewnienia bezpiecznych i higienicznych warunków korzystania z obiektów należących do szkoły, w tym bezpiecznych i higienicznych warunków nauki i pracy oraz określenie kierunków ich poprawy. Z ustaleń kontroli musi sporządzić protokół, który podpisują osoby biorące w niej udział. Kopię protokołu przekazuje się

²¹ Wyrok z 10 września 1971 r., sygn. ICR 260/71 (OSNCP 1972, nr 4 poz. 71).

²² Podobny podział zaproponowała Dzierzgowska I., *Bezpieczeństwo w...*, s. III.

organowi prowadzącemu. W ramach tego obowiązku dyrektor musi zadbać o:

- właściwe zabezpieczenie wejścia do budynku szkoły;
- dobry stan instalacji gazowych, elektrycznych i kanalizacyjnych;
- o ochronę budynku w czasie burzy;
- cykliczne kontrolowanie przewodów kominowych;
- zapewnienie właściwego oświetlenia, ogrzewania i wentylacji w pomieszczeniach szkoły;
- wywieszenie w widocznym miejscu prawidłowo sporządzonego oraz aktualnego planu ewakuacji szkoły, w taki sposób by wszyscy przebywający w szkole mieli do niego łatwy dostęp;
- oznaczenie w sposób trwały oraz wyraźny istniejących dróg ewakuacyjnych;
- wyposażenie szkoły w sprzęty posiadające odpowiednie atesty lub certyfikaty;
- dostosowanie wyposażenia szkoły do zasad ergonomii;
- o widoczne oznakowanie i uniemożliwiające, zapobiegające dostępowi osób nieupoważnionych do pomieszczeń, objętych zakazem wstępu;
- zapewnienie w pomieszczeniach, w których prowadzone są lekcje temperatury minimum 18C, w przypadku niemożności tego zapewnienia dyrektor powinien zawiesić zajęcia w szkole;
- wykonywanie prac naprawczych, remontowych i instalacyjnych w pomieszczeniach w czasie nieobecności uczniów;
- utrzymanie w czystości kuchni i jadalni i ich wyposażenia we właściwym stanie technicznym zapewniającym bezpieczne używanie;
- utrzymywanie w czystości i w stanie pełnej sprawności technicznej urządzeń higieniczno-sanitarnych oraz zapewnienie w pomieszczeniach sanitarno-higienicznych

bieżącej (cieplej i zimnej) wody, a także środków higieny osobistej.

Natomiast jeżeli chodzi o otoczenie szkoły, to konieczne jest zapewnienie m.in.:

- ogrodzenia terenu szkoły i placówki, a następnie wykonywanie okresowych kontroli celem sprawdzenia stanu ogrodzenia;
- utrzymania równej nawierzchni dróg, przejść i boisk;
- odpowiedniego zabezpieczenia otworów kanalizacyjnych, studzienek i innych zagłębień poprzez zakrywanie ich odpowiednimi pokrywami lub trwale zabezpieczone w inny sposób, jako zabezpieczenie nie wystarczy sama tablica informująca o zagrożeniu, zagłębieniu – szczególnie, że w początkowym etapie edukacji komunikat ten może zostać nieodebrany przez ucznia;
- odpowiedniego zabezpieczenia wszelkich możliwych wyjść poza teren placówki które wychodzą bezpośrednio na jezdnię lub w jej pobliże;
- oczyszczenia ze śniegu i lodu przejścia na teren szkoły²³.

Druga grupa to właściwe określenie oraz zabezpieczenie miejsc szczególnie niebezpiecznych. Do miejsc szczególnie niebezpiecznych w szkole należą pracownie przedmiotowe, sala gimnastyczna (boisko sportowe) i schody²⁴. W ramach tego obowiązku dyrektor musi zadbać m.in. o:

- wyposażenie schodów w balustrady z poręczami zabezpieczonymi przed ewentualnym zsuwaniem się po nich oraz zadbać, aby stopnie nie były śliskie, a przestrzeń znajdującą się pomiędzy biegami schodów należy zabezpieczyć w skuteczny sposób na przykład przy pomocy siatki;

²³ Cytowane powyżej punkty zawierają się w Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 31 grudnia 2002 r. w sprawie bezpieczeństwa i higieny w publicznych i niepublicznych szkołach i placówkach, Dz. U. z dnia 22 stycznia 2003 r., Nr 6, poz. 69 ze zmianami.

²⁴ Dzierzgowska I., Bezpieczeństwo w..., s. III.

- wyposażenie pracowni i sali w regulaminy.

Szczegółowo obowiązki dyrektora w tym zakresie zostaną wskazane w ramach omawiania obowiązków nauczycieli na lekcjach wychowania fizycznego i chemii.

Trzecia grupa zadań dyrektora, związana jest z obowiązkami jakie ciążyą na dyrektorze jako na pracodawcy i dotyczy strony formalnej zatrudnienia nauczycieli i personelu. Dyrektor kieruje pracownikami na lecarskie badania wstępne i okresowe, sprawdzając w ten sposób, czy są oni w stanie wykonywać obowiązki bez zagrożenia zdrowia oraz kontroluje, czy pracownicy posiadają formalne uprawnienia do wykonywania danego zawodu. Zobowiązany jest, również do organizowania dla pracowników szkoły szkoleń z przepisów BHP, zapoznawania ich na bieżąco z nowymi przepisami, instrukcjami i wytycznymi w tym zakresie oraz sprawowania nadzoru nad przestrzeganiem tych przepisów przez osoby prowadzące zajęcia z uczniami. Szkolenia te są po to, aby wszyscy dorośli stosowali podobne zasady dotyczące bezpieczeństwa i posiadali wypracowane procedury postępowania w różnych sytuacjach, także w razie niebezpieczeństwa grożącego uczniom. Ważnym narzędziem prawnym umożliwiającym wypełnienie powyższego obowiązku jest statut szkoły, który reguluje najważniejsze zadania, prawa i obowiązki uczniów, nauczycieli i rodziców, a którego zapisy są niezwykle ważne w przedmiocie odpowiedzialności karnej dyrektora i nauczyciela za wypadek ucznia pozostającego pod opieką szkoły.

Czwarta grupa zadań dyrektora to obowiązki związane z wypadkami uczniów i personelu w szkole, które zostaną omówione w rozdziale drugim.

Kolejna grupa zadań dyrektora, to obowiązki w zakresie ochrony przeciwpożarowej. Obowiązki te wynikają z ustawy z dnia 24 sierpnia 1991 r. o ochronie przeciwpożarowej (Dz. U. z 2002 r., Nr 147, po. 1229 z późn. zm.). Zgodnie

z przepisami zawartymi w rozdziale 3 w/w ustawy właściciel, zarządca budynku, obiektu lub terenu – w przypadku szkoły jest nim dyrektor zapewniając ich ochronę przeciwpożarową obowiązany jest w szczególności:

- przestrzegać przeciwpożarowych wymagań budowlanych, instalacyjnych i technologicznych – obiekt budowlany należy użytkować w sposób zgodny z jego przeznaczeniem i wymaganiami ochrony środowiska oraz utrzymywać w należytym stanie technicznym i estetycznym, nie dopuszczając do pogorszenia jego właściwości użytkowych i sprawności technicznej (art. 5 ust. 2 ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane Dz. U. z 2000 r., Nr 106, poz. 1126 z późn. zm.). Dla przykładu, budynek projektowany i wykonany jako sala gimnastyczna może nie spełniać wymagań stawianych obiektom, w których urządza się imprezy masowe, a więc aby być w zgodzie z przepisami, a jednocześnie urządzać w sali gimnastycznej dyskotekę dla młodzieży należałoby przyrzeć się, czy nie zachodzi konieczność dostosowania sali do podwyższonych wymogów bezpieczeństwa, by uchronić się w razie wypadku przed ponoszeniem odpowiedzialności w tym odpowiedzialności karnej²⁵;
- wyposażyć budynek, obiekt budowlany lub teren w wymagane przepisami prawnymi urządzenia przeciwpożarowe i gaśnice;
- zapewnić konserwację i naprawy sprzętu oraz wszelkich urządzeń pożarniczych i ratowniczych, zgodnie z zasadami i wymaganiami gwarantującymi poprawne i niezawodne ich funkcjonowanie;
- zapewnić osobom przebywającym w budynku lub na terenie bezpieczeństwo i możliwość ewakuacji;

²⁵ Rochala P., Obowiązki dyrektora w zakresie ochrony przeciwpożarowej, Edukacja dla Bezpieczeństwa 1/2005, s. 28-29.

- przygotować budynek, obiekt lub teren do prowadzenia akcji ratowniczej;
- zaznajamiać pracowników z przepisami przeciwpożarowymi – każdy pracownik powinien być przeszkolony w zakresie ochrony przeciwpożarowej;
- ustalać sposoby postępowania na wypadek powstania pożaru, klęski żywiołowej lub innego miejscowego zagrożenia²⁶.

Przepisy dotyczące bhp w szkole są, jak widać liczne, obszernie i bardzo szczegółowe, a co za tym idzie nakładają na dyrektora szkoły szereg obowiązków. W związku z tym, dyrektorowi w wykonywaniu jego obowiązków z zakresu bhp potrzebna jest pomoc. Pomoc taką, może zapewnić służba bezpieczeństwa i higieny pracy zwana „służbą bhp”. Przez służbę BHP rozumie się istniejącą w strukturach danej firmy, odrębną jednostkę organizacyjną do której kompetencji należy doradzanie oraz kontrolowanie pracodawcy w zakresie przestrzegania obowiązujących, istniejących przepisów bezpieczeństwa i higieny pracy. W myśl § 1 ust. 5 Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 2 września 1997 r. w sprawie służby bezpieczeństwa i higieny pracy (Dz. U. z 1997, Nr 109, poz. 704), podlega ona bezpośrednio pracodawcy – w omawianym przypadku dyrektorowi szkoły. Zgodnie z art. 237 k.p. pracodawca – dyrektor szkoły zobowiązany jest do stworzenia własnej służby bhp, w przypadku zatrudniania powyżej 100 pracowników. Obowiązek ten, dotyczy zatem dużych szkół i placówek oświatowych. Natomiast pracodawca zatrudniający poniżej 100 pracowników może powierzyć zadania służby bhp pracownikowi zatrudnionemu przy innej pracy. W przypadku braku kompetentnych pracowników, może powierzyć

²⁶ Cytowane powyżej wymagania zawierają się w przepisach Ustawy z dnia 24 sierpnia 1991 r. o ochronie przeciwpożarowej Dz. U. z 2002 r., Nr 147, po. 1229 z późn. zm.

wykonywanie zadań służby bhp specjalistom spoza zakładu pracy. Osoby pracujące w służbie bhp muszą spełniać określone wymagania kwalifikacyjne niezbędne do wykonywania zadań służby bhp oraz mieć ukończone szkolenie w dziedzinie bezpieczeństwa i higieny pracy dla pracowników tej służby.

Do zakresu działania służby bhp należy m.in.:

- przeprowadzanie kontroli warunków pracy oraz przestrzeganie przepisów i zasad bezpieczeństwa i higieny pracy, ze szczególnym uwzględnieniem stanowisk pracy, na których są zatrudnione osoby które należą do grup szczególnej opieki – kobiety w ciąży lub karmiące dziecko piersią, młodociani, niepełnosprawni, pracownicy wykonujący pracę zmianową w tym pracujący w nocy oraz osoby fizyczne wykonujące pracę na innej podstawie, niż stosunek pracy w zakładzie pracy lub miejscu wyznaczonym przez pracodawcę;
- doradztwo w zakresie stosowania, wdrażania przepisów oraz zasad bezpieczeństwa i higieny pracy;
- sporządzanie i przedstawianie pracodawcy nie rzadziej niż raz w roku, okresowych analiz dotyczących poziomu bezpieczeństwa i higieny pracy, zawierających wskazania przedsięwzięć technicznych i organizacyjnych mających na celu zapobieganie zagrożeniom życia i zdrowia pracowników oraz poprawę warunków pracy;
- opiniowanie instrukcji dotyczących wykonywania pracy na poszczególnych stanowiskach w zakresie bhp;
- udział w ustalaniu okoliczności i przyczyn wypadków przy pracy oraz w opracowywaniu wniosków wynikających z badania przyczyn i okoliczności tych wypadków;
- prowadzenie wymaganych rejestrów, kompletowanie i przechowywanie dokumentów dotyczących wypadków przy pracy, stwierdzonych chorób zawodowych, a także przechowywanie wyników badań i pomiarów czynników szkodliwych dla zdrowia w środowisku pracy.

Natomiast do zakresu uprawnień służby bhp należy:

- przeprowadzanie oceny stanu bezpieczeństwa i higieny w zakładzie pracy, a także przestrzeganie przepisów oraz zasad w tym zakresie w zakładzie pracy i w każdym innym miejscu wykonywania pracy;
- występowanie do osób kierujących pracownikami z zaleceniami usunięcia stwierdzonych zagrożeń wypadkowych i szkodliwości zawodowych oraz uchybień w zakresie bezpieczeństwa i higieny prac;
- występowanie do pracodawcy z wnioskami o nagradzanie pracowników wyróżniających się w działalności na rzecz poprawy bezpieczeństwa i higieny pracy;
- występowanie do pracodawcy o zastosowanie kar porządkowych w stosunku do pracowników odpowiedzialnych za zaniedbanie obowiązków z zakresu bezpieczeństwa i higieny pracy;
- niezwłoczne wstrzymanie pracy maszyny lub innego urządzenia technicznego w razie wystąpienia bezpośredniego zagrożenia życia lub zdrowia pracownika, albo innych osób;
- niezwłoczne odsunięcie od wykonywania pracy pracownika zatrudnionego przy pracy wzbronionej;
- niezwłoczne odsunięcie od wykonywania pracy pracownika, który swoim zachowaniem lub sposobem wykonywania pracy stwarza bezpośrednie zagrożenie życia lub zdrowia własnego, albo innych osób;
- wnioskowania do pracodawcy o niezwłoczne wstrzymanie pracy w zakładzie, w jego części lub w innym miejscu wyznaczonym przez pracodawcę do wykonywania pracy, w wypadku stwierdzenia bezpośredniego zagrożenia życia lub zdrowia własnego albo innych osób²⁷.

²⁷ Cytowane powyżej uprawnienia zawierają się w przepisach Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 2 września 1997 r. w sprawie służby bezpieczeństwa i higieny pracy (Dz. U. z 1997, Nr 109, poz. 704),

Praktyka wskazuje jednak, że niestety w szkołach profesjonalna służba bhp rzadko jest tworzona. Jeżeli już jest to jest to zazwyczaj jedna osoba obsługująca wszystkie szkoły w gminie czy dzielnicy²⁸.

Pracownikowi służby bhp można powierzyć szereg obowiązków z zakresu bhp m.in. zajęcie się nowo zatrudnionymi pracownikami w zakresie ich szkolenia wstępnego (instruktaż ogólny) z zasad bhp, egzekwowanie przestrzegania przez pracowników przepisów bhp, dokonywania wspólnie z dyrektorem przeglądu szkoły pod względem bhp, zobowiązać do informowania na bieżąco o stwierdzonych zagrożeniach i proponować sposób eliminowania tych zagrożeń, informowanie dyrektora o wypadkach lub zagrożeniach zdrowia i życia, ostrzegać uczniów i pracowników o grożącym niebezpieczeństwie, prowadzenie dokumentacji związanej z wypadkami, ustalaniem ich przyczyn i okoliczności, podejmowanie działań mających na celu zapobiegać tego typu przypadkom w przyszłości itp.

W zakresie zapewniania bezpieczeństwa uczniom w szkole dyrektorowi może, również pomagać tzw. koordynator do spraw bezpieczeństwa. Osobę do pełnienia funkcji koordynatora ds. bezpieczeństwa w szkole powołuje dyrektor szkoły w formie zarządzenia, na podstawie uchwały Rady Ministrów nr 186/2006 z dnia 07 listopada 2006 r., zmienionej uchwałą Rady Ministrów nr 200/2006 z dnia 22 listopada 2006 r. w sprawie działań administracji rządowej przeciwko przemocy w szkołach i placówkach.

Koordynator ds. bezpieczeństwa to funkcja społeczna, zatem nie posiada on żadnych kompetencji kontrolnych i sprawdzających. Funkcja koordynatora polega głównie na obserwacji istniejących w szkole lub w jej otoczeniu, zjawisk i zdarzeń

²⁸ Nadzór nad bezpieczeństwem w szkole, Atest 8/2008.

mających negatywny wpływ na spokój i bezpieczeństwo uczniów. W ramach wykonywanych zadań powinien współpracować z dyrekcją, nauczycielami, uczniami i rodzicami, jak i winien być otwartym na sygnały docierające do szkoły z jej otoczenia.

Akty prawne prawa oświatowego nie zawierają zapisów o prawach, obowiązkach, czy zakresie działań koordynatora z wyjątkiem zapisu zawartego w harmonogramie realizacji zadań uchwały powołującej koordynatorów: „do zadań koordynatora należeć będzie integracja działań wszystkich podmiotów szkolnych (nauczycieli, uczniów i rodziców) oraz współpracujących ze środowiskiem w zakresie bezpieczeństwa”²⁹.

Koordinator ds. bezpieczeństwa to osoba, którego praca ma wpłynąć na poprawę bezpieczeństwa uczniów. Zatem koordynatorem musi być osoba, która posiada niezbędną wiedzę z zakresu bezpieczeństwa uczniów, umiejętność współpracy z ludźmi, a także z wiedzą z zakresu bezpieczeństwa i higieny pracy. Koordynator powinien umieć współpracować z osobą wyznaczoną przez pracodawcę – dyrektora szkoły do pełnienia zadań służby bhp. Wraz nim sprawuje w szkole nadzór nad bezpieczeństwem i higieną pracy pracowników i uczniów. Wspólnie powinni m.in. koordynować realizację zadań zapobiegającym zagrożeniom, współpracować z instytucjami dot. bezpieczeństwa i higieny, koordynować działania zapewniające przestrzeganie przepisów i zasad bhp, wspólnie przeprowadzać kontrole stanu bezpieczeństwa i higieny pracy, występować do dyrektora z zaleceniem usunięcia stwierdzonych zagrożeń wypadkowych i uchybień z zakresu bhp.

Należy jednak pamiętać, że i tak w razie naruszenia, czy niedopełnienia obowiązku z zakresu bhp dyrektor szkoły

²⁹ Misztal M., Bezpieczeństwo i higiena pracy w aspektach działalności szkolnego koordynatora bezpieczeństwa – mps, Poznań 2011, s. 39-40.

odpowiada za wszystko i nie może zrzec się tej odpowiedzialności i przenieść jej na wybranego pracownika³⁰. Sam fakt powołania w szkole służby bhp, czy koordynatora ds. bezpieczeństwa nie zwalnia dyrektora od odpowiedzialności za naruszenie przepisów z zakresu bezpieczeństwa i higieny pracy. Służba bhp wskazuje na niebezpieczeństwa, nieprzestrzegane przepisy i skutki nieprawidłowości, a więc doradza co należy robić by praca była bezpieczna. Natomiast w jaki sposób, kiedy i przez kogo będą wskazania służby bhp wykonane zależy od pracodawcy – dyrektora³¹. Jednak jeżeli osoby wypełniające zadania służby bhp, zatrudnione na podstawie umowy o pracę nie wypełniałyby w sposób prawidłowy ciążących na nich obowiązków, pracodawca, w tym przypadku dyrektor może pociągnąć je do odpowiedzialności przy pomocy wynikających z kodeksu pracy zasad dyscyplinowania pracowników. Wobec członków służby bhp, wykonujących swoje obowiązki na podstawie umowy cywilnoprawnej dyrektor może zastosować zasady wynikające z ustawy kodeks cywilny³².

2. Obowiązki nauczyciela w zakresie zapewnienia uczniom bezpiecznej nauki i pobytu w szkole

Wiedza i umiejętności z zakresu bezpiecznego życia w środowisku szkolnym, a także w perspektywie całościowej, nabierają współcześnie wyjątkowego znaczenia. Należy, więc zgodzić się z twierdzeniem, że łatwiej jest „wpajać dobre zasady postępowania dzieciom i młodzieży, niż zwalczać złe

³⁰ Dzierzgowska I., Bezpieczeństwo w szkole..., s. I-III.

³¹ Zieliński L., Uprawnienia służby bhp, Atest 7/2008.

³² Baranowska-Skimina A., Służba BHP – zasady powoływania obowiązki uprawnienia.

nawyki u dorosłych³³. Wiele w tym zakresie zależy od kompetencji poszczególnych nauczycieli³³.

Zawód nauczyciela jest szczególny, tak pod względem roli i miejsca w społeczeństwie, jak i wymagań stawianych współczesnym pedagogom. Nauczanie i wychowanie młodzieży traktowane być musi w sposób szczególny³⁴.

Nauczyciel obowiązany jest rzetelnie realizować zadania związane z powierzonym mu stanowiskiem oraz podstawowymi funkcjami szkoły: dydaktyczną, wychowawczą i opiekuńczą, w tym zadania związane z zapewnieniem bezpieczeństwa uczniom w czasie zajęć organizowanych przez szkołę; wspierać każdego ucznia w jego rozwoju; dążyć do pełni własnego rozwoju osobowego, kształcić i wychowywać młodzież w umiłowaniu Ojczyzny, w poszanowaniu Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, w atmosferze wolności sumienia i szacunku dla każdego człowieka.... (cytat z art. 6 Ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela (Dz. U. z 2006 r., Nr 97, poz. 674 ze zmianami). Nadmienić należy, że osoby wykonujące tenże zawód muszą zgodnie z zaleceniami prof. Kotarbińskiego i prof. Szczepańskiego być odpowiednio dobrane, posiadać właściwe kompetencje i uprawnienia do wykonywania zawodu. Sama chęć bycia nauczycielem nie wystarczy, gdyż liczą się kwalifikacje, umiejętności, wiedza ogólna, specjalistyczna oraz predyspozycje wynikające z powyższych uwarunkowań³⁵.

Znajomość przepisów i zasad bezpieczeństwa i higieny pracy, jest warunkiem rzetelnego wykonywania obowiązków

³³ Stępień R., Nauczyciele wobec realnych zagrożeń bezpieczeństwa uczniów w środowisku szkolnym, *Edukacja dla Bezpieczeństwa* 1/2005, s. 4.

³⁴ Kunikowski J., *Zawód nauczyciela i wychowawcy*, *Edukacja dla Bezpieczeństwa* 3/2005, s. 31.

³⁵ tamże, s. 28.

przez nauczyciela. Nauczyciel, jak każdy pracownik zgodnie z art. 100 k.p. jest obowiązany wykonywać pracę sumiennie i starannie oraz stosować się do poleceń przełożonych, które dotyczą pracy, jeżeli nie są one sprzeczne z przepisami prawa lub umową o pracę, a w szczególności:

- przestrzegać czasu pracy ustalonego w zakładzie pracy;
- przestrzegać regulaminu pracy i ustalonego w zakładzie pracy porządku;
- przestrzegać przepisów oraz zasad bezpieczeństwa i higieny pracy, a także przepisów przeciwpożarowych;

a zakresie przestrzegania przepisów i zasad bezpieczeństwa i higieny pracy zgodnie z art. 211 k.p.:

- znać przepisy i zasady bezpieczeństwa i higieny pracy;
 - wykonywać pracę w sposób zgodny z przepisami i zasadami bezpieczeństwa i higieny pracy oraz stosować się do wydawanych w tym zakresie poleceń i wskazówek przełożonych;
 - dbać o należyty stan maszyn, urządzeń, sprzętu oraz dbać o porządek i ład w miejscu pracy;
 - poddawać się wstępnym, okresowym badaniom lekarskim i stosować się do wskazań lekarskich;
 - niezwłocznie zawiadomić przełożonego o zauważonym w zakładzie pracy wypadku albo zagrożeniu życia lub zdrowia ludzkiego;
 - współdziałać z pracodawcą i przełożonymi w wypełnianiu obowiązków dotyczących bezpieczeństwa i higieny pracy;
- a jako kierownik procesu dydaktycznego kierując uczniami (art. 212 k.p.):
- organizować stanowiska pracy zgodnie z przepisami i zasadami bezpieczeństwa i higieny pracy;
 - organizować, przygotować i prowadzić pracę uwzględniając zabezpieczenie uczniów przed wypadkami przy pracy, chorobami związanymi z warunkami środowiska pracy;

- dbać o bezpieczny i higieniczny stan pomieszczeń pracy i wyposażenia technicznego;
- egzekwować przestrzeganie przez uczniów przepisów i zasad bezpieczeństwa i higieny pracy;
- zapewniać wykonanie zaleceń lekarza sprawującego opiekę zdrowotną nad uczniami.

Nauczyciel, jak każdy pracownik (art. 210 k.p.) w razie, gdy warunki pracy nie odpowiadają przepisom bezpieczeństwa i higieny pracy i stwarzają bezpośrednie zagrożenie dla zdrowia lub życia, albo gdy wykonywana przez niego praca grozi takim niebezpieczeństwem innym osobom, ma prawo powstrzymać się od wykonywania pracy, zawiadamiając o tym niezwłocznie przełożonego (dyrektora szkoły). Jeżeli powstrzymanie się od wykonywania pracy nie usuwa zagrożenia, ma prawo oddalić się z miejsca zagrożenia zawiadamiając o tym niezwłocznie przełożonego (dyrektora szkoły). Należy jednakże pamiętać, że równocześnie nauczyciel odpowiada za bezpieczeństwo uczniów – nie może, więc oddalić się z niebezpiecznego miejsca pozostawiwszy w nim podopiecznych.

Natomiast szczegółowo obowiązki nauczyciela, związane z zapewnieniem bezpieczeństwa osobom pozostającym pod opieką szkoły w trakcie zajęć organizowanych przez placówkę szkolną, zostały określone w Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 31 grudnia 2002 r. w sprawie bezpieczeństwa i higieny w publicznych i niepublicznych szkołach i placówkach (Dz. U. z 2003 r., nr 6, poz. 69 ze zmianami). Obowiązki nauczyciela można podzielić, w zależności od miejsca wykonywania pracy oraz w zależności od wystąpienia różnych zagrożeń z zakresu bhp.

Do ogólnych obowiązków nauczyciela należy:

- posiadanie wiedzy i umiejętności dotyczących przepisów i zasad BHP;

- znać obowiązujące w zakładzie pracy instrukcje i regulaminy dotyczące sposobu organizacji pracy;
- stosowanie powyższych w praktyce;
- spełnienie wymagań formalnych, dotyczących odbycia właściwych szkoleń i instruktaży.

Do obowiązków nauczyciela w sali lekcyjnej, pracowni należą m.in.:

- nauczyciel powinien pierwszy wejść do sali lekcyjnej, po to by skontrolować, czy warunki do prowadzenia lekcji są odpowiednie, nie zagrażają bezpieczeństwu uczniów i jemu samemu. W szczególności winien wizualnie sprawdzić stan szyb w oknach, stan instalacji elektrycznych (czy np. w ścianach nie są powyrywane gniazdka elektryczne, czy ze ścian nie wystają przewody elektryczne), czy stan mebli i urządzeń np. czy krzesła, ławki nie są na tyle zniszczone by mogło to zagrażać bezpieczeństwu uczniów. W przypadku stwierdzenia m.in. powyższych wad lub ustaleń, że sala lekcyjna nie daje możliwości przeprowadzenia bezpiecznych zajęć, nauczyciel zobowiązany jest powiadomić o fakcie tym dyrektora szkoły celem usunięcia zaistniałego zagrożenia. Do czasu naprawienia usterek nauczyciel ma prawo, (a nawet powinien) odmówić wykonywania obowiązków w zakresie prowadzenia zajęć z uczniami w danym potencjalnie niebezpiecznym miejscu³⁶. Rozpoczęcie lekcji w sali niespełniającej wymagań powoduje, powstanie u nauczyciela współodpowiedzialności za zaistniałe zdarzenia;
- przed rozpoczęciem zajęć powinien dopilnować wywietrzenia pomieszczenia, w którym będą odbywały się zaję-

³⁶ Grzędowska B., Zasady BHP w szkole najważniejsze zagadnienia, <http://www.gimjankow.webpark.pl/zasadybhpszkole.pdf>, s. 3.

- cia z uczniami, a także po wejściu do sali sprawdzić czy w pomieszczeniu jest odpowiednia temperatura oraz oświetlenie. W czasie prowadzenia zajęć, gdy zachodzi takowa konieczność również należy przewietrzyć salę lekcyjną³⁷;
- nauczyciel jest osobą, która decyduje o przebiegu zajęć, od jego decyzji zależy w jaki sposób w czasie lekcji, zajęć uczniowie będą korzystali z klasy, pracowni oraz w jaki sposób i na ile przestrzegać będą zasad bezpieczeństwa;
 - podczas lekcji lub wszelkich innych prowadzonych w czasie pobytu ucznia pod opieką szkoły, zajęć nauczyciel nie może pozostawić podopiecznych bez opieki osoby dorosłej, jeżeli musi wyjść powinien znaleźć osobę, która w tym czasie go zastąpi, np. powinien to zgłosić nauczycielowi z sali obok, jednakże należy mieć świadomość tego, iż sytuacja ta nie zwalnia go od odpowiedzialności za bezpieczeństwo uczniów;
 - uczniów, którzy w czasie zajęć muszą udać się do toalety, nauczyciel powinien w miarę możliwości wypuszczać z klasy pojedynczo, niedopuszczalna jest sytuacja, w której nauczyciel zabrania uczniowi załatwienia podstawowych potrzeb fizjologicznych;
 - w razie stwierdzenia problemów zdrowotnych ucznia, o ile jego stan zdrowia na to pozwala, należy w obecności drugiej osoby wysłać do zatrudnionej w szkole pielęgniarki. Natomiast w przypadku zaistnienia sytuacji wymagającej udzielenia pierwszej pomocy, nauczyciel winien takowej pomocy udzielić uczniowi, a następnie bez zbędnej zwłoki powiadomić o tym fakcie dyrektora oraz rodziców;
 - po zakończonych zajęciach powinien samemu otworzyć drzwi pracowni, klasy, ażeby zapobiec ich gwałtownemu otwarciu, gdyż mogłoby to spowodować uderzenie w znaj-

³⁷ Kaniewski F., Obowiązki nauczyciela w zakresie bhp; http://ko.poznan.pl/pub/ftp/wychowanie_opieka_bezpieczenstwo/obowiazki_nauczyciela_w_zakresie_BHP.doc.

- dujących się na zewnątrz lub po odbiciu się drzwi od ściany uderzenie w wybiegających z klasy uczniów;
- nauczyciel winien przestrzegać ustalonego czasu rozpoczęcia, a także kończenia zajęć, a co za tym idzie szanować i przestrzegać praw uczniów do korzystania z całego czasu przeznaczonego na przerwę międzylekcyjną³⁸.

Dokumentem określającym, który z nauczycieli w danym miejscu podczas przerw między lekcyjnych oraz przed rozpoczęciem i po zakończeniu zajęć sprawuje nadzór nad uczniami jest regulamin dyżurów. Regulamin takowy, powinien być załącznikiem do obowiązującego w danej szkole regulaminu pracy. Dyżury szkolne, ich czas trwania, sposób wykonywania, a także przydział poszczególnych nauczycieli w dane miejsce dyżurowania ustalany jest przez dyrektora szkoły. Pamiętać należy, iż w przypadku nieobecności nauczyciela umieszczonego w regulaminie dyrektor powinien w jego miejsce wyznaczyć inną osobę. W trakcie trwania przerw międzylekcyjnych opiekę i nadzór nad uczniami sprawują nauczyciele³⁹.

- w przypadku stwierdzenia samowolnego oddalenia się ucznia spod opieki szkoły o zaistniałej sytuacji należy poinformować dyrektora, a także rodziców podopiecznego, jeśli zachodzi taka potrzeba również policję lub inne odpowiednie służby. Po wykonaniu powyższych czynności można rozpocząć we własnym zakresie poszukiwania, jednakże należy pamiętać o tym, aby pozostała cześć uczniów w owym czasie poddana była odpowiedniej opiece i nadzorowi.

Podczas pełnienia dyżuru dyżurujący powinien:

- punktualnie stawić się na dyżur i przez cały jego okres przebywać w wyznaczonym zgodnie z regulaminem dyżu-

³⁸ Grzędowska B., Zasady BHP w szkole..., s. 3-8.

³⁹ Kaniewski F., Obowiązki nauczyciela w zakresie..., s. 3-4.

rów miejscu – należy rozumieć to następująco: nauczyciel po zakończeniu lekcji i wypuszczeniu uczniów na przerwę udaje się niezwłocznie na miejsce dyżuru. Wszelkie opóźnienia, wynikające z przedłużającego się pobytu w sali lekcyjnej (np. rozmowy z uczniami, uzupełnianie dziennika) są niedopuszczalne. Nauczyciel sprawujący opiekę nad powierzonymi mu uczniami, winien w razie kolizji ciężących na nim w tym samym czasie zadań typu nadzorczego (dyżur) z zadaniami typu administracyjnego (np. uzupełnianie dziennika) dawać pierwszeństwo zadaniom nadzorczym⁴⁰;

- w sposób aktywny pełnić dyżur tj. reagować na potencjalnie niebezpieczne zachowania uczniów, a także zapobiegać wandalizmowi i próbom dewastacji sprzętu, wyposażenia, rzeczy należących do szkoły bądź do uczniów;
- kontrolować czy uczniowie stosują się do zakazu opuszczania terenu szkoły podczas przerw międzylekcyjnych;
- nie dopuścić do stosowania przez uczniów używek (papierosy, środki odurzające) na terenie szkoły;
- kontrolowania ubikacji i łazienek szkolnych (nie można zapominać przy tym o poszanowaniu godności i prywatności uczniów).

Aby właściwie reagować na przypadki występowania różnych zagrożeń mogących potencjalnie wystąpić, nauczyciel winien pamiętać numery telefonów pogotowia, policji i straży pożarnej, nadto powinien znać i stosować się do przepisów zawartych w instrukcji bezpieczeństwa pożarowego obowiązującej w danej szkole oraz wiedzieć w jaki sposób skutecznie używać sprzętu gaśniczego. W momencie wystąpienia niebezpieczeństwa nauczyciel zobowiązany jest do stosowania się do poznanych procedur odnoszących się do danego zagrożenia.

⁴⁰ Wyrok z dn. 15.03.1976 r., sygn. IV CR 68/76 (OSNCP 1977, nr 1, poz. 12).

Nadto nauczyciel w celu sprawnego przeprowadzenia ewakuacji szkoły musi znać, szczegółowy plan ewakuacji budynku szkolnego oraz przestrzegać w razie ewakuacji określonych zasad:

- uczniowie opuszczając salę lekcyjną, pracownię dydaktyczną nie zabierają przedmiotów przyniesionych ze sobą. W sytuacji pożaru nieraz sekundy decydują o tym, czy ewakuacja przeprowadzona zostanie w sposób prawidłowy oraz, czy uda się uniknąć ofiar. Dlatego, zdecydowanie wykluczyć należy sytuację, w której opuszczenie budynku ulega zwłoce, gdyż uczniowie pakują tornistry, udają się do szatni celem założenia ubrań itp. Pamiętać należy, że prawdziwa ewakuacja w wyniku zagrożenia jest zjawiskiem szczególnym i zdarza się rzadko w sytuacjach ewidentnego zagrożenia życia. Dlatego też, pamiętać należy o właściwej hierarchii ważności i zagrożeń. Lepiej, aby uczeń nawet w przypadku niekorzystnych warunków atmosferycznych opuścił płonąca szkołę bez adekwatnego do pory roku ubrania, niż narażony został na ryzyko śmierci w płomieniach. Oczywiście, dotyczy to, także nauczyciela – niedopuszczalne jest by udał się do pokoju nauczycielskiego celem zabrania swoich rzeczy osobistych;
- zamknąć drzwi do sali lekcyjnej i pozostawić klucze w drzwiach. Przed zamknięciem sali sprawdzić, czy nie pozostał w niej żaden uczeń;
- zająć się zapewnieniem bezpieczeństwa uczniom, z którymi prowadził zajęcia, aż do zakończenia alarmu lub otrzymania wyraźnego polecenia od kierującego akcją przekazania opieki nad klasą innemu nauczycielowi;
- zabezpieczyć dokumentację (dziennik lekcyjny) i zabrać ją ze sobą. Ważne jest, aby sprawdzenie obecności wykonywane było na początku lekcji, gdyż pozwoli to w czasie stresogennej ewakuacji sprawdzić ponad wszelką wątpli-

wość, czy wszyscy uczniowie obecni danego dnia opuścili miejsce zagrożenia;

- czekać wraz z uczniami na zakończenie alarmu w odległości zapewniającej bezpieczeństwo, w określonych w planie ewakuacji miejscach, a po doprowadzeniu uczniów na wyznaczone w planie miejsce zbiórki przekazać osobie dowodzącej akcją stan liczebny podopiecznych i zaopiekować się nimi do czasu wydania innych poleceń przez dyrektora lub osobę dowodzącą akcją⁴¹.

Przepisy prawa, podobnie jak na dyrektora tak i na nauczycieli nakładają ogrom obowiązków z zakresu bhp. Nałożenie tych obowiązków na nauczyciela jest jednak niezbędne, z uwagi na konieczność zapewnienia dzieciom w szkołach bezpiecznych warunków nauki i pobytu, co jest niezwykle trudne. Jak wynika bowiem z danych statystycznych liczby wypadków, jakim ulegają uczniowie podczas pobytu w szkole są zatrważające, co zostanie omówione i wskazane w dalszej części pracy.

3. Obowiązki nauczyciela podczas lekcji na przykładzie obowiązków nauczyciela wychowania fizycznego i nauczyciela chemii i techniki.

Na podstawie poprzedniego podrozdziału można zauważyć, jak dużo obowiązków zostało nałożonych przez przepisy prawa na nauczycieli, w celu zapewnienia bezpiecznych i higienicznych warunków uczniom w szkole. Wskazane już wyżej obowiązki nauczyciela, w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa uczniom obowiązują nauczycieli wszystkich przedmiotów. Natomiast na nauczyciela lekcji wychowania fizycznego, chemii,

⁴¹ Kaniewski F., Obowiązki nauczyciela w zakresie..., s. 3-4.

fizyki czy techniki przepisy prawa, a konkretnie rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 31 grudnia 2002 r. w sprawie bezpieczeństwa i higieny w publicznych i niepublicznych szkołach i placówkach nałożyło dodatkowe obowiązki, co wynika ze specyfiki nauki przedmiotu.

Do dodatkowych obowiązków nauczyciela podczas lekcji wychowania fizycznego należy:

- dostosowanie stopnia trudności i intensywności ćwiczeń fizycznych do możliwości fizycznych uczniów i ich wydolności⁴². Nauczyciel wychowania fizycznego nie może, nie brać pod uwagę egzekwując wykonywanie określonych ćwiczeń, różnic w stopniu sprawności fizycznej uczniów uwarunkowanej, także ich fizycznymi możliwościami (wzrost, nadwaga, prawidłowość budowy, ewentualnie ułomność). W granicach uzasadnionych powinno być stosowane podejście indywidualne zwłaszcza, gdy dotyczy to młodzieży, której rozwój fizyczny nie został zakończony⁴³;
- zwolnienie w danym dniu z planowanych ćwiczeń fizycznych ucznia, podopiecznego skarżącego się na problemy zdrowotne, bądź informującego nauczyciela o niepełnej zdolności do zajęć i poinformowanie o tym jego rodziców – podkreślić należy, że nauczyciel nie jest osobą uprawnioną do decydowania o tym, czy dany uczeń symuluje chorobę. Prowadzący zajęcia nie posiada odpowiednich kwalifikacji formalnych by stwierdzić takowy fakt nawet w przypadku

⁴² Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 31 grudnia 2002 r. w sprawie bezpieczeństwa i higieny w publicznych i niepublicznych szkołach i placówkach, Dz. U. z dnia 22 stycznia 2003 r., Nr 6, poz. 69 ze zmianami.

⁴³ Wyrok SN z dnia 21.04.1970 sygn. I CR 86/70 OSPiKA 1971, nr 12, poz. 232).

zdawało by się pewnych oczywistych wskazań świadczących o tym, że uczeń próbuje udawać;

- prowadzenie ćwiczeń fizycznych z zastosowaniem metod i urządzeń zapewniających pełne bezpieczeństwo ćwiczących uczniów;
- sprawdzenie przed każdą lekcją czy stan techniczny urządzeń i sprzętu wykorzystywanych w czasie zajęć nie budzi wątpliwości i jest prawidłowy;
- nieudostępnianie uczniom sprzętu, którego użycie może stwarzać zagrożenie dla zdrowia i życia, w tym dysku, kuli, młota, oszczepu, łuku, szpady, sportowej broni strzeleckiej, jeżeli szkoła nie ma możliwości zapewnienia bezpiecznego korzystania z posiadanego i wymienionego powyżej sprzętu;
- zapoznanie uczniów przed przystąpieniem do ćwiczeń z w.w. sprzętem, z zasadami korzystania z tych sprzętów i bezpiecznego ich używania;
- zadbanie o to by bramki i koszy do gry oraz innych urządzeń, których przemieszczanie się może stanowić niebezpieczeństwo dla życia i zdrowia osób ćwiczących bądź osób postronnych były umocowane w sposób bezpieczny, na stałe;
- zapoznanie osób ćwiczących z zasadami prawidłowego, a co za tym idzie bezpiecznego wykonywania ćwiczeń oraz bezpiecznego uczestnictwa w grach i zabawach;
- o dobrą organizację zajęć i zdyscyplinowanie uczniów;
- ubezpieczanie uczniów w czasie, gdy wykonują ćwiczenia na przyrządach;
- zadbanie o umieszczenie w salach i na boiskach oraz miejscach wyznaczonych do uprawiania ćwiczeń fizycznych, gier i zabaw, tablic informacyjnych określających zasady prawidłowego użytkowania urządzeń i sprzętu sportowego.

Nadto przepisy prawa nakładają na nauczyciela wychowania fizycznego obowiązek przejścia przeszkolenia w zakresie udzielania pierwszej pomocy, co prowadzi do wniosku, że nauczyciel wychowania fizycznego ma obowiązek udzielenia pierwszej pomocy w sytuacji zaistnienia wypadku ucznia na jego lekcji, ale i nie tylko. Za nieudzielenie pierwszej pomocy nauczyciel może ponosić odpowiedzialność karną.

Lekcje chemii, fizyki i techniki niosą ze sobą, zawsze pewne niebezpieczeństwo dla nauczyciela, jak i dla uczniów ze względu na wykonywane eksperymenty (lekcje chemii oraz fizyki) oraz używane maszyny, czy narzędzia (lekcje chemii, fizyki i techniki). W związku z tym nie tylko nauczyciel, ale i uczniowie zobowiązani są przestrzegać określonych reguł bezpieczeństwa.

Do dodatkowych obowiązków nauczyciela podczas lekcji chemii, fizyki i techniki należy:

- w warsztacie, laboratorium szkolnym i pracowni chemicznej lub fizycznej musi zostać umieszczony w widocznym i dostępnym dla wszystkich użytkowników miejscu regulamin, który zawiera zasady bezpieczeństwa i higieny pracy. Regulamin powinien m.in. określać zasady przebywania uczniów w danej pracowni, określać obowiązki ucznia podczas wykonywania eksperymentów, czy używania maszyn i po ich zakończeniu, zasady postępowania z używanymi substancjami i ich resztkami po zakończeniu eksperymentu. Nauczyciel winien, na pierwszych przeprowadzonych w danej grupie zajęciach w danym roku szkolnym zapoznać uczniów z regulaminem⁴⁴.

⁴⁴ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 31 grudnia 2002 r. w sprawie bezpieczeństwa i higieny w publicznych i niepublicznych szkołach i placówkach, Dz. U. z dnia 22 stycznia 2003 r., Nr 6, poz. 69 ze zmianami.

Ponadto zwrócić należy uwagę, czy wszyscy uczniowie obecni byli na tych zajęciach, a co za tym idzie mieli możliwość zdobycia niezbędnej wiedzy w tym zakresie. Nauczyciel powinien też pamiętać o tym, by umożliwić uczniom zadawanie pytań dotyczących bhp i udzielać na nie zrozumiałych odpowiedzi. Czasami pytanie, które dla dorosłego człowieka, wykonującego pewne czynności rutynowo, specjalisty w danej dziedzinie jest pytaniem bezsensownym lub odpowiedź na nie jest całkowicie oczywista, dla zadającego je ucznia jest pytaniem zadawanym całkowicie na poważnie. Zignorowanie takiego pytania z zakresu BHP może prowadzić do potencjalnie niebezpiecznych zachowań ucznia⁴⁵.

- przed dopuszczeniem uczniów do zajęć przy maszynach i innych urządzeniach technicznych w warsztatach, laboratoriach i pracowniach nauczyciel ma obowiązek zaznajomić ich z zasadami i metodami pracy zapewniającymi bezpieczeństwo i higienę pracy przy wykonywaniu czynności na stanowisku roboczym;
- przed rozpoczęciem zajęć przy maszynach lub innych urządzeniach technicznych znajdujących się na wyposażeniu

⁴⁵ Jako ciekawostkę mogę podać, zasłyszaną od jednego z nauczycieli chemii historię. Otóż nauczyciel prowadząc przed zajęciami dla kółka chemicznego (a więc dla uczniów interesujących się przedmiotem, z założenia posiadających większą wiedzę, niż przeciętni) instruktaż z zasad bezpiecznego korzystania z pracowni chemicznej i opisując doświadczenia, które będą przeprowadzane informował po raz kolejny, dla przypomnienia, że szczególnie ostrożnie należy obchodzić się z próbkami z kwasem solnym i uważać by krople jego nie spadły na ciało lub ubranie. Jeden z uczniów zapytał się dlaczego? Pytanie to wydawało się tak oczywiste, że nauczyciel myślał, iż zadane jest żartem. Dlatego, też odpowiedział „wsadź palec to się przekonasz”. Można wyobrazić sobie jego zdziwienie, gdy uczeń niewiele myśląc zaczął wkładać palec do próbki zawierającej kwas solny. Na szczęście otwór był zbyt mały, by zmieścić się tam palec wskazujący ucznia i nauczyciel zdołał dobiec i wyrwać licealiście próbkę.

szkoły lub używanych do zajęć nauczyciel ma obowiązek sprawdzić i upewnić się, że stan maszyn, urządzeń technicznych, instalacji elektrycznych i narzędzi pracy, a także inne warunki środowiska pracy nie stwarzają zagrożeń dla bezpieczeństwa uczniów;

- przy maszynach i innych urządzeniach technicznych lub w ich pobliżu wywiesza się w widocznym miejscu instrukcję obsługi, z którą przed rozpoczęciem pracy na danym urządzeniu nauczyciel prowadzący zajęcia winien zaznajomić uczniów;
- maszyny i urządzenia techniczne winny być utrzymywane w stanie zapewniającym całkowitą sprawność techniczną oraz bezpieczeństwa pracy i nauki, nadto muszą być wyposażone w zabezpieczenia chroniące przed urazami, działaniami substancji szkodliwych dla zdrowia, porażeniem prądem elektrycznym, wstrząsami, nadmiernym hałasem, działaniami wibracji lub promieniowaniem, a urządzenia technicznie niesprawne, uszkodzone lub pozostające w naprawie oznaczyć należy, w sposób wyraźny i zabezpieczyć przed ich uruchomieniem. Cytowane powyżej rozporządzenie, nie określa wprost na kim ciężką wskazane obowiązki, jednak z faktu używania w/w urządzeń przez nauczyciela danego przedmiotu, należy wnioskować, iż to na nauczycielu ciężką opisane obowiązki w celu zapewnienia bezpieczeństwa uczniom. To nauczyciel danego przedmiotu podejmuje decyzję w przedmiocie użycia danego urządzenia, czy maszyny i w przypadku stwierdzenia jej niesprawności lub braku bezpiecznego używania, powinien zaprzestać jej używania. W przypadku stwierdzenia, przedmiotowych wad i usterek, powinien je zgłosić niezwłocznie dyrektorowi;
- stanowiska pracy nauczyciel winien dostosować do warunków antropometrycznych uczniów, a uczniów pracujących w warsztatach, laboratoriach i pracowniach szkolnych

w celu zabezpieczenia przed działaniem niebezpiecznych lub szkodliwych dla zdrowia czynników należy wyposażyć w niezbędne środki ochrony indywidualnej oraz odzież i obuwie robocze lub ochronne;

- dyrektor zobowiązany jest zapewnić udostępnienie kart charakterystyk niebezpiecznych substancji i preparatów chemicznych zgromadzonych w szkole osobom prowadzącym zajęcia z użyciem tych substancji i preparatów. Natomiast nauczyciel prowadzący zajęcia ma obowiązek w sposób zrozumiały dla uczniów zaznajomić uczniów z kartami charakterystyk niebezpiecznych substancji i preparatów chemicznych używanych podczas zajęć oraz ma obowiązek zadbać o to, aby substancje i preparaty chemiczne umieszczone były w odpowiednich pojemnikach opatrzonych napisami, zawierającymi nazwę substancji lub preparatu oraz informację o ich niebezpieczeństwie lub szkodliwości dla zdrowia, a także ma obowiązek zapewnić przechowywanie substancji i preparatów chemicznych niebezpiecznych w rozumieniu ustawy o substancjach i preparatach chemicznych w zamkniętych pomieszczeniach specjalnie przystosowanych do tego celu⁴⁶.

Nadto w celu zapewnienia bezpieczeństwa i higieny uczniów, podczas lekcji chemii nauczyciel powinien przestrzegać podstawowych przepisów – zasad bezpieczeństwa pracy, których stosowanie zapobiegnie powstaniu sytuacji niebezpiecznych dla życia i zdrowia uczniów tj. m.in.:

- doświadczenia powinien przeprowadzać według ściśle określonych przepisów;

⁴⁶ Cytowane powyżej, wskazania zawarte są w Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 31 grudnia 2002 r. w sprawie bezpieczeństwa i higieny w publicznych i niepublicznych szkołach i placówkach, Dz. U. z dnia 22 stycznia 2003 r., Nr 6, poz. 69 ze zmianami.

- nie wykonywać na lekcjach doświadczeń nowych, wcześniej niesprawdzonych, a więc takich co do których skutku nie jest pewien;
- nie wykonywać doświadczeń w naczyniach brudnych, nie stosować żadnych substancji chemicznych w naczyniach nieoznakowanych lub bez czytelnej i widocznej etykiety;
- zachować szczególną ostrożność podczas pracy z substancjami palnymi;
- utrzymywać naczynia w odpowiednich pozycjach tzn. tak, aby wylot probówki nie był usytuowany w stronę uczniów⁴⁷.

4. Obowiązki nauczyciela w czasie organizacji wycieczki szkolnej lub innej imprezy

Przy organizowaniu zajęć, imprez i wycieczek szkolnych liczbę opiekunów oraz sposób zorganizowania opieki ustala się uwzględniając wiek, stopień rozwoju psychofizycznego, stan zdrowia i ewentualną niepełnosprawność osób powierzonych szkole, a także specyfikę imprez i wycieczek oraz warunki w jakich będą się one odbywać⁴⁸.

Organizator wyjazdu uczniów poza teren szkoły, odpowiada za zdrowie i bezpieczeństwo powierzonych mu uczniów, są oni pod jego stałym nadzorem. Powinien posiadać stosowne kwalifikacje do prowadzenia wybranej formy wycieczki⁴⁹.

⁴⁷ Dawidowicz D., Kołpak W., Pracownia chemiczna bezpiecznym miejscem, Białystok 1997, s. 2-3.

⁴⁸ Grzędowska B., Zasady BHP w szkole..., s. 8.

⁴⁹ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 8 listopada 2001 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki krajoznawstwa i turystyki. Dz. U. nr 135, poz. 1516.

Organizując wycieczkę nauczyciel ma pewne obowiązki m.in.:

- powinien opracować program wycieczki i przedłożyć go celem uzyskania akceptacji dyrektorowi szkoły;
- wpisać wyjazd do prowadzonego przez placówkę rejestru wycieczek;
- uzyskać zezwolenie rodziców na uczestnictwo ich dzieci w wyjeździe szkolnym;
- sprawdzić, czy u deklarujących chęć uczestnictwa uczniów nie występują problemy zdrowotne ograniczające lub nawet uniemożliwiające ich uczestnictwo w konkretnej wycieczce, imprezie, wyjeździe⁵⁰;
- uczniowie uczestniczący w wycieczce powinni zostać zapoznani z regulaminem wyjazdu;
- ustalić odpowiednią ilość opiekunów i zakreślić ich obowiązki.

Natomiast podczas wycieczki nauczyciel zobowiązany jest do:

- stałego sprawdzania stanu liczebnego uczniów przed wyjazdem z każdego miejsca;
- musi pamiętać, że w czasie całej wycieczki odpowiedzialny jest za bezpieczeństwo uczniów, gdyż – zgodnie z § 13 rozporządzenia w sprawie bezpieczeństwa i higieny w publicznych i niepublicznych szkołach i placówkach „niedopuszczalne jest prowadzenie jakichkolwiek zajęć bez nadzoru upoważnionej do tego osoby”;
- czuwać nad przestrzeganiem regulaminu wycieczki oraz dbać by zachowanie uczniów było odpowiednie i nie powodowało zagrożeń – opiekun w razie potrzeby powinien oddziaływać na uczniów, w taki sposób by zachowywali

⁵⁰ Śnieżek H., I ty możesz żyć bezpiecznie. Bezpieczeństwo podczas ferii zimowych, „Edukacja dla Bezpieczeństwa”, 2005, nr 5, s. 63.

się poprawnie. W przypadku stwierdzenia, że zachowanie uczniów powoduje realne zagrożenie zdrowia lub życia, albo może do takowego zagrożenia prowadzić, a podejmowane oddziaływania wychowawcze są nieskuteczne – rozważyć należy przerwanie wycieczki, imprezy, a także w skrajnych sytuacjach poproszenie o pomoc odpowiednich organów odpowiedzialnych za zapewnienie porządku (policja, straż miejska, straż gminna). W powyższych sytuacjach opiekun, kierownik wycieczki powinien w miarę możliwości konsultować się z dyrektorem, jednakże należy mieć świadomość, że to on znajduje się na miejscu i to on jest w danej chwili w stanie ocenić najpełniej, czy dana sytuacja wymaga podjęcia powyższych kroków. Zalecenia, a nawet polecenia służbowe nieobecnego dyrektora w tych kwestiach (przerwanie wycieczki, imprezy, wezwanie organów ścigania) nie zwalniają opiekuna, kierownika z odpowiedzialności za podjęcie niewłaściwych decyzji szczególnie, że w sytuacjach prowadzonego postępowania zmierzającego do ustalenia odpowiedzialności czasami dochodzi do sytuacji, w której następuje rozbieżność zeznań co do udzielonych wskazówek, poleceń;

- na wycieczkę zabrać prawidłowo wyposażoną apteczkę – warto skonsultować zawartość apteczki z lekarzem;
- w chwili wypadku kierownik wycieczki powinien koordynować przebieg akcji ratunkowej, w przypadku gdyby sam uległ wypadkowi i nie był w stanie koordynować działań funkcję tą przejmuje jeden z nauczycieli. Zalecane jest, aby takową osobę wybrać jeszcze przed rozpoczęciem wycieczki.;
- zapoznawać uczniów z przepisami, które obowiązują w miejscach pobytu podczas wyjazdu, planami ewakuacji, zasadami bezpiecznego korzystania z różnych urządzeń. Zważyć należy, że z przyczyn stricte praktycznych zapo-

znanie takowe powinno być zrozumiałe dla uczniów, a więc dopuszczalne, a nawet zalecane jest dostosowanie języka regulaminów i przepisów do wieku i zdolności uczniów. Suche przeczytanie np. planu ewakuacji budynku uczniowi klasy trzeciej szkoły podstawowej będzie najprawdopodobniej nieskuteczne i niecelowe, a jako takie nie przyczyni się do zwiększenia bezpieczeństwa;

- nie realizować, czy kontynuować wycieczki podczas wystąpienia warunków atmosferycznych stwarzających realne niebezpieczeństwo odniesienia obrażeń⁵¹;
- zwracać szczególną uwagę na bezpieczeństwo i przestrzeganie zasad i przepisów przeciwpożarowych⁵²;
- w miarę możliwości sprawdzić stan techniczny pomieszczeń, w których będą przebywać;
- w przypadku samowolnego uwolnienia się ucznia spod opieki o zaistniałej sytuacji należy natychmiast poinformować dyrektora szkoły oraz rodziców podopiecznego, a także jeśli zachodzi taka potrzeba policję lub inne odpowiednie służby. Po wykonaniu powyższych czynności można rozpocząć we własnym zakresie poszukiwania, jednakże należy pamiętać o tym, aby pozostała cześć uczniów w tym czasie pozostawała pod odpowiednią opieką i nadzorem.

⁵¹ Śnieżek H., I ty możesz żyć bezpiecznie. Bezpieczeństwo..., s. 63.

⁵² Kaniewski F., Obowiązki nauczyciela w zakresie..., s. 4.

Rozdział II

Wypadki w szkole

1. Unormowania prawne i warunki uznania zdarzenia za wypadek ucznia w szkole

Problematyka wypadków uczniów w szkole, unormowana została w wydanym na podstawie art. 95 a przepisu ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty w rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 31 grudnia 2002 r. w sprawie bezpieczeństwa i higieny w publicznych i niepublicznych szkołach i placówkach. W rozporządzeniu, jednak brak jest unormowania kwestii znaczenia pojęcia „wypadku” i „wypadku ucznia w szkole”. Rozporządzenie to analogicznie jak ustawa o systemie oświaty nie definiuje pojęcia wypadku bądź wypadku ucznia w szkole. Definicja takowa nie była zresztą przez wiele lat określona w żadnym innym obowiązującym akcie prawnym. Pojęcie „wypadku” to zostało przez ustawodawcę zdefiniowane dopiero w ustawie z dnia 30 października 2002 roku o ubezpieczeniu społecznym z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych, zw. potocznie „ustawą wypadkową”, a jego określenie powstało w wyniku rozważań doktryny i orzecznictwa Sądu Najwyższego⁵³.

Zgodnie z art. 3 ust. 1 tej ustawy za „wypadek przy pracy” uważa się nagłe zdarzenie wywołane przyczyną zewnętrzną powodujące uraz lub śmierć, które nastąpiło w związku z pracą: (...).

⁵³ Wędrychowski M., Wypadki w szkole, <http://docs5.chomikuj.pl/323225243,0,0,wypadek-ucznia-komentarz%5B1%5D.doc>

Na podstawie powyższego stwierdzić należy, że samo pojęcie „wypadku” oznacza uraz (uszkodzenie tkanek ciała lub narządów człowieka), albo śmierć na skutek nagłego zdarzenia wywołanego przyczyną zewnętrzną. Brak zatem urazów ciała będzie powodował, że nie będziemy mogli mówić o wypadku, podobnie, jak brak nagłego zdarzenia wywołanego przyczyną zewnętrzną. Zewnętrzną przyczyną sprawczą wypadku przy pracy może być każdy czynnik – ważne jest jednak to, aby pochodził z poza organizmu poszkodowanego, zdolny – w istniejących warunkach – wywołać szkodliwe skutki, w tym także pogorszyć stan zdrowia pracownika dotkniętego już schorzeniem samoistnym⁵⁴.

Aby można było zdarzenie uznać za wypadek przy pracy, muszą jednocześnie wystąpić cztery przesłanki: nagłość zdarzenia, przyczyna zewnętrzna, uraz i związek z pracą. W kolejnych ustępach art. 3 ustawy wypadkowej zdefiniowano tzw., „kwalifikowane” rodzaje wypadków: śmiertelnego, ciężkiego oraz zbiorowego.

Zgodnie z art. 3 ust. 4, 5 i 6 ustawy wypadkowej: za śmiertelny wypadek przy pracy uważa się wypadek, w wyniku, którego nastąpiła śmierć w okresie nieprzekraczającym 6 miesięcy od dnia wypadku, za ciężki wypadek przy pracy uważa się wypadek, w wyniku którego nastąpiło ciężkie uszkodzenie ciała, takie jak: utrata wzroku, słuchu, mowy, zdolności rozrodczej lub inne uszkodzenie ciała, albo rozstrój zdrowia, naruszające podstawowe funkcje organizmu, a także choroba nieuleczalna lub zagrażająca życiu, trwała choroba psychiczna, całkowita lub częściowa niezdolność do pracy w zawodzie, albo trwałe, istotne zszpecenie lub zniekształcenie ciała, za zbiorowy wypadek przy pracy uważa się wypadek, któremu w wyniku tego samego zdarzenia uległy co najmniej dwie

⁵⁴ Wyrok S. N. z dnia 18 sierpnia 2009 r. I PK 18/09.

osoby. Zgodnie z art. 2 pkt.13 ustawy wypadkowej „uraz”, to uszkodzenie tkanek ciała lub narządów człowieka wskutek działania czynnika zewnętrznego.

Odnosząc powyższe rozważania na grunt szkoły za wypadek ucznia uznaje się nagłe zdarzenie wywołane przyczyną zewnętrzną powodujące uraz, które nastąpiło w czasie pozostawania ucznia pod opieką szkoły tj. na terenie szkoły lub poza terenem szkoły np. wycieczki, wyjścia, ale pod opieką nauczyciela.

Rys. 2. Schemat przedstawiający elementy niezbędne do uznania zdarzenia za wypadek ucznia

Zatem, aby uznać dane zdarzenie za wypadek ucznia musi ono być: spowodowane przyczyną zewnętrzną, nagłe, powodować uraz lub śmierć oraz wydarzyć się w czasie przebywania ucznia pod opieką szkoły. Jeżeli wszystkie wymienione elementy wystąpią łącznie, to dane zdarzenie jest uznawane za wypadek ucznia. Jeżeli natomiast, brakuje którekolwiek elementu, to zdarzenia nie uznaje się za wypadek ucznia.

Zdarzenie spełnia kryteria nagłości, jeżeli nie trwa dłużej niż czas przebywania ucznia pod opieką szkoły, w ciągu jednego dnia. Nie musi ono nastąpić w tzw. mgnieniu oka, ale nie może trwać dłużej niż czas, jaki uczeń spędza w szkole w trakcie jednego dnia. Ze zdarzeniem spełniającym kryteria nagłości będziemy mieli do czynienia, również w sytuacji, gdy dla przykładu uczeń w danym dniu, podczas pobytu w szkole na lekcjach wychowania fizycznego lub innych zajęciach organizowanych przez szkołę (zielona szkoła), biorąc udział w zajęciach na otwartej przestrzeni doznał udaru słonecznego. Kryterium nagłości będzie spełnione, ponieważ do zdarzenia doszło w trakcie pozostawania ucznia pod opieką szkoły, w czasie narażenia na promienie słoneczne.

Przyczyna zewnętrzna, tak jak to zostało wskazane odnośnie wypadku przy pracy występuje, gdy zdarzenie wydarzyło się, w wyniku działania czynników mających swoje źródło poza organizmem ucznia. Przykładowo czynnikami zewnętrznymi mogącymi spowodować zdarzenie, które zostanie uznane na wypadek będą np: porażenie prądem elektrycznym, działanie promieni słonecznych, kontakt z substancją chemiczną (np. podczas zajęć w pracowni chemicznej czy fizycznej), nadmierny wysiłek fizyczny na lekcjach wychowania fizycznego, potknięcie się lub upadek na schodach lub w trakcie zabawy, pobytu na korytarzu, kontakt z ruchomymi elementami w szkole (drzwi od klasy), zerwanie się jakiś stałych elementów (np. lampy, rolety). Natomiast przyczyną zewnętrzną nie będzie omdlenie ucznia spowodowane np. problemami zdrowotnymi ucznia.

Uraz to, jak wskazano wyżej, uszkodzenie tkanek ciała lub narządów wskutek działania czynnika zewnętrznego. Wypadki uczniów w zależności od powodowanych skutków dzielimy, tak samo jak wypadki przy pracy na śmiertelne, ciężkie i powodujące częściową niezdolność do nauki w szkole.

Ostatnim kryterium, jakie musi spełniać wypadek ucznia jest pozostawanie ucznia pod opieką szkoły. Czas przebywania ucznia pod opieką szkoły to czas:

- pobytu ucznia w szkole zgodnie z obowiązującym go planem zajęć;
- uczestnictwa ucznia w zajęciach pozaszkolnych organizowanych przez szkołę, w tym w różnego rodzaju formach: krajoznawstwa i turystyki, wycieczki, sportu, kolonii oraz obozów.

Jeżeli uczeń samowolnie uwolni się spod opieki szkoły – uda się na wagar lub schowa się na terenie szkoły, zamiast pójść na zaplanowane dla niego zajęcia to uwalnia się sam spod opieki szkoły i wówczas zdarzenie, które nastąpiło w stosunku do ucznia powodujące uraz lub śmierć nie będzie traktowane jako wypadek ucznia będącego pod opieką szkoły⁵⁵. Samowolnie uwolnienie się spod opieki szkoły, jako element wyłączający uznanie sytuacji za wypadek, należy jednakże traktować indywidualnie oceniając różne zaistniałe okoliczności. Inaczej potraktowane będzie samowolne oddalenie ucznia klasy pierwszej szkoły podstawowej, a inaczej pełnoletniego ucznia liceum, bądź technikum.

Na koniec rozważań odnośnie wypadku ucznia stwierdzić należy, że tak naprawdę dla uznania, czy mamy do czynienia z wypadkiem ucznia w szkole konieczne jest dokonanie pewnych ustaleń. Dlatego też, w zasadzie w każdej sytuacji, a już na pewno w razie np. zgonu ucznia, utraty przytomności należy podejmować działania w celu ustalenia, czy mamy do czynienia z wypadkiem, czy też nie. Nie każda sytuacja może być kwalifikowana *de jure* jako wypadek w szkole.

⁵⁵ Abramowski M., *Postępowanie powypadkowe*, Warszawa 2010, s. 161-163.

2. Postępowanie i dokumentacja oraz obowiązki dyrektora w zakresie wypadku

W przypadku zaistnienia zdarzenia, które nosi cechy wypadku ucznia pozostającego pod opieką szkoły, należy obowiązkowo wszcząć i przeprowadzić postępowanie wypadkowe i sporządzić stosowną dokumentację. Przebieg postępowania wypadkowego i wymagana dokumentacja, w przypadku stwierdzenia wypadku ucznia, zostały szczegółowo unormowane w rozdziale czwartym rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 31 grudnia 2002 roku w sprawie bezpieczeństwa i higieny w publicznych i niepublicznych szkołach i placówkach.

Pierwszą powinnością pracownika szkoły, w przypadku gdy dochodzi do wypadku ucznia w szkole, winno być zapewnienie poszkodowanemu uczniowi opieki poprzez udzielenie, w miarę możliwości pierwszej pomocy i następnie w razie konieczności sprowadzenie pomocy medycznej – np. wezwanie pogotowia ratunkowego.

Zgodnie z przepisem § 21 cytowanego powyżej rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z grudnia 2002 r. – Nauczyciele, w szczególności prowadzący zajęcia w warsztatach, laboratoriach, a także zajęcia wychowania fizycznego, podlegają przeszkoleniu w zakresie udzielania pierwszej pomocy.

Zauważyć można, iż unormowanie zawarte § 21 rozporządzenia, nie do końca jest trafnie sformułowane. Objęcie dodatkowymi wymogami przeszkolenia tylko kilku grup nauczycieli budzi znaczące wątpliwości. Badając statystyki wypadków szkolnych w województwie wielkopolskim w roku 2009/2010 zauważymy, iż wypadkowość uczniów w czasie zajęć w warsztatach, laboratoriach jest stosunkowo niska. Za to ponad 25% zdarzeń ma miejsce w czasie przerw międzylekcyjnych – przerw, na których

często dyżur pełnią nauczyciele nie wymienieni w powyższym przepisie. Odpowiednie przeszkolenie z zakresu udzielania pierwszej pomocy przedmedycznej, powinni odbyć więc wszyscy nauczyciele. Wypadki zdarzyć się, bowiem mogą nie tylko podczas zajęć wymienionych w powyższym przepisie, ale także w czasie wycieczek, kiedy uczniowie znajdują się opieką nauczyciela. Biorąc pod uwagę proporcję nauczycieli wychowania fizycznego i innych prowadzących zajęcia w warsztatach, laboratoriach do ogólnej liczby nauczycieli wszystkich przedmiotów, nie często będzie to ten nauczyciel, który „w szczególności” podlegać będzie odpowiedniemu szkoleniu. Nadto uznać należy, że zasadne byłoby, także przeszkolenie z zakresu udzielania pierwszej pomocy innych pracowników szkoły, niż nauczyciele. Istnieje wiele możliwych do zaistnienia sytuacji, w których to właśnie inni pracownicy szkoły (np. woźni) będą zmuszeni udzielać np. przy wypadku zbiorowym, w którym obrażenia odniesie nauczyciel pierwszej pomocy poszkodowanym⁵⁶.

Mając na względzie zatrważające dane statystyczne dotyczące wypadków uczniów w szkole przepis powinien brzmieć „Nauczyciele i pracownicy szkoły podlegają przeszkoleniu w zakresie udzielania pierwszej pomocy, które należy co dwa lata powtarzać”

Takie brzmienie przepisu i wynikające z niego obowiązki pozwoliłyby, w wielu sytuacjach zmniejszyć lub nawet zniwelować skutki wypadków uczniów w szkole. Kolejnym krokiem, w przypadku zaistnienia wypadku ucznia jest niezwłoczne zawiadomienie o wypadku dyrektora szkoły. Obowiązek ten, ciąży zgodnie z w/w rozporządzeniem na każdym pracowniku tj. zarówno na pracowniku szkoły, który był naocznym świadkiem zdarzenia, jak i na pracowniku, który dowiedział

⁵⁶ Wędrychowski M., Wypadki w szkole, <http://docs5.chomikuj.pl/323225243,0,0,wypadek-ucznia-komentarz%5B1%5D.doc>

się o takim wypadku np. od uczniów. Nadto powinien to zrobić niezwłocznie – czyli „bez zbędnej zwłoki”. Uzasadnioną zwłoką będzie konieczność udzielenia opieki poszkodowanemu. Zapewnienie opieki uczniowi, uznać należy w tej sytuacji za najważniejsze zadanie.

Po uzyskaniu informacji o wypadku dyrektor szkoły lub upoważniony przez niego pracownik szkoły zobowiązany jest do podjęcia poniżej wskazanych czynności:

- podjęcia niezbędnych działań w celu wyeliminowania lub ograniczenia zagrożenia będącego przyczyną wypadku;
- zabezpieczenia momentu podjęcia czynności przez zespół powypadkowy miejsca wypadku w sposób uniemożliwiający ingerencję osób niepowołanych oraz zapewniający niedokonywanie zmian w położeniu urządzeń i przedmiotów, które spowodowały wypadek lub pozwolą odtworzyć jego okoliczności i przebieg;
- zawiadomić o wypadku – rodziców lub opiekunów poszkodowanego, pracownika służby bhp, społecznego inspektora pracy, organ prowadzący szkołę lub placówkę, radę rodziców, a w przypadku wypadku śmiertelnego, ciężkiego i zbiorowego prokuratora i kuratora oświaty, a o wypadku, do którego doszło w wyniku zatrucia państwowego inspektora sanitarnego⁵⁷.

Zawiadomienie rodziców lub opiekunów o wypadku w szkole ich dziecka jest niezwykle ważne, z uwagi na konieczność wyrażania przez rodziców zgody na udzielanie niezbędnych świadczeń medycznych i związku z tym winno nastąpić jak najszybciej.

Równie ważne jest zabezpieczenie miejsca wypadku, albowiem jego prawidłowe zabezpieczenie może mieć istotne znaczenie dla ustalenia przyczyn i przebiegu zdarzenia, tak dla

⁵⁷ Abramowski M., Postępowanie..., s. 164-165.

zespołu powypadkowego, jak i dla czynności podejmowanych przez organy ścigania. Cytowane rozporządzenie, nie wskazuje w jaki sposób ma nastąpić zabezpieczenie miejsca wypadku. Stwierdza jedynie, że do czasu rozpoczęcia czynności przez powołany zespół powypadkowy dyrektor zabezpiecza miejsce zdarzenia, w sposób uniemożliwiający ingerencję, wstęp osób nieupoważnionych. Oznacza to, że miejsce wypadku powinno zostać w taki sposób zabezpieczone, aby zapobiec dokonywaniu przez osoby niepowołane zmian w miejscu zdarzenia w szczególności, dotyczy to wszelkich działań utrudniających wykrycie przyczyn wypadku np. zacierania śladów, tworzenia fałszywych dowodów oraz usuwania dowodów. Należy zatem zadbać, o to tak, żeby nikt niczego nie mógł ruszyć lub usunąć z miejsca zdarzenia. Oczywiście działania te, nie mogą jednak uniemożliwiać udzielenia niezbędnej i koniecznej w danym momencie pomocy poszkodowanym, w szczególności niezbędnej pomocy medycznej.

Następną czynnością, do której wykonania zobowiązany jest dyrektor jest powołanie zespołu powypadkowego w celu ustalenia okoliczności i przyczyn wypadku oraz sporządzenia dokumentacji powypadkowej, w tym protokołu powypadkowego.

W skład zespołu powypadkowego wchodzi pracownik służby bezpieczeństwa i higieny pracy oraz społeczny inspektor pracy⁵⁸. Jeżeli w składzie z jakichkolwiek powodów nie może uczestniczyć pracownik służby bezpieczeństwa i higieny pracy oraz społeczny inspektor pracy, w skład zespołu wchodzi dyrektor i pracownik szkoły przeszkolony w zakresie bezpieczeństwa i higieny pracy. Przewodniczącym zespołu jest pracownik służby bezpieczeństwa i higieny pracy, a jeśli nie ma go w składzie zespołu – społeczny inspektor pracy. Natomiast,

⁵⁸ O ile takowy istnieje w zakładzie.

jeżeli w składzie nie uczestniczy, ani jeden ani drugi przewodniczącego zespołu wyznacza dyrektor. W składzie zespołu może uczestniczyć przedstawiciel organu prowadzącego, kuratora oświaty lub rady rodziców (§ 43 w/w rozporządzenia).

Jeżeli chodzi o procedurę postępowania powypadkowego w szkole to wymienione rozporządzenie nie wskazuje bezpośrednio, w jaki sposób ma przebiegać postępowanie powypadkowe w szkole, a także nie precyzuje odrębnych procedur dotyczących wypadków w szkole. Z uwagi na to należy w tej sytuacji kierować się zasadami postępowania ustalonymi w przypadku wypadków przy pracy i wskazówkami zawartymi w treści wzoru protokołu powypadkowego, który stanowi załącznik do rozporządzenia. Zgodnie z powyższym uznać należy, że zespół powypadkowy ma obowiązek zebrać materiał dowodowy przy wykorzystaniu wszystkich środków dowodowych niezbędnych w celu ustalenia stanu faktycznego (§ 48 ust. 4 cyt. rozporządzenia) oraz ustalić przebieg wypadku (opis wypadku wraz z jego przyczyną), przesłuchać osoby, które sprawowały opiekę nad poszkodowanym i świadków zdarzenia (wzór protokołu powypadkowego). Natomiast jak wynika, z przepisów rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 28 lipca 1998 r. w sprawie ustalania okoliczności i przyczyn wypadków przy pracy oraz sposobu ich dokumentowania zespół powypadkowy w przypadku zaistnienia wypadku obowiązany jest do:

- 1) dokonania oględzin miejsca wypadku, stanu technicznego maszyn i innych urządzeń technicznych, stanu urządzeń ochronnych oraz zbadać warunki wykonywania pracy i inne okoliczności, które mogły mieć wpływ na powstanie wypadku;
- 2) jeżeli jest to konieczne, sporządzić szkic lub wykonać fotografię miejsca wypadku;
- 3) wysłuchać wyjaśnień poszkodowanego, jeżeli stan jego zdrowia na to pozwala;

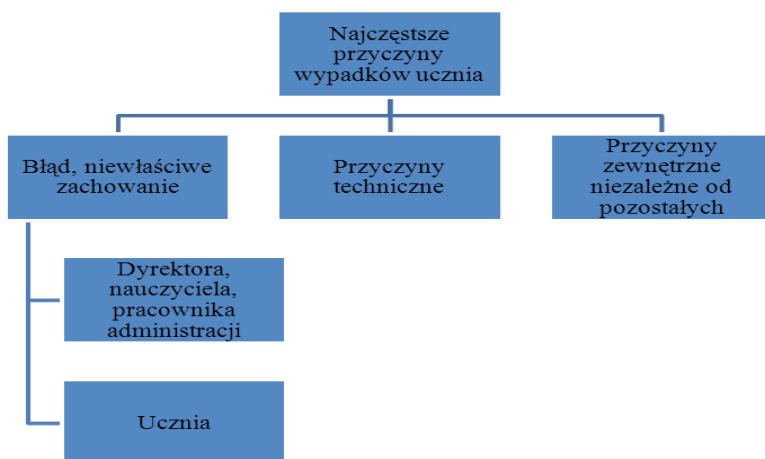
- 4) zebrać informacje dotyczące wypadku od świadków wypadku;
- 5) zasięgnąć opinii lekarza, a w razie potrzeby opinii innych specjalistów, w zakresie niezbędnym do oceny rodzaju i skutków wypadku;
- 6) zebrać inne dowody dotyczące wypadku.

Po ustaleniu okoliczności i przyczyn wypadku, zespół powypadkowy sporządza nie później niż w ciągu 14 dni od daty uzyskania zawiadomienia – protokół według wzoru zawartego w załączniku rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej i Sportu w sprawie bezpieczeństwa i higieny w publicznych i niepublicznych szkołach i placówkach. Protokół następnie doręcza się poszkodowanemu pełnoletniemu lub rodzicom (opiekunom) poszkodowanego małoletniego, którzy w ciągu 7 dni mogą złożyć zastrzeżenia. Mogą one dotyczyć w szczególności niewykorzystania wszystkich środków dowodowych niezbędnych do ustalenia stanu faktycznego, lub wystąpienia w zapisach protokołu sprzeczności z zebrany w trakcie czynności materiałem. Zastrzeżenia rozpatruje organ prowadzący, który może zlecić dotychczasowemu zespołowi wyjaśnienie ustaleń protokołu lub przeprowadzenie określonych czynności dowodowych lub powołać nowy zespół celem ponownego przeprowadzenia powypadkowego⁵⁹. Następnie, po sporządzeniu protokołu dyrektor powinien omówić z pracownikami szkoły okoliczności i przyczyny wypadku, ustalić działania i środki, które zapobiegą wystąpieniu podobnych zdarzeń w przyszłości. Wypadek powinien zostać odnotowany w tzw. rejestrze wypadków, który każda szkoła ma obowiązek prowadzić.

⁵⁹ Powyższe, cytowane wskazania zawarte są w Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 31 grudnia 2002 r. w sprawie bezpieczeństwa i higieny w publicznych i niepublicznych szkołach i placówkach, Dz. U. z dnia 22 stycznia 2003 r., Nr 6, poz. 69 ze zmianami.

3. Najczęstsze przyczyny wypadków w szkole

W szkołach bez względu na ich rodzaj, corocznie zdarza się wiele nieszczęśliwych wypadków. Przyczyn wypadków w szkole jest mnóstwo i nie sposób ich wszystkich wyliczyć. W związku z tym w poniższym rozdziale zostaną wskazane tylko najczęstsze przyczyny, których skutkiem jest wypadek ucznia pozostającego pod opieką szkoły.

Rys. 3. Najczęstsze przyczyny powstawania wypadków ucznia

Generalnie przyczyny powstania wypadków można podzielić na: przyczyny wynikające z błędu lub niewłaściwego zachowania się ucznia lub nauczyciela, dyrektora szkoły, pracownika administracyjnego⁶⁰, przyczyny natury technicznej oraz przyczyny zewnętrzne niezależne od pozostałych.

⁶⁰ Pomijamy tu kwestię okoliczności powstania niewłaściwego zachowania i błędu.

Do najczęstszych przyczyn wypadków ucznia z winy nauczyciela zalicza się:

- złą organizację zajęć i brak dyscypliny na lekcjach. Na lekcjach wychowania fizycznego, chemii i techniki zła organizacja zajęć i brak dyscypliny, prowadzi do bardzo poważnych w skutkach wypadków uczniów. Zła organizacja zajęć na lekcjach wychowania fizycznego prowadząca do wypadków uczniów, to przede wszystkim niewłaściwy podział ćwiczących na grupy, rozmieszczenie ćwiczących zbyt blisko ścian, drzwi, kaloryferów i innych przeszkód na sali lub boisku, nieprawidłowy sposób przenoszenia przyborów i przyrządów, złe przygotowanie do zajęć sprzętu, przyborów i obiektów⁶¹;
- brak lub niedostateczny nadzór nad uczniami w klasie, jak i podczas przerw lekcyjnych;
- nieznajomość lub nieprzestrzeganie podstawowych przepisów bezpieczeństwa i higieny uczniów tj. przede wszystkim nie zapoznanie uczniów z regulaminami obowiązującymi na lekcjach wychowania fizycznego i pracowniach przedmiotowych, nie zapoznanie uczniów z instrukcjami obsługi używanych podczas zajęć maszyn i przyrządów.

Natomiast do najczęstszych przyczyn wypadków, leżących po stronie dyrektora należy przede wszystkim, nieprzestrzeganie przepisów w zakresie bezpieczeństwa i higieny utrzymania w należytych stanie budynku szkoły i jego otoczenia oraz znajdującego się w nim wyposażenia, nie zapewnienie należytego nadzoru na dyżurach podczas przerw międzylekcyjnych, a także brak reakcji na pojawienie się w szkole zjawiska agresji wśród uczniów.

Nierzadko przyczyną wypadków w szkole są działania, czy zaniechania ze strony samych uczniów. Działania takie mogą być świadome lub nieświadome wynikające z niewie-

⁶¹ Ostrowska M., Bezpieczeństwo na lekcjach wychowania..., s. 8-34.

dzy i braku zrozumienia możliwych konsekwencji. Do takich przyczyn należą m.in. brak wykonywania poleceń nauczyciela, bójki pomiędzy uczniami, umyślne i nieumyślne uderzenia, bieganie po korytarzach, zjeżdżanie po poręczach, skakanie z parapetów, wychylanie się przez okna, zły stan zdrowia ucznia lub niepełna zdolność do zajęć, zwłaszcza w przypadku lekcji wychowania fizycznego, przeżycia osobiste (kłopoty rodzinne, złe samopoczucie, radość powodująca podejmowanie zadań przerastających możliwości – ćwiczenia wykonywane są beztrudno bez jakiegokolwiek samokontroli), oddziaływania grup rówieśniczych zachęcających do wykazania się odwagą i co za tym idzie złamania zasad i inne.

W końcu do grupy najczęstszych przyczyn zaistniałych w środowisku szkolnym wypadków o charakterze technicznym zalicza się między innymi:

- zły stan techniczny wyposażenia szkoły np. brak osłon na lampach oświetleniowych, uszkodzone lub ich brak obudowy kaloryferów na korytarzach, brak pokręteł od kaloryferów i wystające w związku z tym ostrze trzpienie zaworów na kaloryferach, zniszczone meble – szafy, ławki, krzesła z wystającymi gwoździami lub śrubami;
- zły stan techniczny urządzeń technicznych i różnego rodzaju sprzętu w szkole;
- niewłaściwe zabezpieczenie maszyn oraz urządzeń technicznych;
- zły stan techniczny budynku szkoły m.in. luźne, oberwane, przegrzane gniazda elektryczne grożące porażeniem oraz pożarem, wystające niezaizolowane przewody elektryczne pod napięciem, zalegające na podłogach przewody elektryczne zasilające maszyny i urządzenia, brak pojedynczych klepek parkietowych na sali gimnastycznej, oderwane listwy podłogowe, uszkodzone progi na przejściach pomiędzy pomieszczeniami, wystające ze ścian śruby, rury,

kątowniki, otwory w posadzkach, śliskie podłogi, niezabezpieczone poręcze przy schodach zerwane płyty, wystające płyty chodnikowe lub kostka brukowa, braki i uszkodzenia w ogrodzeniu placówki i wiele jeszcze innych⁶²;

- zły stan obiektów znajdujących się na terenie szkoły – wystające druty z ogrodzenia, odpadające cegły z muru, nierówności – dziury w murawie boiska, niestabilne bramki, niesprawne urządzenia sportowe;

Nie sposób zapomnieć o przyczynach zewnętrznych, niezależnych od pozostałych. Zaliczamy do nich wypadki, do których dochodzi mimo zachowania wszystkich przepisów i zasad bezpieczeństwa przez pracowników szkoły i uczniów.

W podgrupie tej wyróżniamy:

- zdarzenia komunikacyjne (np. pijany kierowca samochodu osobowego powodujący wypadek, w którym udział bierze autokar z uczniami);
- wypadki spowodowane zdarzeniami o charakterze technicznym (np. spadająca z nie należącego do szkoły budynku cegła lód, dachówka na ucznia, który np. udaje się z klasą do kina);
- wypadki spowodowane zjawiskami atmosferycznymi, siłami natury, do których dochodzi mimo zachowania odpowiednich procedur;
- wypadek spowodowany błędną opinią, decyzją osób trzecich np. dopuszczeniem przez lekarza dziecka do wykonywania ćwiczeń na lekcji wychowania fizycznego, mimo niewłaściwego stanu zdrowia dziecka, co w konsekwencji powoduje uraz;
- wypadki związane z błędami, niewłaściwymi zachowaniami osób niebędących pracownikami szkoły, lecz wykonywujący-

⁶² Szafrąński Z., Zarządzanie bezpieczeństwem w szkołach i placówkach oświatowych, Żelów 2006, s. 5-10.

mi na rzecz szkoły, uczniów określone czynności np obsługę miejskiego basenu, do którego uczniowie udają się w ramach zajęć wychowania fizycznego lub zajęć dodatkowych.

Nadto należy wspomnieć o sytuacjach nie odnotowanych dotychczas w naszym kraju, ale możliwych do zaistnienia tzn. o zamachach terrorystycznych lub atakach osób chcących dokonać wielokrotnego morderstwa. Jest to tym bardziej niebezpieczne, że część tych zdarzeń następuje w wyniku działań byłych lub obecnych uczniów, a więc osób znających zasady działania danej placówki, rozkład jej pomieszczeń oraz nierzadko systemy zabezpieczeń i częściowo procedury bezpieczeństwa przewidziane na okoliczność wystąpienia takiej sytuacji⁶³. Wydarzenia z ostatnich lat wskazują, że tego typu zachowania są coraz częstsze, także w Europie i nierzadko dotykają uczniów i personel szkół⁶⁴.

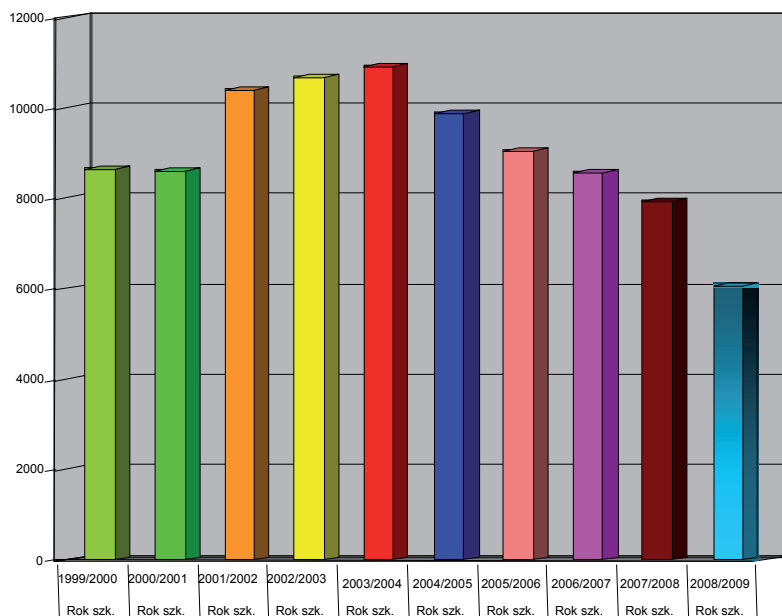
4. Statystyka wypadków uczniów na przykładzie województwa wielkopolskiego.

Na koniec omawiania zagadnienia wypadków uczniów w szkole, warto dokonać analizy danych statystycznych wy-

⁶³ Osobną kwestią pozostaje pytanie: Czy polskie szkoły posiadają sprawny system chroniący przed takimi wydarzeniami.

⁶⁴ 11 marca 2009 – 17-latek zabił dziewięciu uczniów i trzech nauczycieli w szkole średniej w Winnenden niedaleko Stuttgartu; 23 września 2008 roku – uczeń Matti Saari zabił z broni palnej dziewięciu uczniów i jednego pracownika w szkole zawodowej w Kauhajoki, w północno-zachodniej Finlandii – następnie popełnił samobójstwo; 26 kwietnia 2002 – 19-letni Robert Steinhauser popełnił samobójstwo, jednakże wcześniej zastrzelił 12 nauczycieli, sekretarkę, dwóch uczniów i policjanta w gimnazjum im Gutenberga w niemieckim Erfurcie – zgodnie z doniesieniami medialnymi sprawca oświadczył, że nie weźmie udziału w teście z matematyki.

padków uczniów w województwie wielkopolskim w latach 1999/2009 opracowanych i umieszczonych na stronie internetowej Kuratorium Oświaty w Poznaniu, w celu uświadomienia dyrektorom i nauczycielom, jak duża jest corocznie liczba wypadków uczniów w szkole i podjęcia przez nich działań zmierzających do znacznego zmniejszania ich liczby.

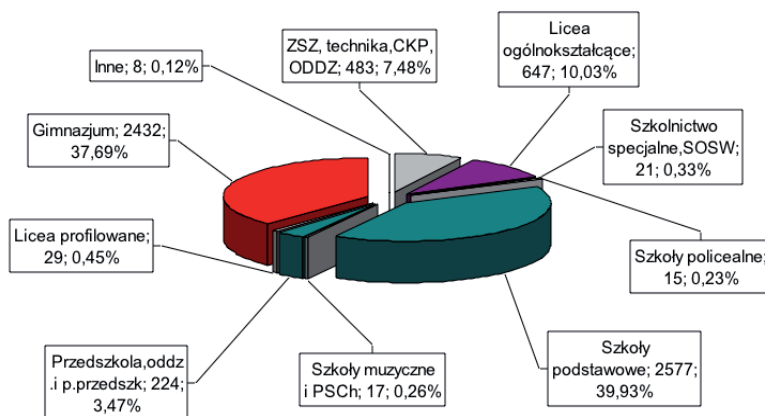
Rys. 4. Wypadki uczniów w województwie wielkopolskim w latach 1999/2009

Źródło: Franciszek Kaniewski – Kuratorium Oświaty w Poznaniu

Jeżeli chodzi ogólnie o ilość wypadków uczniów w latach od 1999 do 2009 to ich liczba jest duża, na szczęście z roku na rok odnotowuje się tendencje spadkowe. W latach od 1999 do 2004 r. odnotowywany był stały wzrost, natomiast od roku szkolnego 2004/2005 odnotowuje się spadek liczby wypadków

dotyczących uczniów szkół podległych wielkopolskiemu kuratorium⁶⁵. W roku szkolnym 2003/2004 ogólna liczba zdarzeń wyniosła 10916 wypadków, a w roku 2008/2009 – 6043. Dla porównania przytoczyć można dane dotyczące województwa podlaskiego, gdzie w czasie roku szkolnego 2003/2004 wypadkom uległo 7794 uczniów⁶⁶.

Wypadki uczniów według typów szkół

Rys. 5. Wypadki uczniów według typów szkół

Źródło: Franciszek Kaniewski – Kuratorium Oświaty w Poznaniu

Z danych statystycznych wynika, że najczęściej do wypadków dochodzi na poziomie szkolnictwa najniższego tj.

⁶⁵ Zastanović się można, czy spadek liczby wypadków mierzony przy pomocy jednej liczby dotyczącej tylko sumy wypadków jest wyznacznikiem poprawy bezpieczeństwa. Aby uzyskać odpowiedź na pytanie o to czy wielkopolskie szkoły są bardziej bezpieczne należało by przyłożyć do liczby wypadków liczbę uczniów uczących się w danym roku w badanych placówkach.

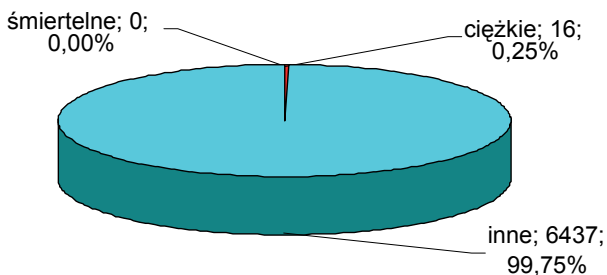
⁶⁶ Dane ze strony internetowej Kuratorium Oświaty w Białymstoku.

w roku szkolnym 2009/2010 w szkołach podstawowych odnotowano 2.577 wypadków co stanowi 39,9% ogólnej liczby wypadków, a w gimnazjach doszło do 2.432 wypadków co stanowi 37,69%.

Zwiększona wypadkowość na dwóch pierwszych etapach obowiązkowej edukacji szkolnej (szkoła podstawowa i gimnazjum) wynika prawdopodobnie z samej liczby uczniów uczących się w tych szkołach, jak i okresu nauki. Etapy edukacji późniejszej nie są już obowiązkowe, stąd też liczba uczniów w tych szkołach jest znacznie niższa. Przeciętny okres nauki ucznia w szkole podstawowej to lat 6 co powoduje, że proporcjonalnie okres przebywania ucznia pod opieką szkoły jest półtora razy dłuższy, niż w przypadku liceum. Różnica w ilości wypadków pomiędzy poszczególnymi rodzajami szkół prawdopodobnie związana jest również z liczbą stanu zatrudnienia. Liczba przypadających nauczycieli na ucznia w szkole podstawowej, czy gimnazjum jest mniejsza, niż np. w żłobkach, przedszkolach, a co za tym idzie nadzór jest słabszy, niż w tych placówkach. W gimnazjach liczba uczniów jest proporcjonalna do uczniów w szkołach podstawowych, jednakże o połowę jest krótszy czas nauki (trzy lata). Nadto okres nauki w gimnazjum jest dla przeciętnego dziecka okresem dorastania. Związana z tym burza hormonów powoduje, że uczniowie w gimnazjach nierzadko stwarzają najwięcej kłopotów wychowawczych. O ile w szkole podstawowej do zagrożeń i niebezpieczeństw dochodzi często z powodu ograniczonej zdolności przewidywania ryzyka przez dzieci, o tyle w gimnazjum częstokroć do sytuacji ryzykownych dochodzi w sytuacjach, w których młody człowiek świadomy zagrożeń łamie zasady np. by sprawdzić się lub zaimponować grupie rówieśniczej. Nieporównywalnie mniejszy jest nierzadko, także autorytet nauczyciela w gimnazjum, często świadomie i z premedytacją podważany przez część dorastających uczniów.

Nie bez znaczenia dla wypadkowości uczniów szkół podstawowych i gimnazjów jest podatność organizmów młodych osób, na niektóre typy urazów w związku z przypadającym na ten okres szybkim rozwojem fizycznym. Dla porównania w liceach ogólnokształcących liczba wypadków wyniosła 647 tj. 10,03% ogólnej liczby wypadków.

Rodzaje wypadków uczniów w województwie wielkopolskim w roku szkolnym 2009/2010

Rys. 6 Rodzaje wypadków uczniów w województwie wielkopolskim w roku szkolnym 2009/2010

Źródło: Franciszek Kaniewski – Kuratorium Oświaty w Poznaniu

Pocieszający jedynie jest fakt, że najczęściej zdarzały się wypadki skutkujące niewielkimi obrażeniami ciała, nie wydarzył się żaden wypadek śmiertelny, a liczba wypadków ciężkich wyniosła 16, co stanowiło 0,25% ogólnej liczby. Jakże jest zagrożenie i niebezpieczeństwo wskazują dane z Kuratorium Oświaty w Białymstoku, gdzie w roku szkolnym 2003/2004 zanotowano 17 wypadków śmiertelnych (0,22% w stosunku do ogólnej liczby wypadków). Dla porównania w 2002/2003 na terenie województwa podlaskiego, wypadki śmiertelne stanowiły 0,18% wszystkich wypadków. Zgodnie

z danymi podanymi przez Europejski System Dotyczący Informacji o Środowisku i Zdrowiu (ENHIS), w roku szkolnym 2006/2007 w Polsce wypadki dotknęły 112 110 uczniów w wieku szkolnym, w tym 63 zdarzeń skończyło się śmiercią ucznia, a w 696 sytuacjach miało miejsce ciężkie uszkodzenie ciała⁶⁷. Najbliżsi poszkodowanego próbują znaleźć odpowiedź na podstawowe pytanie: dlaczego doszło do wypadku i kto jest winien zaistniałej sytuacji? Odpowiedzi na te pytania udziela w przypadku zdarzeń ciężkich i śmiertelnych prokuratura lub sąd. Zważyć należy, że najbliżsi najczęściej domagają się ukarania sprawców bezpośrednich wypadku, a także osób, które poprzez swoje działania lub ich brak przyczyniły się do zaistnienia danej sytuacji lub spowodowały narażenie ucznia na niebezpieczeństwo. Często w gronie tych osób są nauczyciele i dyrektorzy szkół. Sumując liczbę wypadków ciężkich oraz śmiertelnych dotyczących uczniów otrzymamy liczbę 759 postępowań, w których w części zapewne postawiono zarzuty pracownikom szkoły⁶⁸.

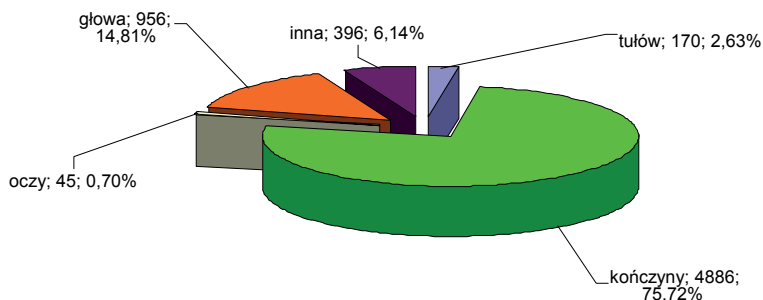
Oceniając tą liczbę wypadków pamiętać należy o tym, że każdy wypadek śmiertelny dziecka wiąże się traumą, której doświadczają rodzice. Również wypadki ciężkie mimo, iż fizycznie obrażenia odnosi poszkodowane dziecko, pozostawiają znaczące rany w psychice dorosłych. Koszty opieki nad dzieckiem wiążą się z problemami nierzadko materialnymi oraz zmuszają często rodziców, a także całe rodziny do znaczących zmian w trybie życia. Powodowane urazy w wypadkach ciężkich czasami powodują niepełnosprawność dziecka, która towarzyszyć będzie mu przez resztę życia.

⁶⁷ Europejski System Dotyczący Informacji o Środowisku i Zdrowiu (ENHIS), http://www.enhis.pl/index.php/main/index/2-1-2-3/Wypadki_w_szkole.html.

⁶⁸ Brak danych statystycznych pozwalających jednoznacznie określić tą liczbę.

Wypadki według uszkodzonej części ciała w województwie

wielkopolskim w roku szkolnym 2009/2010

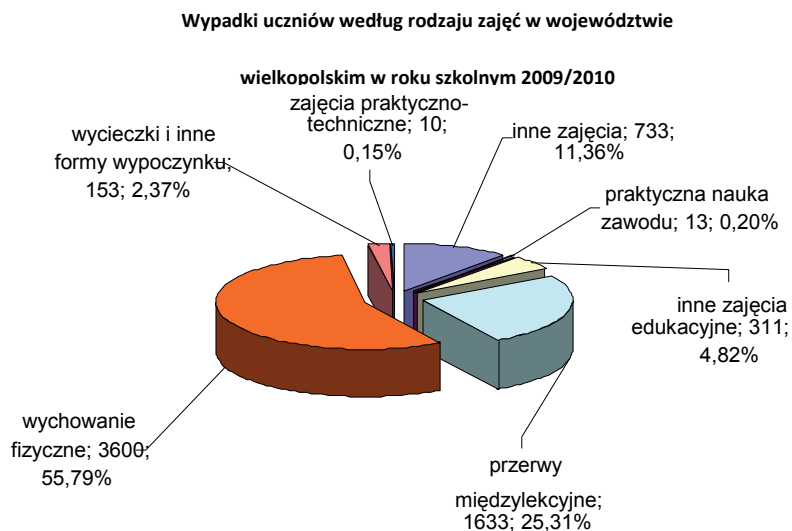
Rys. 7. Wypadki według uszkodzonej części ciała w województwie wielkopolskim w roku szkolnym 2009/2010

Źródło: Franciszek Kaniewski – Kuratorium Oświaty w Poznaniu

Najbardziej urazową częścią ciała ucznia, jak się okazuje były kończyny – 4886 wypadków dotyczyło tej części ciała (75,72% całości), a kolejną głowa – 956 wypadków (14,81%). Urazy kończyn są typowe dla urazów sportowych – to przede wszystkim złamania kończyn górnych i dolnych, pęknięcia kości, zwichnięcia, stłuczenia, naderwania ścięgien i mięśni, rany cięte. Przyczyny tych urazów to najczęściej upadek na twardą powierzchnię, zderzenie się ćwiczących, niewłaściwe obuwie i nieprawidłowy, nieadekwatny do danych ćwiczeń strój sportowy, nieodpowiednie wyposażenie sal gimnastycznych, w których odbywają się zajęcia⁶⁹. Uszkodzenia głowy są potencjalnie niezwykle niebezpieczne. Należy pamiętać, że na skutek urazów tej części ciała niezwykle łatwo o ciężkie i śmiertelne wypadki. Uraz tego typu czasami nie powodu-

⁶⁹ Europejski System Dotyczący Informacji o Środowisku i Zdrowiu (ENHIS), http://www.enhis.pl/index.php/main/index/2-1-2-3/Wypadki_w_szkole.html.

je początkowo żadnych dolegliwości. Objawy częstokroć ujawniają się dopiero po pewnym czasie, dlatego nauczyciel będący świadkiem mocnego uderzenia ucznia w głowę, powinien otoczyć go szczególną opieką w szczególności skierować do lekarza oraz poinformować o zdarzeniu rodziców, uwrażliwiając ich na potencjalną możliwość wystąpienia komplikacji. Rany oczu są szczególnie niebezpieczne, gdyż organ ten z racji swej budowy jest podatny na uszkodzenia, które mogą prowadzić w konsekwencji do stałego uszczerbku na zdrowiu dziecka.

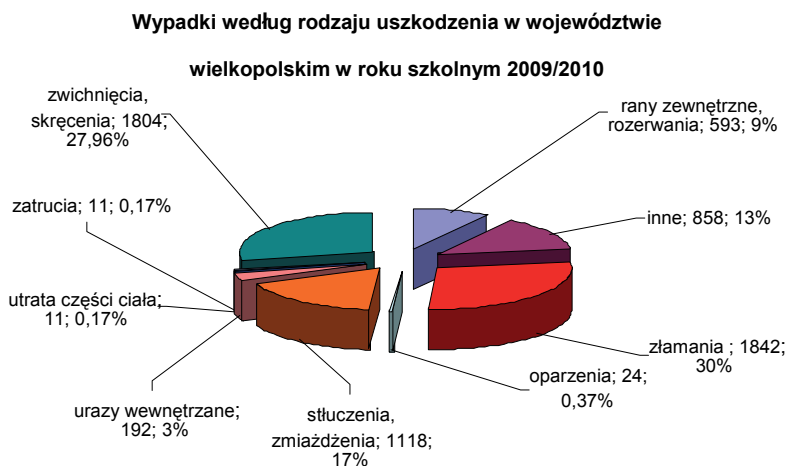

Rys. 8. Wypadki uczniów według rodzaju zajęć w województwie wielkopolskim w roku szkolnym 2009/2010

Źródło: Franciszek Kaniewski – Kuratorium Oświaty w Poznaniu

Natomiast mając na względzie rodzaj zajęć, to najczęściej wypadków uczniów odnotowano na lekcjach wychowania fizycznego – 3600, co stanowi 55,79% ogółu zdarzeń. Znaczą-

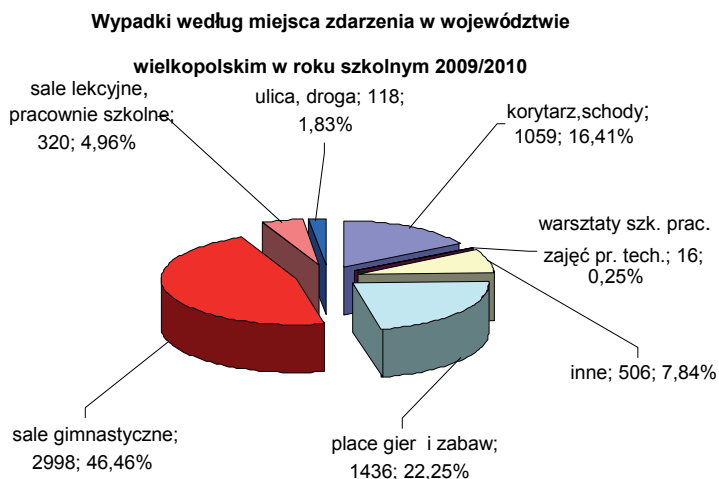
ca wypadkowość na tych zajęciach wskazuje, że nadzór nad podopiecznymi w trakcie tych zajęć powinien być szczególnie dokładny, a przepis prawny nakazujący odbywanie przez nauczycieli tego przedmiotu szkoleń z zakresu udzielania pierwszej pomocy jest jak najbardziej słuszny i konieczny. Jednakże należy mieć świadomość tego, że ze względu na specyfikę tychże zajęć awykonalne jest całkowite wyeliminowanie ryzyka. Stosunkowo dużo urazów miało miejsce podczas przerw międzylekcyjnych – 1633 wypadki (25,31%). Liczba ta wskazuje jak ważna jest obecność nauczyciela i prawidłowo pełniony przez niego dyżur w czasie przerw międzylekcyjnych. Natomiast stosunkowo mało bo 153 wypadki (2,37%) wydarzyły się na wycieczkach i innych formach wypoczynku oraz na zajęciach praktyczno-technicznych – 10 i praktycznej nauce zawodu – 13.

Rys. 9. Wypadki według rodzaju uszkodzenia w województwie wielkopolskim w roku szkolnym 2009/2010

Źródło: Franciszek Kaniewski – Kuratorium Oświaty w Poznaniu.

Zważywszy na dane przytoczone w rys. 7 nie dziwi statystyka dotycząca podziału uszkodzeń ciała. Najczęstszymi rodzajami uszkodzeń były złamania stanowiące 30% całości, zwichnięcia i skręcenia – 27,96%, stłuczenia i zmiżdżenia 17% sumy wypadków. Urazy te są najczęstsze wśród młodzieży szkolnej i są typowe do wypadków sportowych. Rany zewnętrzne, rozerwania zanotowano u 9% poszkodowanych. Co ciekawe liczba zatruć wyniosła, jedynie 0,17% ogółu zdarzeń co jest wynikiem zapewne znacznej poprawy warunki higienicznych i sanitarnych w stołówkach szkolnych.

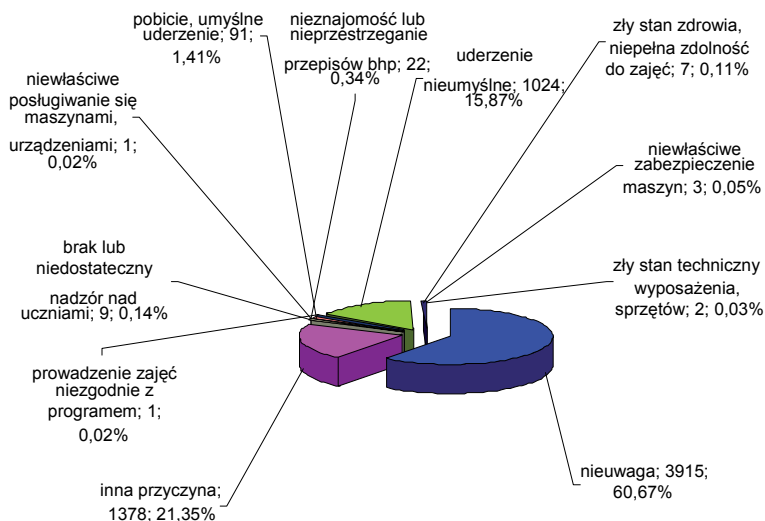
Rys. 10. Wypadki według miejsca zdarzenia w województwie wielkopolskim w roku szkolnym 2009/2010

Źródło: Franciszek Kaniewski – Kuratorium Oświaty w Poznaniu.

Najbardziej wypadkogennymi miejscami, jak można się domyślać na podstawie ilości wypadków na lekcjach wychowania fizycznego były sale gimnastyczne, gdzie odnotowano 2998 wypadków co stanowi 46,46%, placę gier i zabaw – 1436

wypadków – 22,25% i korytarze szkolne, schody 1059 wypadków co stanowi 16,41%. Stosunkowo niewiele bo – 320 wypadków zdarzyło się w salach lekcyjnych świadczy to o tym, że obecność nauczyciela kontrolującego zachowanie mniejszej najczęściej znanej grupy uczniów – klasy wpływa prewencyjnie na stan bezpieczeństwa. Również potencjalnie niebezpieczne szkolne pracownie zajęć praktyczno-technicznych są dość bezpieczne. Dodatkowym czynnikiem oddziałującym na bezpieczeństwo w tej grupie jest świadomość nauczyciela i uczniów, co do możliwych niebezpieczeństw wynikających z użytkowania urządzeń technicznych.

Wypadki według przyczyn w województwie wielkopolskim w roku szkolnym 2009/2010

Rys. 11. Wypadki według przyczyn w województwie wielkopolskim w roku szkolnym 2009/2010

Źródło: Franciszek Kaniewski – Kuratorium Oświaty w Poznaniu.

Najczęstszą przyczyną wypadków uczniów w latach szkolnych 2009/2010 była nieuwaga skutkująca wypadkami w ilości 3.915 – 60,67% wszystkich oraz uderzenie nieumyślne – 1024 wypadki – 15,87%. Szczególnie zwrócić uwagę należy na następujące rodzaje przyczyn: „brak lub niedostateczny nadzór nad uczniem” – 9 zdarzeń; „zły stan techniczny wyposażenia, sprzętów” – 2; oraz „prowadzenie zajęć niezgodnie z programem” – 1 sytuacja wypadkowa. Powyższe kategorie zdarzeń świadczyć mogą o prawdopodobieństwie popełnienia przez dyrektora, czy nauczyciela przestępstwa stypizowanego m.in. w art. 160 k.k. Zaskakująca jest też znacząca liczba wypadków opisanych jako „nieuwaga”. Sformułowanie to jest swoistym kontenerem pojęciowym, do którego można wrzucić wiele różnych przyczyn, gdyż nie precyzuje czy była to nieuwaga ucznia, czy np. nauczyciela pełniącego dyżur szkolny lub prowadzącego zajęcia z wf. Ponadto pamiętać należy, że nauczyciel powinien mieć kontrolę nad poczynaniami podopiecznych i dbać o to by określone czynności wykonywali uważnie i starannie⁷⁰. Również kategoria „inna przyczyna” jest kategorią zastanawiającą z racji tego, że nie niesie żadnych określonych treści i jest łatwo rozmywalna. Można by się zastanowić, czy wypadek do którego doszło w wyniku zbiegu dwóch przyczyn np. „zły stan techniczny wyposażenia, sprzętów oraz brak lub niedostateczny nadzór nad uczniami nie zostałby zakwalifikowany jako „inna przyczyna”. Znaczące są tu zawarte w raporcie kuratorium dotyczącym wypadków w latach 2005/2006 uwagi odnoszące się do województwa wielkopolskiego: „rozpatrywanie zdarzeń wypadkowych z ukierunkowaniem na korzystniejszy werdykt dla szkoły/nauczyciela ponieważ stwierdzenie, np. niedostatecz-

⁷⁰ Oczywiście nauczyciel w niektórych sytuacjach nie jest w stanie kontrolować tego w sposób pełny, jednak powinien dążyć do tego by uczniowie skoncentrowali się na wykonywaniu zleconych zadań w sposób możliwie efektywny i bezpieczny.

nego nadzoru lub jego brak wymaga wyciągnięcie odpowiednich konsekwencji. W związku z powyższym z rezerwą należy traktować wykazywanie głównej przyczyny wypadków jako nieuwaga, przy liczbie wypadków związanych np. z brakiem właściwego nadzoru nad uczniami.”⁷¹.

Porównując opisane dane statystyczne z danymi statystycznymi w latach 2007/2008 i 2008/2009 opracowanymi i zawartymi na stronie internetowej Kuratorium Oświaty w Poznaniu stwierdzić należy, że informacje te zasadniczo nie ulegają zmianie jeśli chodzi o podstawowe dane faktograficzne. Również w latach poprzednich najczęściej wypadki uczniów miały miejsce w szkole podstawowej i gimnazjum, najbardziej urazowymi częściami ciała były kończyny, najczęstszymi urazami były złamania i zwichnięcia, skręcenia, stłuczenia i zmiążdżenia, a wypadki najczęściej zdarzały się podczas lekcji wychowania fizycznego i przerw międzylekcyjnych, a ich najczęstszą przyczyną była nieuwaga i uderzenia nieumyślne⁷².

W związku z powyższym, konieczne jest przede wszystkim podejmowanie przez dyrektorów szkół działań mających na celu wzmoczenie nadzoru i opieki nad dziećmi w czasie i miejscach, gdzie wypadki zdarzają się najczęściej tj. na lekcjach wychowania fizycznego, podczas przerw międzylekcyjnych, na korytarzach oraz klatkach schodowych, a także systematyczne eliminowanie istniejących lub nowo powstałych zagrożeń poprzez poprawę warunków technicznych obiektów i sprzętu będącego na wyposażeniu szkoły. Nadto konieczne jest prowadzenie przez nauczycieli na wszystkich

⁷¹ Kaniewski F., Wypadki uczniów w szkołach i placówkach w roku szkolnym 2005/2006, http://www.ko.poznan.pl/pub/ftp/opracowania_i_raporty/Analiza_wyp_2005_2006.pdf.

⁷² Kaniewski F. Kuratorium Oświaty w Poznaniu; http://www.ko.poznan.pl/?page=wychowanie_opieka_i_bezpieczenstwo.

lekcjach, lecz w szczególności na lekcjach wychowawczych zajęć z zakresu bezpiecznych zachowań i kształtowania postaw uczniów. Wdrażanie dzieciom od najmłodszych lat odpowiednich postaw i umiejętności bezpiecznych zachowań, to jeden z najskuteczniejszych sposobów zapobieżenia wypadkom.

Rozdział III

Przepisy prawa karnego a BHP w szkole

1. Możliwość popełnienia przestępstw

Z wielości wskazanych w poprzednich rozdziałach przepisów regulujących problematykę bhp w szkole wynika, że zapewnienie uczniom bezpiecznych i higienicznych warunków nauki jest niezwykle ważne i tym samym wymaga od dyrektora i nauczycieli starannego i sumiennego wykonywania w tym zakresie obowiązków. Sumienne i staranne wykonywanie przez dyrektora i nauczyciela obowiązków, w przedmiocie zagwarantowania podopiecznym bezpiecznych i higienicznych warunków nauki i przebywania pod opieką szkoły, w dużym stopniu ograniczy, a nawet zapobiegnie powstawaniu sytuacji narażenia na niebezpieczeństwo utraty życia lub zdrowia uczniów i tym samym zapobiegnie pociągnięciu wymienionych do odpowiedzialności karnej. Niezachowanie wynikających ze wskazanych ustaw, rozporządzeń i przepisów wewnętrznych szkoły np. statutu szkoły obowiązków przez dyrektora i nauczycieli, może skutkować odpowiedzialnością karną, dyscyplinarną, a także odpowiedzialnością cywilną.

Zakres przedmiotowy nin. pracy został ograniczony do omówienia, jedynie zagadnienia odpowiedzialności karnej dyrektora i nauczyciela, czyli odpowiedzialności za popełnienie przestępstw, w związku z naruszeniem obowiązujących przepisów bhp.

Dziedziną prawa, która określa jakie czyny są działaniami przestępnymi oraz zasady odpowiedzialności za nie, a także kary grożące osobom popełniającym je jest prawo karne

materialne. Prawo karne to ustalony przez władzę państwową zespół norm zakazujących, które służą ochronie przed zamachami przestępnymi, czyli naruszeniami prawa i w tym celu posługują się szczególnym środkiem przymusu, jakim jest sankcja karna. Zagrożenie karą stanowi pewien hamulec psychiczny i niewątpliwie wpływa, na ugruntowanie poczucia praworządności, kształtując świadomość prawną w społeczeństwie. Przepis prawa karnego, różni się zatem od przepisów innych dziedzin prawa, albowiem składa się z dwóch części tj. w pierwszej zawarte jest określenie jakiegoś czynu (tzw. część dyspozycyjna), w drugiej ustalona jest kara, jaka spotka tego kto popełnił czyn ujęty w we wskazanej wyżej dyspozycji (tzw. sankcja)⁷³.

Ingerencja prawa karnego w stosunki pracy, oparta jest o dość dużą liczbę przepisów zawartych w ustawie z dnia 6 czerwca 1997 r. kodeks karny (Dz. U. z 1997 r., Nr 88, poz 533 ze zm.). Przepisy te mają, również zastosowanie do dyrektora szkoły i nauczyciela.

W przypadku naruszenia przez dyrektora, czy nauczyciela obowiązków w zakresie zapewnienia uczniom pozostającym pod opieką szkoły bezpieczeństwa i higieny, może wchodzić w grę odpowiedzialność karna, za czyny opisane w następujących artykułach ustawy kodeks karny: art. 218 § k.k., art. 220 § 1 i 2 k.k., art. 221 k.k., art. 231 § 1, 2 i 3 k.k., art. 155 k.k., art. 156 § 1, 2 i 3 k.k., art. 157 § 1, 2 i 3 k.k., art. 160 1, 2 i 3 k.k., art. 162 § 1 k.k., art.270 § 1 k.k., art. 271 §1 k.k.

Do odpowiedzialności karnej pociąga się osobę, która popełniła czyn zabroniony pod groźbą kary przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia, zawiniony, którego społeczna szkodliwość jest wyższa niż w stopniu znikomym (art.1 k.k.). Przystępstwem może być jedynie czyn. W rozumie-

⁷³ Dobrodziej E., Pracownik a prawo karne, Bydgoszcz 1994, s. 8-12.

niu prawa karnego czynem jest zarówno działanie (np. użycie niewłaściwego narzędzia, wskutek czego nastąpił wypadek przy pracy), jak i zaniechanie (np. niezabezpieczenie w siatkę, czy w inny sposób balustrady). Czyn karalny może popełnić tylko osoba fizyczna – w omawianym przypadku dyrektor czy nauczyciel, a nie szkoła jako jednostka organizacyjna. Karze podlega tylko czyn bezprawny, a więc taki który stanowi naruszenie przepisów prawa. Czyn podlega karze tylko wówczas, gdy istniał prawny zakaz jego popełniania, a mimo to czyn taki został popełniony, bądź też istniał prawny obowiązek działania, a obowiązek ten nie został dopełniony. Warunkiem odpowiedzialności karnej, jest istnienie winy po stronie sprawcy. Prawo karne zna dwa rodzaje winy: umyślną i nieumyślną. Wina umyślna zachodzi wówczas, gdy sprawca chce popełnić (ma zamiar) czyn zabroniony przez prawo np. wydaje polecenie wykonania pracy w sposób niezgodny z przepisami bhp lub przewidując możliwość jego popełnienia, na to się godzi np. dopuszcza do użytku urządzenie częściowo niesprawne, godząc się na wynikające niebezpieczeństwo. Wysoki stopień kwalifikacji dyrektora szkoły, czy nauczyciela powoduje, że osoby te zdają sobie sprawę z bezprawności naruszeń przepisów bezpieczeństwa i higieny pracy i w tej sytuacji bez znaczenia dla ich odpowiedzialności karnej jest okoliczność, że nie znali treści konkretnego przepisu prawnego⁷⁴. Zgodnie bowiem z rzymską maksymą „ignorantia iuris nocet” nieznajomość prawa szkodzi. Wina nieumyślna polega na tym, że sprawca nie ma zamiaru popełnienia czynu zabronionego, nie chce jego popełnienia, ani się na to nie godzi, jednak popełnia czyn na skutek niezachowania ostrożności wymaganej w danych okolicznościach. Nieumyślność wchodzi w grę również wtedy, gdy sprawca nie przewiduje możliwości czynu zabronionego, ale

⁷⁴ Mirończuk A., Podstawy prawne bhp, Warszawa 1980 r., s. 170-176.

ma subiektywne i obiektywne możliwości takiego przewidywania. Przy ustalaniu możliwości przewidywania należy brać pod uwagę okoliczności obiektywne, zwłaszcza możliwości przewidywania określonych zdarzeń przez przeciętnego człowieka i subiektywne jak np. poziom wiedzy sprawcy, jego wykształcenie, doświadczenie życiowe⁷⁵.

Dyrektor szkoły może ponosić odpowiedzialność karną za popełnienie przestępstw z art. 218 §1 i 2 k.k., art. 220 § 1 i 2 k.k., art. 221 k.k., art. 231 § 1, 2 i 3 k.k., art. 155 k.k., art. 156 § 1, 2 i 3 k.k., art. 157 § 1, 2 i 3 k.k., art. 160 § 1, 2 i 3 k.k., art. 270 § 1 k.k. i z art. 271 § 1 k.k., natomiast nauczyciel za czyny stypizowane w artykułach: art. 155 k.k., art. 156 § 1, 2 i 3 k.k., art. 157 k.k.

Omawiając poszczególne przestępstwa na wstępie i jedynie marginesowo należy wskazać, albowiem nie jest to tematem pracy – na przestępstwo z art. 218 § 1 k.k. i z art. 220 § 1 i 2 k.k. Odpowiedzialność karną za czyn z art. 218 § 1 k.k., ponosi ten kto wykonując czynności w sprawach z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych, złośliwie lub uporczywie narusza prawa pracownika wynikające ze stosunku pracy lub ubezpieczenia społecznego. Warunkiem odpowiedzialności za wymieniony czyn zabroniony jest złośliwe lub uporczywe – trwające dłuższy czas naruszenie przez pracodawcę praw pracownika wynikających ze stosunku pracy i ubezpieczeń społecznych. Nie da się określić wyczerpującego katalogu praw pracownika wynikających ze stosunku pracy. Kodeks pracy zawiera katalog podstawowych zasad prawa pracy, z których wynikają prawa pracownika jako strony stosunku pracy. Należą do nich m.in. prawo do wolności pracy, prawo do poszanowania godności i innych dóbr osobistych pracownika,

⁷⁵ Wojciechowski J., Kodeks karny komentarz orzecznictwo, Warszawa 1998, s. 24-25.

prawo do równego traktowania pracowników, prawo do działalności związkowej, prawo do wypoczynku, prawo do godziwego wynagrodzenia za pracę, prawo do pracy w bezpiecznych i higienicznych warunkach. Ochronie prawa pracownika do bezpiecznych i higienicznych warunków pracy mają służyć m.in. przepisy dotyczące odpowiedzialności pracodawcy za stan bezpieczeństwa i higieny pracy (art. 207 k.p.), gwarancji do powstrzymywania się od wykonywania pracy w przypadku, gdy warunki pracy nie spełniają norm bezpieczeństwa i higieny oraz stwarzają bezpośrednie zagrożenie dla życia i zdrowia (art. 210 k.p.). Bezpieczne i higieniczne warunki pracy to takie, które w pełni wykluczają zagrożenie zdrowia i życia pracowników w danym zakładzie pracy. Pracodawca powinien przewidywać zagrożenia występujące w zakładzie pracy⁷⁶.

Przestępstwo przewidziane w art. 218 § 1 k.k. jest przestępstwem kierunkowym. Może być popełnione tylko umyślnie, z zamiarem bezpośrednim, nacechowanym szczególnym nastawieniem podmiotowym sprawcy, w postaci złośliwości lub uporczywości. Uporczywość polega na wielokrotnym powtarzaniu czynu przez dłuższy czas np. nie jednorazowe, a stałe odmawianie żądaniu pracownika, chociaż żądanie to jest uzasadnione i oparte na prawie.

Złośliwość zachodzi wówczas, gdy pracodawca wbrew oczywistemu obowiązkowi prawnemu, załatwia sprawy na niekorzyść pracownika w okolicznościach, z których wynika, że odgrywa tu rolę nie względ merytoryczny, ale osobiste nacechowane niechęcią, uprzedzeniem lub innym motywem nastawienie pracodawcy do załatwienia danej sprawy⁷⁷. Andrzej Kamieński wyraził pogląd, że „złośliwość” jest cechą działania sprawcy, który podejmując czyn w złej woli lekceważy obo-

⁷⁶ Marciniak J., *Odpowiedzialność karna pracodawcy*, Warszawa 2010, s. 62-79.

⁷⁷ Dobrodziej E., *Pracownik a...*, s. 30-31.

wiążące zasady prawa. Sprawca działa w takim przypadku ze specyficznym, subiektywnym nastawieniem woli, co wyklucza możliwość popełnienia czynu w zamiarze ewentualnym⁷⁸.

Przestępstwo jest przestępstwem indywidualnym – jego sprawcą może być pracodawca, czy inna osoba wykonująca w danym zakładzie pracy obowiązki z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych.

Czynności w zakresie prawa pracy w szkole w stosunku do nauczycieli i innych pracowników wykonuje dyrektor szkoły. Wobec wymienionych jest ich pracodawcą i w przypadku złośliwego lub uporczywego naruszenia praw podległych mu pracowników np. przysługujących nauczycielom na podstawie ustawy Karta Nauczyciela, a innym pracownikom na podstawie ustawy kodeks pracy zostanie pociągnięty do odpowiedzialności karnej z artykułu 218 § 1 kodeksu karnego. Przestępstwo to jest zagrożone karą grzywny, ograniczenia wolności i pozbawienia wolności do lat 2.

Dyrektor szkoły jako pracodawca może również ponosić odpowiedzialność karną z art. 218 § 2 i 3 w przypadku odmowy przyjęcia do pracy nauczyciela czy innego pracownika, o których przywróceniu orzekł właściwy organ oraz niewykonania obowiązku wypłaty wynagrodzenia za pracę lub innego świadczenia ze stosunku pracy będąc zobowiązanym orzeczeniem sądu.

Odpowiedzialność karną z art. 220 § 1 i 2 k.k. ponosi ten, kto będąc odpowiedzialny za bezpieczeństwo i higienę pracy, nie dopełnia wynikającego stąd obowiązku i przez to naraża pracownika na bezpośrednie niebezpieczeństwo utraty życia albo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu.

Każdy zakład pracy w tym i szkoła ma prawny obowiązek zapewnić pracownikom, przy pełnym wykorzystaniu zdobyczy

⁷⁸ Kamieński A., Kodeks karny komentarz, Gdańsk 2002/2003, s. 487.

wiedzy i techniki bezpieczne i higieniczne warunki pracy, które wyłączają zagrożenie dla życia i zdrowia.

Podobnie jak w przypadku przestępstwa stypizowanego w art. 218 § 1 k.k., przestępstwo z art. 220 1 i 2 k.k. jest przestępstwem indywidualnym – jego podmiotem może być jedynie osoba odpowiedzialna za bezpieczeństwo i higienę pracy w danym zakładzie pracy.

W szkole zgodnie z rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 31.12.2002 r. w sprawie bezpieczeństwa i higieny w publicznych i niepublicznych szkołach i placówkach dyrektor jest osobą odpowiedzialną za zapewnienie bezpiecznych i higienicznych warunków pobytu w szkole. Dyrektor odpowiada, również za bezpieczne i higieniczne warunki uczestnictwa w zajęciach organizowanych przez szkołę poza jej obiektem. W związku z powyższym w stosunku do podległych mu pracowników może w przypadku zaniechania lub niedopełnienia obowiązków we wskazanym zakresie ponosić odpowiedzialność karną z art. 220 § 1 i 2 k.k. Aby można jednak było pociągnąć dyrektora do odpowiedzialności karnej za czyn z art. 220 § 1 czy 2 k.k. musimy ustalić, że na dyrektorze szkoły ciążył obowiązek w zakresie bhp i obowiązek ten nie został dopełniony. Obowiązek taki może wynikać z określonych przepisów bhp lub pośrednio z istoty pełnionej funkcji. Jednak nawet najbardziej drastyczne naruszenie przepisów bhp nie powoduje odpowiedzialności karnej, jeśli następstwem tego nie będzie narażenie pracownika na bezpośrednie niebezpieczeństwo utraty życia albo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu. Taki związek przyczynowo-skutkowy zachodzi w sytuacji gdy, gdy wykonanie danego określonego prawem obowiązku w istotny sposób zmniejszyłoby stopień tego niebezpieczeństwa.

Przez niebezpieczeństwo rozumie się sytuację tj. układ przedmiotów i zjawisk, w której zachodzi znaczne prawdopo-

dobieństwo nastąpienia ujemnie ocenianych skutków. Stan niebezpieczeństwa określa się w nauce jako sytuacyjną materialną zmianę w rzeczywistości⁷⁹. Bezpośrednie niebezpieczeństwo to sytuacja, w której pracownik jest narażony niezwłocznie, w każdej chwili na to, że coś się z nim stanie. Niebezpieczeństwo bezpośrednie to jest niebezpieczeństwo bliskie, natychmiastowe. Nie musi to być niebezpieczeństwo nagłe, niekiedy bowiem będą sytuacje, w których niebezpieczeństwo będzie bezpośrednie, ale rozciągnięte w czasie. Nadto chodzi tylko o sytuacje, gdy w wyniku zaniedbań bhp pracownikowi grożą poważne skutki – śmierć, ciężki uszczerbek na zdrowiu⁸⁰.

Przestępstwo to można popełnić z winy umyślnej i nieumyślnej. Przestępstwo umyślne zachodzi wówczas, gdy sprawca umyślnie nie dopełnia swoich obowiązków zakresie bhp, mając przy tym świadomość, że w ten sposób powoduje bezpośrednio niebezpieczeństwo dla pracownika. W praktyce odpowiedzialność karna za umyślną postać przestępstwa z art. 220 k.k. będzie sporadyczna, albowiem trudno udowodnić, że sprawca naruszył zasady bhp umyślnie, licząc się z wszystkimi konsekwencjami.

Przestępstwo nieumyślne zachodzi wówczas, gdy sprawca mając świadomość niedopełnienia ciężących na nim obowiązków z zakresu bezpieczeństwa i higieny pracy, nie przewiduje, że będzie się to łączyć ze spowodowaniem skutku w postaci bezpośredniego niebezpieczeństwa utraty życia lub ciężkiego uszczerbku na zdrowiu konkretnego pracownika.

Przestępstwo to jest zagrożone w § 1 karą pozbawienia wolności do lat 3, a w § 2 karą grzywny, ograniczenia wolności i pozbawienia wolności do roku.

⁷⁹ Radeck W., Odpowiedzialność karna za naruszenie bezpieczeństwa i higieny pracy, Warszawa – Wrocław 1975, PWN, s. 48.

⁸⁰ Wojciechowski J., Odpowiedzialność karna za niedopełnienie obowiązków w zakresie bhp, s. 28-29.

W przypadku spowodowania przez osobę odpowiedzialną za bezpieczeństwo i higienę pracy konkretnego skutku w postaci śmierci lub uszczerbku na zdrowiu może dojść do kumulatywnego zbiegu przestępstwa z art. 220 k.k. z odpowiednim przestępstwem spowodowania danego skutku np. z art. 155 k.k., art. 156 § 2 k.k. lub art. 157 § 3 k.k.⁸¹.

Odpowiedzialność karna sprawcy z art. 220 k.k. jest wyłączona, jeżeli ów sprawca dobrowolnie uchylił grożące niebezpieczeństwo (art. 220 § 3 k.k.).

Natomiast w przypadku niedopełnienia obowiązków z zakresu bezpieczeństwa i higieny w szkole, wobec uczniów pozostających pod opieką szkoły dyrektor, może ponosić odpowiedzialność karną na podstawie art. 160 § 1 k.k. Podobnie nauczyciel, w przypadku niedopełnienia swoich obowiązków w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa uczniom, podczas pozostawiania pod jego nadzorem może ponosić odpowiedzialność karną z art. 160 § 1 k.k. Niedopełnienie obowiązków w zakresie bhp polega na zaniechaniu podjęcia takich działań, które w danej sytuacji faktycznej konkretnym miejscu i czasie, zgodnie z obowiązującymi przepisami i zasadami bhp powinien podjąć dyrektor lub nauczyciel. Przestępstwo z art. 160 k.k. jest przestępstwem formalnym co oznacza, że dyrektor szkoły, czy nauczyciel mogą ponosić odpowiedzialność karną i zostać skazanym wskutek niewłaściwych działań lub niewłaściwie prowadzonej opieki w czasie realizacji formy pedagogicznej, niezależnie od tego, czy nastąpił skutek w postaci utraty życia lub zdrowia ucznia..

Odpowiedzialność karną z art. 160 § 1 k.k. ponosi ten, kto naraża człowieka na bezpośrednie niebezpieczeństwo utraty życia albo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu. Jeżeli na sprawcy ciąży obowiązek opieki nad osobą narażoną na niebezpieczeń-

⁸¹ Wyrok S. N. z dnia 15 czerwca 1982 r., OSNKW 1982, nr 12, poz. 86.

stwo odpowiedzialność karna jest surowsza (art. 160 § 2 k.k.). Obowiązek opieki może wynikać z ustawy, np. obowiązek rodziców opiekowania się dziećmi, z decyzji właściwego organu, ze stosunku pracy np. nauczyciel jest obowiązany opiekować się powierzonymi mu uczniami, czy też z okoliczności faktycznych np. jeśli ktoś opiekuje się cudzym dzieckiem, które dobrowolnie wziął pod swoją opiekę.

Przestępstwa określone w art. 160 § 1 i 2 k.k. charakteryzują się umyślnością. Mogą być popełnione zarówno w zamiarze bezpośrednim lub ewentualnym, tj. sprawca swoją świadomością obejmuje możliwość narażenia człowieka na bezpośrednie niebezpieczeństwo utraty życia, albo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu i chce tego, albo przewidując możliwość narażenia człowieka na określone w ustawie skutki, godzi się na takie narażenie. Czyny wskazane określone w art. 160 § 1 i 2 k.k. mogą być popełnione nieumyślnie tj. sprawca nie ma zamiaru narażenia człowieka na bezpośrednie niebezpieczeństwo utraty życia, albo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, ale naraża go jednak w wyniku nie zachowania wymaganej w danych okolicznościach ostrożności, w sytuacji, w której sprawca narażenie człowieka przewidywał lub obiektywnie biorąc mógł przewidzieć⁸². Zasadnicza różnica pomiędzy winą umyślną, a nieumyślną dotyczy sfery świadomości sprawcy. W przestępstwie nieumyślnym sprawca dopuszcza się nagannych zachowań nieświadomie tj. nie zdając sobie sprawy z niedopełnienia obowiązku i z jego konsekwencji. Przy przestępstwie umyślnym sprawca, chce zachować się w sposób przestępny lub przynajmniej godzi się na takie zachowanie, natomiast przy przestępstwie nieumyślnym sprawca nie chce się tak zachowywać, do tego zachowania jednak dochodzi

⁸² Buchała K., Zoll A. i inni, Kodeks karny – część szczególna komentarz do k.k. t. 2, Zakamycze 1999, s. 304 -324.

w wyniku lekkomyślności⁸³. Dla popełnienia omawianego czynu konieczne jest podjęcie lub zaniechanie takich działań, które naraża człowieka na bezpośrednie niebezpieczeństwo utraty życia albo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu. Narażenie na bezpośrednie niebezpieczeństwo utraty życia albo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu musi być konkretne i indywidualne. Konkretne, czyli musi stanowić obiektywną sytuację, charakteryzującą się dynamicznym rozwojem, w wyniku którego zachodzi wysokie prawdopodobieństwo nastąpienia skutku w postaci utraty życia albo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu. Indywidualnie, czyli musi zagrażać wymienionymi skutkami indywidualnie określonej osobie⁸⁴.

Niebezpieczeństwo utraty życia albo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu jest bezpośrednie wtedy, gdy jest wysoce prawdopodobne, że ów skutek wystąpi w najbliższej przyszłości, bez dalszych działań sprawcy lub innych osób. Pojęcie „bezpośrednie” wyklucza możliwość objęcia nim takich przypadków, w których niebezpieczeństwo wprawdzie istnieje, ale jego realizacja zależy od ewentualnych dalszych działań sprawcy lub innych osób⁸⁵.

Dla przyjęcia odpowiedzialności karnej konkretnej osoby konieczne jest wykazanie, że między zachowaniem tej osoby, a skutkiem w postaci narażenia pokrzywdzonego na bezpośrednie niebezpieczeństwo utraty życia, albo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu zachodzi związek przyczynowy. Skutek w postaci narażenia na bezpośrednie niebezpieczeństwo utraty życia, albo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu można przypisać obiek-

⁸³ Wojciechowski J., Odpowiedzialność karna za niedopełnienie obowiązków w zakresie bhp, s. 28-29.

⁸⁴ Kowalski J., Obowiązek zapewnienia bezpiecznych warunków pracy przedsiębiorcom, „Służba Pracownicza” 2010, nr 1, s. 25-27.

⁸⁵ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 20 marca 2003 r. II Aka 18/03, wyrok SN z dnia 03.12.1999 r. II KKN 377/97.

tywnie sprawcy tylko wtedy, gdy niedopełnienie obowiązków w tym np. obowiązków z zakresu bhp przez owego sprawcę stwarzało, lub istotnie zwiększyło prawnie niezaakceptowane niebezpieczeństwo dla dobra prawnego w postaci życia i zdrowia danej osoby i niebezpieczeństwo zrealizowało się w postaci wystąpienia tego skutku⁸⁶.

Jeżeli niezależnie od sprawcy niebezpieczeństwo, które można nazwać wyjściowym stwarzało duże prawdopodobieństwo wystąpienia skutku w postaci utraty życia albo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, a wykonanie ciężącego na sprawcy obowiązku prawdopodobieństwo to istotnie zmniejszyło, przez co skutek w postaci naruszenia dobra prawnego znacznie by się oddalił, to narażenie na niebezpieczeństwo owego dobra można sprawcy owego zaniechania obiektywnie przypisać. Jeżeli natomiast niebezpieczeństwo utraty życia, albo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu w przypadku podjęcia przez sprawcę zgodne z prawem i ciężącym na nim obowiązkiem zachowania alternatywnego, nie zmieniło się wcale lub co najwyżej w stopniu, który dałoby się w sposób niezbyt precyzyjny skwantyfikować jako mało znaczący, obiektywne przypisanie sprawcy odpowiedzialności należałoby wykluczyć⁸⁷.

Niestety, nierzadko zaniechania w zakresie przestrzegania przepisów i zasad w zakresie bhp prowadzą do ciężkich wypadków, w następstwie których dochodzi do nieumyślnego spowodowania śmierci lub nieumyślnego spowodowania ciężkiego uszczerbku na zdrowiu. Również nierzadko, na co wskazują częste artykuły prasowe na skutek nieprzestrzegania przez nauczyciela określonych obowiązków w przedmiocie zapewnienia bezpieczeństwa podległym im uczniom, dochodzi do skutku w postaci ciężkiego uszczerbku na zdrowiu ucznia.

⁸⁶ Kowalski S., Obowiązek zapewnienia..., s. 25-27.

⁸⁷ Giezek J., Głosa do postanowienia SN z dnia 3 czerwca 2004 r., VKK 37/04. Teza nr 4 Palestra 2005, 1-2.262.

W przypadku wystąpienia skutku w postaci śmierci sprawca (dyrektor, nauczyciel) będzie ponosił odpowiedzialność karną nie tylko z art. 160 § 1 i 2 k.k., ale i z art. 155 k.k. w zw. z art. 11 § 1 k.k. tj. nieumyślnego spowodowania śmierci. Natomiast w przypadku wystąpienia skutku w postaci ciężkiego uszczerbku na zdrowiu sprawca będzie ponosił odpowiedzialność karną z art. 160 § 1 i 2 k.k. i z art. 156 § 1, 2 lub 3 k.k. w z art. 11 § 2 k.k., w zależności od rodzaju doznanych przez pokrzywdzonego skutków w postaci stopnia naruszenia czynności narządów lub rozstroju zdrowia. Ciężki uszczerbek na zdrowiu, to w rozumieniu art. 156 § 1 k.k. pozbawienie człowieka wzroku, słuchu, mowy, zdolności płodzenia, innego ciężkiego kalectwa, ciężkiej choroby nieuleczalnej lub długotrwałej choroby realnie zagrażającej życiu, trwałej choroby psychicznej, całkowitej lub znacznej trwałej niezdolności do pracy w zawodzie lub trwałego istotnego zeszpecenia lub zniekształcenia ciała.

Przestępstwa wymienione należą do tzw. przestępstw skutkowych co oznacza, że dla przyjęcia odpowiedzialności karnej za te czyny konieczne jest stwierdzenie przez organ postępowania karnego, że między zachowaniem sprawcy (niedopełnieniem obowiązków w zakresie bhp, czy innych związanych z bezpieczeństwem), a skutkiem w postaci śmierci pokrzywdzonego lub doznaniem przez niego uszczerbku na zdrowiu zachodzi związek przyczynowy. Nadto zaznaczyć należy, że pomimo, iż do znamion czynu opisanego w art. 160 § 1 k.k. należy narażenie na bezpośrednie niebezpieczeństwo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, to w przypadku doznania przez pokrzywdzonego obrażeń tzw. „lekkich” tj. takich, które spowodowały naruszenia czynności narządów ciała lub rozrój trwający poniżej lub powyżej 7 dni, a nie ciężkich w rozumieniu art. 56 § 1 k.k. sprawcy zostanie przypisane popełnienie czynu zabronionego z art. 160 § 1 i 2 lub 3 i z art. 157 § 1 lub 2 i 3 k.k. Mogą bowiem wystąpić sytuacje, w których na skutek

naruszenia obowiązków z zakresu bhp, istniało bezpośrednio niebezpieczeństwo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, a które jednak zakończyło się niewielkimi w skutkach obrażeniami doznanymi przez pokrzywdzonego. Przepięstwo z art. 160 § 1 i 2 k.k. jest dokonany z chwilą narażenia na niebezpieczeństwo, chociażby osoba narażona nie doznała żadnej krzywdy⁸⁸.

Odpowiedzialność karna sprawcy z art. 160 k.k. jest wyłączona, jeżeli ów sprawca dobrowolnie uchylił grożące niebezpieczeństwo (art. 160 § 4 k.k.).

Nadto nauczyciel, a w szczególności nauczyciel wychowania fizycznego, prowadzący zajęcia w warsztatach, laboratoriach jako podlegający przeszkoleniu w zakresie udzielania pierwszej pomocy mogą ponosić odpowiedzialność karną za przestęstwo stypizowane w art. 162 § 1 k.k. Przepięstwo to polega na nie udzieleniu człowiekowi znajdującemu się w położeniu grożącym bezpośrednim niebezpieczeństwem utraty życia albo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu pomocy, mogąc jej udzielić bez narażenia siebie bądź innej osoby na niebezpieczeństwo utraty życia albo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu.

Dyrektor szkoły może, również ponosić odpowiedzialność karną za przestęstwo z art. 221 k.k. tj. nie zawiadomienia w terminie wbrew obowiązkowi właściwego organu o wypadku przy pracy, albo nie sporządzeniu lub nie przedstawieniu wymaganej dokumentacji. Przepięstwo z art. 221 k.k. ma charakter indywidualny, krąg jego sprawców określają regulacje prawne nakładające na określone osoby obowiązek wykonywania czynności w przepisie tym opisanych. W przypadku dyrektora szkoły obowiązek zawiadomienia o wypadku określonych organów oraz termin wykonania tego obowiązku

⁸⁸ Wyrok SN z dnia 26 czerwca 1980 r., II KR 191/80, OSNPG z 1981 r. nr 1, poz. 4).

wyznacza rozporządzenie w sprawie bezpieczeństwa i higieny w publicznych i niepublicznych szkołach.

Zgodnie z § 41 ust. 2 i 3 rozporządzenia w sprawie bezpieczeństwa i higieny w publicznych i niepublicznych szkołach i placówkach, dyrektor lub upoważniony przez niego pracownik zobowiązany jest niezwłocznie zawiadomić prokuratora i kuratora oświaty o wypadku śmiertelnym, ciężkim, a także zbiorowym oraz państwowego inspektora sanitarnego o wypadku, który miał miejsce w wyniku zatrucia. Dyrektor ma obowiązek zawiadomić wymienione organy niezwłocznie, tzn. zawiadomienie powinno być wykonane zaraz po powzięciu wiadomości o wypadku ucznia lub podległego mu pracownika i po ustaniu przeszkód, które nie pozwalały na dokonanie tej czynności. Do przeszkód, które usprawiedliwiają opóźnienie zawiadomienia o wypadku, należy udzielenie pierwszej pomocy pokrzywdzonemu, przekazanie jego w ręce fachowca – lekarza, eliminowanie lub ograniczenie zagrożenia, które spowodowało wypadek, zabezpieczenie miejsca wypadku⁸⁹.

Dyrektor ma obowiązek zawiadomić właściwe organy jedynie o wypadku śmiertelnym, ciężkim i zbiorowym. Definicje wypadków śmiertelnego, ciężkiego i zbiorowego, zostały określone we wspomnianej już w nin. pracy ustawie z dnia 30 października 2002 r. o ubezpieczeniu społecznym z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych, zw. dalej „ustawą wypadkową” i tymi wskazaniem odnośnie uznania wypadku, za jeden z wymienionych zobowiązujących do podjęcia określonych działań powinien kierować się dyrektor szkoły. Niemniej ustalenie, czy mamy do czynienia z wypadkiem ciężkim jest zawsze trudne i przysparza wielu problemów. Tak jak np. zmiążdżenie stopy, czy ręki, czy innego rodzaju złamanie kości u ucznia można z całą pewnością zakwalifikować jako ciężki

⁸⁹ Abramowski M., Postępowanie..., s. 13-14.

wypadek, tak już pewne wątpliwości można mieć w przypadku np. chwilowej utraty przytomności przez ucznia na skutek np. upadku ze schodów, czy upadku podczas wykonywania ćwiczeń na lekcji wychowania fizycznego. W tej ostatniej sytuacji należy, jednak mimo braku innych urazów przyjmować, iż mamy do czynienia z ciężkim wypadkiem, albowiem poważne skutki mogą nastąpić dopiero po pewnym czasie.

Przestępstwo to jest zagrożone karą grzywny do 180 stawek dziennych albo karą ograniczenia wolności.

Zgodnie z unormowaniami prawnymi zawartymi w rozporządzeniu w sprawie bezpieczeństwa i higieny w publicznych i niepublicznych szkołach w wyjątkowych sytuacjach dyrektor wchodzi w skład zespołu powypadkowego, a także w każdym przypadku podpisuje protokół powypadkowy.

W związku z tym możliwe jest, również pociągnięcie dyrektora do odpowiedzialności karnej z art. 271 § 1 k.k. – w przypadku poświadczenia nieprawdy przez niego w protokole powypadkowym w przedmiocie okoliczności mających znaczenie prawne np. co do przebiegu zdarzenia, osób uczestniczących, miejsca lub czasu.

Przestępstwo z art. 271 § 1 k.k. jest przestępstwem indywidualnym, może go popełnić tylko funkcjonariusz publiczny lub inna osoba uprawniona do wystawiania dokumentu i polega na poświadczeniu nieprawdy, co do okoliczności mającej znaczenie prawne w autentycznym dokumencie.

Przestępstwo to zagrożone jest karą pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

Dalej mając na względzie dokumenty wskazać należy, iż dyrektor szkoły może również ponosić odpowiedzialność karną z art. 270 § 1 k.k.

Przestępstwo z art. 270 § 1 k.k. polega na podrobieniu lub przerobieniu dokumentu w celu użycia go jako autentycznego lub na samym tylko użyciu takiego dokumentu.

W odniesieniu do dyrektora odpowiedzialność karna za przestępstwo z art. 270 § 1 k.k., będzie miała miejsce przypadku np. podrobienia dokumentów stanowiących załączniki do protokołu powypadkowego w zakresie przeprowadzonych remontów, posiadanych atestów, certyfikatów czy innych dokumentów w przedmiocie bhp, czy w przypadku podrobienia, czy przerobienia dokumentacji pracowniczej.

Na koniec należy wskazać, że dyrektor szkoły jest funkcjonariuszem publicznym. Na dyrektorze szkoły z racji pełnionej funkcji ciąży szereg praw i obowiązków wynikających z szeregu aktów prawnych – ustaw, rozporządzeń itp. Fakt ten powoduje, że dyrektor w przypadku niedopełnienia obowiązków lub przekroczenia przysługujących mu uprawnień może ponosić, również odpowiedzialność karną z art. 231 § 1, 2 i 3 k.k.

Przestępstwo określone w art. 231 k.k. jest przestępstwem indywidualnym właściwym, tzn. odpowiedzialność karna uzależniona jest od posiadania przez sprawcę określonej cechy tj. bycia funkcjonariuszem publicznym. Czynność sprawcza realizująca znamiona czynu zabronionego określona w art. 231 k.k., polega na działaniu na szkodę interesu publicznego lub prywatnego. Nie jest konieczne, by szkoda zaistniała, wystarczy, że sprawca działa na szkodę, stwarza warunki do powstania szkody. Szkoda może być szkodą majątkową lub niemajątkową. Działanie na szkodę interesu publicznego lub prywatnego musi wiązać się z przekroczeniem uprawnień lub niedopełnieniem obowiązków. Przekracza swe uprawnienia ten funkcjonariusz publiczny, który podejmuje działania nie mieszczące się w zakresie jego kompetencji, jak i wówczas gdy działa w ramach kompetencji, ale niezgodnie z ich treścią.

Niedopełnienie obowiązku polega na całkowitym zaniechaniu spełnienia obowiązku, jaki ciąży na sprawcy z racji pełnienia funkcji publicznej, bądź na wykonaniu obowiązku niezgodnie z jego treścią. Dla ustalenia, czy zrealizowane

zostały znamiona czynu zabronionego określone w art. 231 k.k., konieczne jest ustalenie zakresu uprawnień i obowiązków danego funkcjonariusza publicznego.

Przestępstwo z art. 231 k.k. może być popełnione z winy umyślnej i nieumyślnej⁹⁰.

Dyrektor szkoły zostanie pociągnięty do odpowiedzialności karnej za czyn z art. 231 § 1, 2 k.k. w takich sytuacjach jak np. niedopełnienie obowiązków związanych z zapewnieniem bezpieczeństwa uczniom i nauczycielom w czasie zajęć organizowanych przez szkołę, w szczególności związanych z utrzymaniem budynku szkoły i terenu szkoły oraz urządzeń technicznych, maszyn w należyтым stanie, czy w sytuacji niedopełnienia obowiązków związanych z brakiem podjęcia działań, w przypadku pojawienia się w szkole problemu związanego z agresją wobec niektórych uczniów, czy też w końcu niedopełnienia obowiązków związanych z zaistnieniem wypadku ucznia w szkole. Zazwyczaj w takich sytuacjach będzie wchodziła odpowiedzialność kumulatywna z art. 231 § 1, 2 k.k. i art. 160 § 1 k.k. czy art. 155 k.k., art. 157 § 1, 2, 3 k.k.

Wskazane przestępstwa nie stanowią zamkniętego katalogu przestępstw, których popełnienia może dopuścić się dyrektor szkoły czy nauczyciel. Są to przestępstwa popełniane najczęściej na terenie szkół. Nie sposób bowiem przewidzieć wszystkich zdarzeń do jakich może dojść na terenie szkoły, za spowodowanie których dyrektor czy nauczyciel zostaną pociągnięci do odpowiedzialności karnej.

⁹⁰ Buchała K., Zoll A i inni, Kodeks karny – część szczególna komentarz do k.k. t. 2, Zakamycze 1999, s. 304-324.

2. Wypadek ucznia a odpowiedzialność karna dyrektora i nauczyciela w praktyce

W poprzedniej części zostały wskazane i opisane przepisy karne, na podstawie których z racji pełnionych funkcji dyrektor szkoły, czy zawodu – nauczyciel w wyniku podjętych działań, czy zaniechań będą ponosić odpowiedzialność karną. Natomiast teraz, zostanie przedstawionych kilka stanów faktycznych wypadków uczniów znajdujących się pod opieką szkoły ze wskazaniem, kto i jaką ewentualnie w danej sytuacji może ponieść odpowiedzialność karną po to, aby przestrzec dyrektora i nauczycieli przed popełnianiem błędów i jednocześnie uświadomić, jakie negatywne skutki dla nich powoduje zaniedbanie obowiązków.

Na wstępie należy podkreślić, że w celu zmniejszenia i ewentualnego wyeliminowania wypadków uczniów pozostających pod opieką szkoły, konieczne jest właściwe wypełnianie swoich obowiązków przez dyrektora i nauczycieli w zakresie nadzoru nad podopiecznymi. Nierzadko, bowiem wypadek ucznia spowodowany jest brakiem odpowiedniego nadzoru ze strony nauczyciela. Dzieci przebywające na terenie szkoły powinny być pod stałą opieką nauczyciela. Szczególnie ważne jest zapewnienie bezpieczeństwa podczas lekcji oraz w trakcie przerw w zajęciach. Nauczyciel powinien zatem być stanowczy i opanowany i mieć przewagę psychiczną nad uczniami, bo kultura bezpieczeństwa to sprawa przede wszystkim umysłu⁹¹.

Nie trudno w dzisiejszych czasach wyobrazić sobie sytuacji pobicia się uczniów w klasie i odniesienia przez nich poważnych obrażeń, w sytuacji pozostawienia ich samych przez nauczyciela. W takim przypadku nauczyciel musi li-

⁹¹ Jucha F., Kultura Bezpieczeństwa i higieny pracy w szkole, „Pedagogika Pracy”, 2010, t. 46, s. 93-97.

czyć się z konsekwencjami swojego niedopełnienia obowiązku, jakim jest sprawowanie stałego nadzoru nad uczniami podczas lekcji. Konsekwencje niedopełnienia tego obowiązku mogą być dotkliwe w skutkach, albowiem nauczyciel może nie tylko ponieść odpowiedzialność dyscyplinarną, ale nawet ponieść odpowiedzialność karną z art. 160 § 1 lub 3 k.k. Nauczyciel pozostawiając uczniów bez opieki powinien przewidzieć, iż może zdarzyć się opisana sytuacja tj. może dojść do zagrożenia życia i zdrowia uczniów. Nadto pozostawiając uczniów bez opieki w klasie, może wydarzyć się wiele innych niebezpiecznych sytuacji zagrażających bezpośrednio życiu i zdrowiu uczniów, jak chociażby upadek ze stołu, czy parapetu okna, rzucenie w ucznia ciężkim przedmiotem np. wazonem, czy przedmiotem ostrym np. nożyczkami, cyrklem i spowodowanie u niego ciężkich obrażeń lub nawet utraty życia. Możliwość powstania, tego rodzaju wypadków uczniów nauczyciel powinien przewidywać i w żadnym wypadku nie pozostawiać uczniów w klasie bez nadzoru. Jeżeli pozostawi uczniów bez nadzoru, to godzi się na narażenie ich na bezpośrednie niebezpieczeństwo utraty życia albo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu i tym samym na ewentualne pociągnięcie do odpowiedzialności karnej za przestępstwa z art. 160 § 1 lub 3 k.k. i z art. 157 § 1, 2 lub 3, czy z art. 156 § 1 i 2 k.k.

Jak wskazano w poprzednich rozdziałach nauczyciel powinien pierwszy wejść do sali lekcyjnej, po to by skontrolować, czy warunki do prowadzenia lekcji są odpowiednie, nie zagrażają bezpieczeństwu uczniów i jemu samemu. W przypadku stwierdzenia usterek, które mogłyby zagrozić bezpieczeństwu do czasu ich usunięcia nauczyciel ma prawo, (a nawet powinien) odmówić wykonywania obowiązków w zakresie prowadzenia zajęć z uczniami w danym potencjalnie niebezpiecznym miejscu⁹².

⁹² Grzędowska B., Zasady BHP w..., s. 3.

W związku z niedopełnieniem w/w obowiązku może wydarzyć wiele niebezpiecznych zdarzeń dla uczniów, które nie sposób wszystkie opisać. Może np. podczas podłączania sprzętu np. magnetofonu nastąpić porażenie prądem, czy oparzenie ucznia, może również dość do upadku ucznia na skutek zniszczonego krzesła, co może doprowadzić do urazu kręgosłupa. Wówczas w tych i w podobnego rodzaju sytuacjach może nauczyciel ponosić odpowiedzialność karną z art. 160 § 1 lub 3 k.k. nauczyciel – w sytuacji, gdy nie dopełni w/w obowiązku w zakresie bhp lub dyrektor z art. 231 § 1 k.k. i z art. 157 k.k. lub 156 k.k. i art. 160 § 1 k.k., jeżeli nauczyciel zgłosił mu problem zniszczonych mebli, czy powyrywanych kontaktów i nie podjął żadnych działań, aby przedmiotowe usterki usunąć.

Szczególnie niebezpiecznym dla uczniów miejscem jest korytarz szkolny i boisko, ze względu na przebywanie w tych miejscach, w jednym czasie bardzo dużej liczby dzieci. W związku z licznymi zagrożeniami dla uczniów, podczas ich przebywania w/w miejscach na nauczycielu ciąży obowiązek sprawowania ciągłego nadzoru. Każda szkoła posiada opracowany przez dyrektora szkoły harmonogram dyżurów nauczycieli, podczas przerw na korytarzach szkoły i boisku, który nauczyciel musi przestrzegać. Podczas przerw mogą zdarzyć się różnego rodzaju bójki pomiędzy uczniami, na które nauczyciel powinien natychmiast reagować, aby nie dopuścić do powstania sytuacji zagrożenia życia i zdrowia uczniów. Może też, dojść do przepychanek uczniów na schodach, czy zjeżdżania po poręczy, wchodzenia na drzewa, czy słupy na boisku, co może mieć tragiczny skutek. Zdarzenia te są na tyle powszechne w szkołach, iż nauczyciel ma, albo obiektywnie oceniając powinien posiadać wiedzę o możliwości zaistnienia takiej sytuacji w przypadku braku właściwego nadzoru. Na wszystkie te sytuacje, winien nauczyciel natychmiast re-

agować, aby nie doszło do bezpośredniego zagrożenia życia i zdrowia uczniów i aby nie narazić się na odpowiedzialność porządkową, dyscyplinarną, czy nawet karną z art. 160 § 1 lub 2 k.k. i z art. 157 k.k. lub 156 k.k.

Na fakt dochodzenia do częstych wypadków uczniów, podczas przerw na korytarzach szkolnych, polegających na pobiciu ucznia wskazują liczne informacje prasowe w tym przedmiocie. Dla przykładu można opisać dwie takie sytuacje. Pierwsza wydarzyła się w jednej ze Szkół Podstawowych w Zielonej Górze. Podczas przerwy na korytarzu szkoły dwóch uczniów zaczęło nagle przekomarzać się, oblali się wzajemnie mlekiem, a następnie zaczęli popychać się. Nagle jeden z nich, popchnął drugiego na ścianę tak, że ten uderzył głową o kant ściany. Uczeń doznał rany ciętej głowy i został zaopatrzony w gabinecie pielęgniarstwa szkoły. W tym czasie, pełniąca dyżur nauczycielka stała na korytarzu pół pietra wyżej i rozmawiała z koleżanką⁹³. Trudno stwierdzić na podstawie informacji medialnej, jaki był dokładnie przebieg zdarzenia, jak długo ono trwało, w jakim miejscu znajdowała się pełniąca na korytarzu dyżur nauczycielka i w końcu jakiego rodzaju urazu doznał poszkodowany oraz czy opatrzony został przez pielęgniarkę, czy przez innych pracowników szkoły. Jeżeli jednak było tak, jak opisano i brak było na korytarzu nauczyciela dyżurnego, to może w grę wchodzić faktycznie jego odpowiedzialność karna. Gdyby bowiem był obecny, sprzeczka pomiędzy uczniami mogłaby zakończyć się na zwykłym szarpaniu, bez popychania się i uderzania. Nie można wykluczyć, że do aktu przemocy w ogóle by nie doszło, albowiem sama obecność nauczyciela zapewne podziałałaby prewencyjnie. Nie stojąc w wyznaczonym miejscu dyżuru, nauczyciel nie zachował wymaganej

⁹³ Kali, Prokuratura zbada, czy ktoś sfalszował protokół z wypadku po bójce w szkole, www.gazetalubuska.pl/apps/pbcs.dll/article?AID=/20091123/POWIAT16/561531052.

w danych okolicznościach ostrożności w sytuacji, w której narażenie ucznia na bezpośrednie niebezpieczeństwo utraty życia lub uszczerbku na zdrowiu ze strony innego ucznia przewidywał lub obiektywnie biorąc mógł przewidzieć. W tej sytuacji należy przeanalizować i zastanowić się, czy nauczyciel niedopełnieniem nałożonego na niego obowiązku, nie popełnił przestępstwa opisanego w art. 160 k.k. w formie winy nieumyślnej. Nadto w omawianej sytuacji nauczyciel lub dyrektor, któremu został zgłoszony wypadek, w przypadku braku pielęgniarki w szkole winien wezwać pogotowie ratunkowe celem przeprowadzenia stosownych badań, albowiem z reguły błaha obrażenia mogą doprowadzić do tragicznych skutków, co będzie rodziło dalszą odpowiedzialność karną nauczyciela czy dyrektora.

Druga sytuacja, wydarzyła się w jednym z gimnazjów w Krakowie. Zgodnie z informacjami prasowymi podczas przerwy, jedna z uczennic zaatakowała drugą nożem, poszkodowana trafiła do szpitala z ciężkimi ranami twarzy i szyi. Zgodnie z relacjami medialnymi obecne na korytarzu nauczycielki nie zareagowały na tę sytuację. Nagrania monitoringu wykazały, że nauczycielki nie próbowały zapobiec lub przerwać bójki, lecz przeszły obok nie zwracając na nią większej uwagi⁹⁴. Nikt nie wymaga od nauczyciela, aby rzucił się między walczące uczennice z narażeniem swojego życia czy zdrowia, ale z racji sprawowanego nadzoru i opieki nad uczniami powinien zareagować słownie, czy w jakikolwiek inny sposób (np. wezwać policję). Reakcja ta wystarczyłaby do uniknięcia przez nauczyciela ewentualnej odpowiedzialności dyscyplinarnej, czy nawet karnej za czyn 160 k.k. i art. 156 k. lub 157 k.k.

Jak wskazano wyżej, dzieci przebywające na terenie szkoły powinny być pod stałą opieką nauczyciela. Niedopuszczalne

⁹⁴ Szpunar O., Atak nożem w szkole: jak ma postąpić nauczyciel, Gazeta Kraków, 26.01.2011.

jest prowadzenie jakichkolwiek zajęć bez nadzoru upoważnionej osoby. Tym samym niedopuszczalne jest bez zgody dyrektora szkoły i rodziców wysyłanie ucznia poza jej teren. W maju 2010 r. dyrektorka szkoły w Brzyskiej Woli, po lekcjach wysłała 13-letnią uczennicę poza teren szkoły celem doręczenia pisma jednej z uczennic. Podczas dostarczania pisma, dziewczynka została, na posesji do której doręczała pismo zaatakowana przez psa i dotkliwie przez niego pogryziona. Z artykułu internetowego wynika, że dyrektorka szkoły zostanie pociągnięta do odpowiedzialności dyscyplinarnej, natomiast nie poniesie odpowiedzialności karnej z art. 160 § 1 lub 3 k.k., albowiem wysyłając uczennicę nie była w stanie przewidzieć, że na posesji adresata pisma będzie pies, który zaatakuje uczennicę poproszoną o dostarczenie pisma⁹⁵. Prawdopodobnie w artykule nie przedstawiono wszystkich informacji z prowadzonego postępowania, które miały znaczenie do przyjęcia takiej, a nie innej oceny prawnej dokonanej przez prokuraturę. Być może uczennica ta była sąsiadką uczennicy, której miała doręczyć pismo i wielokrotnie bywała u niej o czym wiedział dyrektor. Być może zadanie to wykonać miała nie w czasie lekcji, lecz podczas zaplanowanych wcześniej, nie związanych z poleceniem dyrektorki odwiedzin sąsiadki – koleżanki po szkole. Artykuł przedstawia niepełne fakty. Jeżeli jednak w opisanej sytuacji uczennica została by przez nauczyciela, czy dyrektora wysłana poza teren szkoły, żeby doręczyć pismo komukolwiek i uległaby np. wypadkowi drogowemu, to wówczas moim zdaniem nauczyciel, czy

⁹⁵ Motor M., Kurator oświaty jeszcze raz skontroluje szkołę w Brzyskiej Woli, www.nowiny24.pl/apps/pbcs.dll/article?AID=/20100730/LE-ZAJSK/705704875 oraz Motor M., Pies pogryzł uczennicę: dyrektorowi szkoły grozi dyscyplinarka, www.lezajsk24.pl/informacje,687,brzyskawola-pies-pogryzl-uczennice-dyrektorowi-szkoly-grozi-dyscyplinarka.html.

dyrektor zostaliby pociągnięci do odpowiedzialności karnej z art. 160 § 3 k.k., albowiem w sytuacji wypuszczenia dziecka na ulicę bez nadzoru, powinni czy obiektywnie biorąc mogli przewidzieć, iż dziecko może ulec wypadkowi drogowemu np. zostać potrącone przez pojazd podczas przechodzenia przez jezdnię.

Kolejnymi niebezpiecznymi miejscami w szkole, w których nauczyciele muszą zachowywać obowiązujące ich zasady zapewniania bezpiecznych i higienicznych warunków uczniów w szkole są m.in. sale gimnastyczne, pracownie chemiczne i techniczne.

W odniesieniu do wskazanych miejsc, ze względu na podejmowane w nich działania tj. doświadczenia, eksperymenty, czy rodzaj wykonywanych ćwiczeń uczniowie narażeni są na liczne niebezpieczeństwa. Dlatego, też w tych sytuacjach przepisy prawa, jak zostało opisane wyżej nakładają na nauczycieli tych przedmiotów szereg obowiązków w celu zapewnienia uczniom bezpiecznych i higienicznych warunków nauki.

Trudno opisać wszystkie możliwe do przewidzenia niebezpieczne sytuacje, które mogą doprowadzić do uznania zdarzenia za wypadek ucznia, gdyż w odniesieniu do w/w miejsc wystarczy chwilowe niezachowanie ostrożności przez nauczyciela, aby doszło do powstania niebezpiecznego zdarzenia dla życia i zdrowia ucznia, czy uczniów. Dlatego, też nauczyciele w/w przedmiotów zobowiązani są do szczególniego sprawowania nadzoru nad powierzonymi im uczniami.

Nauczyciele wychowania fizycznego mogą zostać pociągnięci do odpowiedzialności karnej za przestępstwa z art. 160 § 1 lub 3 k.k. i z art. 157 § 1, 2 lub 3 czy z art. 156 § 1 i 2 k.k. czy art. 155 k.k. znacznie częściej, niż nauczyciele innych przedmiotów. Podobnie nauczyciele chemii i techniki, albowiem charakter prowadzonych zajęć sprzyja powstawaniu niebezpiecznych dla życia i zdrowia zdarzeń.

Nauczyciel wychowania fizycznego, zobowiązany jest przed każdą lekcją sprawdzić stan techniczny sprzętu sportowego. Jeżeli, więc nauczyciel nie dopełni tego obowiązku, nie sprawdzi stanu technicznego sprzętu i dojdzie do uszkodzenia ciała ucznia np. złamania kości, czy uszkodzenia rdzenia kręgosłupa, a zostanie ustalone, iż zdarzenie powodujące tego rodzaju skutki było wynikiem niesprawnego techniczne urządzenia, to może wówczas ponieść odpowiedzialność karną za popełnienie przestępstwa z 160 § 1 lub 3 k.k. czy z art. 157 § 1, 2 lub 3 czy z art. 156 § 1 i 2 k.k.

Częstą przyczyną wypadków uczniów, na lekcji wychowania fizycznego jest brak właściwej organizacji zajęć – ćwiczeń np. niewłaściwe umiejscowienie wykonujących ćwiczenia np. zbyt blisko ścian, czy brak lub zła asekuracja przy wykonywaniu ćwiczeń trudnych, jak również brak sprawdzenia nawierzchni boiska sportowego, czy bieżni, a także brak dyscypliny podczas zajęć.

Również w opisanych sytuacjach nie można wykluczyć, że w przypadku wypadku ucznia nauczyciel zostać pociągnięty do odpowiedzialności karnej za popełnienie w/w przestępstw.

Podobnie wygląda sytuacja w przypadku nauczyciela chemii i techniki, którzy również przed rozpoczęciem zajęć mają obowiązek sprawdzić stan techniczny sprzętu i urządzeń, które mają być wykorzystane podczas zajęć i w przypadku nie wykonania tego obowiązku i nastąpienia w następstwie niesprawnego sprzętu, czy urządzenia technicznego wypadku ucznia, będzie rozważane pociągnięcie nauczyciela do odpowiedzialności karnej za czyny stypizowane w art. 160 § 1 lub 3 k.k. i z art. 157 § 1, 2 lub 3 czy z art. 156 § 1 i 2 k.k. W takiej samej sytuacji będzie nauczyciel chemii, czy techniki, który nie zapewni podczas lekcji porządku i dyscypliny oraz nie będzie sprawował właściwego nadzoru nad czynnościami wykonywanymi przez uczniów. Jeżeli zostanie udowodniony

związek przyczynowy pomiędzy zachowaniem się nauczyciela, a skutkiem w postaci narażenia pokrzywdzonego na bezpośrednie niebezpieczeństwo utraty życia, albo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu to nauczyciel będzie ponosił odpowiedzialność karną.

Nadto na koniec omawiania odpowiedzialności karnej nauczycieli wychowania fizycznego, chemii i techniki wskazać należy, że nauczyciele tych przedmiotów przechodzą szkolenia w zakresie udzielania pierwszej pomocy. W związku z tym w razie wypadku mają obowiązek udzielić pierwszej pomocy poszkodowanemu uczniowi, gdyż w razie nieudzielenia pomocy narażają się na odpowiedzialność karną z art. 162 § 1 k.k. tj. nieudzielenia pomocy uczniowi znajdującemu się w położeniu grożącym bezpośrednim niebezpieczeństwem utraty życia lub ciężkiego uszczerbku na zdrowiu w sytuacji mogącej tej pomocy udzielić bez narażenia siebie, bądź innej osoby na takie niebezpieczeństwo.

Odpowiedzialność karna dyrektora szkoły, w porównaniu z odpowiedzialnością nauczyciela w zakresie zapewnienia uczniom bezpieczeństwa i higieny jest znacznie szersza, co jest logiczne z punktu widzenia zajmowanego stanowiska i związanej z tym większej liczby nałożonych przepisami prawa obowiązków. Nadto dyrektora można częściej pociągnąć do odpowiedzialności karnej z racji ponoszenia odpowiedzialności za czyn z art. 231 § 1 k.k. tj. działania na szkodę ucznia poprzez niedopełnienie obowiązków. Dyrektor bowiem, jak już wspomniano wyżej odpowiada za wszystko. W związku tym będzie ponosił odpowiedzialność karną za czyny powstałe na skutek złego stanu budynku szkoły, wyposażenia czy sprzętu sportowego, technicznego, czy różnego rodzaju innych urządzeń technicznych, po czyny wynikające z nieprawidłowości w otoczeniu szkoły np. nieodśnieżony chodnik wokół szkoły, niezabezpieczone studzienki. Jeżeli tylko zostanie ustalone,

że pomiędzy zaniedbaniami ze strony dyrektora związanymi z w/w rzeczami, a wypadkiem ucznia zachodzi związek przyczynowy dyrektor będzie ponosił odpowiedzialność karną z art. 231 § 1 lub 2 k.k., czy z art. 160 § 1 lub 2 k.k. i art. 155 k.k., art. 156 k.k., art. 157 k.k.

Dla przykładu, można przytoczyć sytuację, jaka miała miejsce w jednej ze szkół na terenie kraju. Dyrektor jednej ze szkół przeprowadził generalny remont tj. wymalował ściany, ławki i krzesła w klasach. Po niedługim czasie uczniowie zaczęli mieć duszności, jak ustalono później duszności zostały spowodowane ulatniającymi się ze ścian i sprzętu substancjami. Przeprowadzone postępowanie wykazało, że farba posiadała w swoim składzie ołów i była zakupiona przez dyrektora bez atestu higienicznego⁹⁶. W tej sytuacji dyrektor będzie odpowiadał karnie z art. 160 § 1 k.k. i art. 157 § 1 k.k. i art. 231 § 1 k.k. w zw. z art. 11 § 2 k.k., albowiem przepisy rozporządzenia w sprawie bezpieczeństwa i higieny w publicznych i niepublicznych szkołach i placówkach, a konkretnie § 9 ust. 3 nakłada na dyrektora obowiązek dokonywania zakupu urządzeń, sprzętu i innych materiałów z odpowiednimi atestami i certyfikatami tj. swoim niedopełnieniem obowiązków – poprzez zakup farby bez atestu przewidywał możliwość narażenia uczniów na bezpośrednie niebezpieczeństwo utraty życia, albo powstania ciężkiego uszczerbku na zdrowiu.

Nadto dyrektor zostanie pociągnięty do odpowiedzialności karnej, nie tylko w sytuacji naruszenia przepisów bhp, ale również w sytuacji naruszenia ogólnych reguł związanych z zapewnieniem uczniom bezpieczeństwa w szkole tj. w przypadku nie podjęcia działań w związku ze zgłoszonymi mu aktami przemocy wśród uczniów w szkole, co w obecnych czasach jest

⁹⁶ Zatrucie farbą a odpowiedzialność dyrektora, www.oswiata.wip.pl/bhp-w-szkole/zatrucie-farba-a-odpowiedzialnosc-dyrektora.

nagminne. Dla przykładu można wskazać sytuację, jaka miała miejsce w jednym z małopolskich liceów. Otóż, jedna z bardzo dobrych uczennic popełniła samobójstwo. Jak się później okazało w szkole od 2 lat koleżanki regularnie wymuszały od niej pieniądze lub prezenty, a także wielokrotnie stosowały wobec niej przemoc fizyczną i znęcały się psychicznie – publicznie znieważając⁹⁷.

W opisanej sytuacji, jeżeli zostanie ustalone, że dyrektor szkoły wiedział o tej sytuacji i nie podjął żadnych działań w celu zlikwidowania problemu, będzie pociągnięty do odpowiedzialności karnej z art. 231 § 1 k.k. i z art. 162 k.k. tj. nie udzielenia pomocy człowiekowi narażonemu na ciężki uszczerbek na zdrowiu. Zgodnie z art. 304 § 1 k.k.p.k. każdy, kto dowiedział się o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu ma społeczny obowiązek zawiadomić o tym prokuratora lub Policję. W związku z tym dyrektor szkoły zostanie, również pociągnięty do odpowiedzialności karnej jako funkcjonariusz publiczny z art. 231 § 1 k.k. za niedopełnienie obowiązku w postaci nie złożenia zawiadomienia o popełnieniu przez uczennicę szkoły przestępstwa znęcania się nad pokrzywdzoną i przestępstwa wymuszenia wierzytelności, niewątpliwie bowiem swoim zachowaniem działa na szkodę tak interesu publicznego, jak i interesu prywatnego.

Opisane w nin. rozdziale sytuacje wskazują, jak niezwykle ważne jest prawidłowe wypełnianie przez nauczyciela i dyrektora szkoły powierzonych im przepisami prawa obowiązków po to, aby uniknąć negatywnych dla ucznia skutków. Nadto, poważne w skutkach dla nauczyciela, czy dyrektora może być nawet błahе niedopełnienie obowiązku w zakresie bezpieczeństwa i higieny ucznia w szkole. Dlatego też nauczyciele i dy-

⁹⁷ Jak jednak przewidzieć wszystkie możliwe wypadki, <http://lp.bezpiecznaszkola.edu.pl/a>.

rektorzy, jako osoby pełniące funkcje publiczne winny przez cały okres swojej pracy podnosić swoje kwalifikacje, umiejętności oraz wiedzę w zakresie znajomości obowiązujących przepisów prawa w sferze wykonywania powierzonych im obowiązków w zakresie zapewnienia uczniom bezpiecznych i higienicznych warunków nauki.

Zakończenie

Stwierdzić należy, iż nałożone przez prawodawców na dyrektora i nauczyciela obowiązki są ważne i zagrożone poważnymi sankcjami karnymi. Skala odpowiedzialności dyrektora jako funkcjonariusza publicznego i pracodawcy jest nieporównywalnie większa, niż nauczyciela. Wynika to z przepisów obowiązującego prawa, które chroni w sposób szczególny funkcjonariuszy publicznych nakładając na nich jednocześnie znacząco większe obowiązki oraz odpowiedzialność za ich realizację. Dyrektor zarządzający podległymi pracownikami powinien mieć świadomość tego, że wiąże się z tym określone obowiązki, a podległemu personelowi przysługują określone prawa. Naruszanie tych praw jest zachowaniem karalnym i zagrożonym określonymi sankcjami – w najbardziej skrajnych przypadkach, nawet sankcjami karnymi. Zwrócić tu należy uwagę na właściwy dobór kadry w szkole. Właściwie dobrani ludzie pozwolą dyrektorowi znacząco ograniczyć ryzyko. Szczególną uwagę zwrócić należy na funkcję pracownika służby bhp w szkole. Powinna być to osoba godna zaufania i wyjątkowo odpowiedzialna – od jej pracy często zależy, czy dyrektor posiada pełnie informacji pozwalającą mu reagować na pojawiające się zagrożenia. Dyrektor powinien mieć świadomość tego, iż prócz prestiżu stanowisko to wiąże się z ryzykiem i odpowiedzialnością. Czasami odwołanie zajęć w budynku wymagającym niezbędnego remontu lub zamknięcie należącej do szkoły sali gimnastycznej spowoduje spadek notowań dyrektora w organie prowadzącym szkołę, lecz może przyczynić się do uchronienia dziecka, lub podległego pracownika przed wypadkiem i jego negatywnymi konsekwencjami.

Nie jesteśmy w stanie zlikwidować czynnika losowego w wypadkowości uczniów i pracowników w szkole. Jednakże przestrzeganie przepisów i zasad bhp przez nauczycieli oraz dyrektora z pewnością w wielkim stopniu wpływa na zmniejszenie liczby urazów. Ponadto pamiętać należy, że na nauczycielu prócz funkcji typowo dydaktycznych ciąży też funkcje organizacyjno-nadzorcze. Kadra pedagogiczna, pracownicy administracyjni i dyrektor powinni być świadomi tego, iż bardzo często znajdują się o włos od popełnienia przestępstwa, a linia oddzielająca jest czasami płynna. Spóźnienie się na dyżur, prowadzenie zajęć w starej, wymagającej natychmiastowego remontu szkole, nieudzielenie pomocy, brak reakcji na przepychanie się uczniów, bójkę itd. w przypadku, gdy będzie miał miejsce poważny wypadek potraktowane być mogą przez organy ścigania jako przestępstwo. Wiedza o tym nie powinna paraliżować nauczyciela lecz wręcz przeciwnie powinna wzmacniać dążenie do właściwego, prawidłowego wykonywania obowiązków. Świadomość tego faktu oraz odpowiedzialność za bezpieczeństwo uczniów przebywających pod opieką placówki powinna motywować wszystkich pracowników do podejmowania czynności w celu poprawy bezpieczeństwa w szkole, a działania dyrektora w szczególności powinny nosić znamiona nieprzerwanego procesu ukierunkowanego na ciągłe dążenie do jego poprawy.

Wykaz rysunków

Rys. 1. Grupy osób, którym dyrektor zobowiązany jest zapewnić bezpieczeństwo	14
Rys. 2. Schemat przedstawiający elementy niezbędne do uznania zdarzenia za wypadek ucznia	51
Rys. 3. Najczęstsze przyczyny powstawania wypadków ucznia ..	61
Rys. 4. Wypadki uczniów w województwie wielkopolskim w latach 1999/2009	65
Rys. 5. Wypadki uczniów według typów szkół	66
Rys. 6. Rodzaje wypadków uczniów w województwie wielkopolskim w roku szkolnym 2009/2010	68
Rys. 7. Wypadki według uszkodzonej części ciała w województwie wielkopolskim w roku szkolnym 2009/2010.....	70
Rys. 8. Wypadki uczniów według rodzaju zajęć w województwie wielkopolskim w roku szkolnym 2009/2010....	71
Rys. 9. Wypadki według rodzaju uszkodzenia w województwie wielkopolskim w roku szkolnym 2009/2010	72
Rys. 10. Wypadki według miejsca zdarzenia w województwie wielkopolskim w roku szkolnym 2009/2010	73
Rys. 11. Wypadki według przyczyn w województwie wielkopolskim w roku szkolnym 2009/2010	74

Rysunki 4-11 pochodzą ze stron internetowych Kuratorium Oświaty w Poznaniu i opracowane zostały przez Franciszka Kaniewskiego.

Bibliografia

- Abramowski M., Postępowanie powypadkowe, Warszawa 2010.
- Baranowska-Skimina A., Służba BHP – zasady powoływania, obowiązki, uprawnienia.
- Bryś B., Przerwa pełna atrakcji – sposób na bezpieczną przerwę, „Dyrektor Szkoły” 2009, nr10.
- Bryś B., Jak skutecznie dbać o bezpieczeństwo uczniów? „Dyrektor Szkoły” 2008, nr 4.
- Bryś B., Czy koordynator zapewni bezpieczeństwo szkole? „Dyrektor Szkoły” 2009, nr 9.
- Cichocki H., Ewakuacja placówki oświatowej w przypadku powstania pożaru, „Edukacja dla Bezpieczeństwa” 2001, nr 5.
- Dawidowicz D., Kołpak W., Pracownia chemiczna bezpiecznym miejscem, Białystok 1997.
- Dembiczak H., Zasady organizacji akcji ewakuacyjnej w szkole, „Edukacja dla Bezpieczeństwa” 2002, nr 1.
- Dobrodziej E., Pracownik a prawo karne, Bydgoszcz 1994.
- Dzierzgowska I., Bezpieczeństwo w szkole, „Dyrektor Szkoły” 2007, Nr 11.
- Edukacja dla bezpieczeństwa – bezpieczna szkoła, bezpieczny uczeń, pod red. D. Czajkowskiej-Ziobrowskiej, A. Zduniak, Poznań 2007.
- Europejski System Dotyczący Informacji o Środowisku i Zdrowiu (ENHIS), http://www.enhis.pl/index.php/main/index/2-1-2-3/Wypadki_w_szkole.html.
- Galant-Rola B., BHP w szkole, „Dyrektor Szkoły” 2003 nr 9.
- Ganecki Bezpieczeństwo i ochrona środowiska pracy w szkole, Warszawa 1999.
- Giezek J., Głosa do postanowienia SN z dnia 3 czerwca 2004r., VKK 37/04.Teza nr 4 Palestra.
- Głos Nauczycielski 35/2007.
- Głuśniewska J., Bezpieczeństwo uczniów na lekcjach i zajęciach wychowania fizycznego, „Lider” 2003, nr 9.

- Grabara A., Nauczanie BHP w szkołach zawodowych, Warszawa 1973.
- Goszczyńska M., Człowiek wobec zagrożeń. Uwarunkowania oceny i akceptacji ryzyka. Warszawa 1997.
- Grzędowska B, Zasady BHP w szkole najważniejsze zagadnienia, <http://www.gimjankow.webpark.pl/zasadybhpwshkole.pdf>.
- Jodkowska M., Oblacińska A., Mazur J., Urazy wymagające pomocy medycznej w retrospekcji uczniów w wieku 11-15 lat w Polsce (1994-2002)., „Przegląd Epidemiologiczny” 2004, nr 58.
- Jucha F., Kultura Bezpieczeństwa i higieny pracy w szkole, „Pedagogika Pracy” 2010 t. 46.
- Kali, Prokuratura zbada, czy ktoś sfałszował protokół z wypadku po bójce w szkole, www.gazetalubuska.pl/apps/pbcs.dll/article?AID=/20091123/POWIAT16/561531052.
- Kamieński A., Kodeks karny komentarz, Gdańsk 2002/2003
- Kaniewski F., Obowiązki nauczyciela w zakresie bhp, http://www.ko.poznan.pl/pub/ftp/wychowanie_opieka_bezpieczenstwo/obowiazki_nauczyciela_w_zakresie_BHP.doc.
- Kowalski, S., Obowiązek zapewnienia bezpiecznych warunków pracy przedsiębiorcom, „Służba Pracownicza” 2010, nr 1.
- Krause M., Podstawowe zasady analizy stanu bezpieczeństwa i higieny pracy w szkołach, „Edukacja dla Bezpieczeństwa”, 2005 nr 3.
- Kunikowski J., Zawód nauczyciela i wychowawcy, „Edukacja dla Bezpieczeństwa”, 2005 nr 3.
- Marciniak J., Odpowiedzialność karna pracodawcy, Warszawa 2010.
- Mincewicz K., BHP w pracowni techniki i informatyki, „Wychowanie Techniczne w Szkole” 2002, nr 3.
- Mirończuk A., Podstawy prawne bhp, Warszawa 1980.
- Misztal M., Bezpieczeństwo i higiena pracy w aspektach działalności szkolnego koordynatora bezpieczeństwa, mps, Poznań 2011.
- Motor M., Kurator oświaty jeszcze raz skontroluje szkołę w Brzyskiej Woli, www.nowiny24.pl/apps/pbcs.dll/article?AID=/20100730/LEZAJSK/705704875.

- Motor M., Pies pogryzł uczennice: dyrektorowi szkoły grozi dyscyplinarka, www.lezajsk24.pl/informacje,687,brzyska-wola-pies-pogryzyl-uczennice-dyrektorowi-szkoly-grozi-dyscyplinarka.html.
- Niczyporuk Z., BHP – co to jest? Atest nr 5, z 2006.
- Olszowski A., Bezpieczeństwo na zajęciach ruchowych, [w:] *Metodyka wychowania fizycznego*, red. T. Maszczak, Warszawa 1992.
- Ostrowska M., Profilaktyka pedagogiczna jako przeciwdziałanie wypadkowości szkolnej, „Lider” 2003, nr 9.
- Ostrowska M., Profilaktyka pedagogiczna jako promocja bezpieczeństwa w procesie wychowania fizycznego, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 2004, nr 8-9.
- Ostrowska M., Bezpieczeństwo na lekcjach wychowania fizycznego, czyli jak skutecznie unikać wypadków, *Poradnik dla nauczyciela wychowania fizycznego*, Toruń 2008.
- Radeck W., *Odpowiedzialność karna za naruszenie bezpieczeństwa i higieny pracy*, Warszawa – Wrocław 1975.
- Rączkowski B., *BHP w praktyce*, Gdańsk 2010.
- Rochala P., Obowiązki dyrektora w zakresie ochrony przeciwpożarowej, „Edukacja dla Bezpieczeństwa” 2005, nr 1.
- Stańczyk J., *Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa*, Warszawa 1996.
- Stępień R., Nauczyciele wobec realnych zagrożeń bezpieczeństwa uczniów w środowisku szkolnym, *Edukacja dla Bezpieczeństwa* 2005. nr 1.
- Szafrański Z., *Zarządzanie bezpieczeństwem w szkołach i placówkach oświatowych*, Zelów 2006.
- Szpunar O., Atak nożem w szkole: jak ma postąpić nauczyciel, *Gazeta – Kraków*, 26.01.2011.
- Szyszkowska M., *U źródeł współczesnej filozofii prawa i filozofii człowieka*, Warszawa 1972.
- Śnieżek H., I ty możesz żyć bezpiecznie. Bezpieczeństwo podczas ferii zimowych, „Edukacja dla Bezpieczeństwa”, 2005, nr 5.
- Śnieżek H., Bezpieczeństwo w szkole, „Edukacja dla Bezpieczeństwa”, 2001, nr 5.

- Świniarski J., Filozoficzne podstawy edukacji dla bezpieczeństwa. Warszawa 1999.
- Wasilewski M., Dawydow W., Bezpieczeństwo w pracowni chemicznej, Warszawa 2008.
- Wędrychowski W., Wypadki w szkole, <http://docs5.chomikuj.pl/323225243,0,0,wypadek-uczniakomentarz%5B1%5D.doc>.
- Wojciechowski J., Odpowiedzialność karna za niedopełnienie obowiązków w zakresie bhp.
- Wojciechowski J., Kodeks karny komentarz orzecznictwo, Warszawa 1998.
- www.oswiata.wip.pl/bhp-w-szkole/zatrucie-farba-a-odpowiedzialnosc-dyrektora, Zatrucie farbą a odpowiedzialność dyrektora.
- Zieliński L., Uprawnienia służby bhp, Atest 7/2008.
- Zoll A. [red.], Kodeks karny – część szczególna komentarz do k.k. t. 2, Zakamycze 1999.

Wykaz ważniejszych aktów prawnych

- Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy tekst jednolity Dz. U. z 1998 r., Nr 21, poz. 94 ze zm.
- Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela Dz.U. z dnia 2006 r., Nr 97, poz. 674 ze zm.
- Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty Dz. U. z 2004 r., Nr 256, poz. 2572 ze zm.
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny Dz. U. z dnia 2 sierpnia 1997 r., Nr 88, poz. 553 ze zm.
- Ustawa dnia 30 października 2002 roku o ubezpieczeniu społecznym z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych, Dz. U. z 2009 r., Nr 167, poz.1322 ze zm.
- Ustawa z dnia 24 sierpnia 1991 r. o ochronie przeciwpożarowej (Dz. U. z 2002 r., Nr 147, po. 1229 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane Dz. U. z 2000 r., Nr 106, poz. 1126 z późn. zm.).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 31 grudnia 2002 r. w sprawie bezpieczeństwa i higieny w publicznych i niepublicznych szkołach i placówkach, Dz. U. z dnia 22 stycznia 2003 r., Nr 6, poz. 69 ze zm.
- Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 26 września 1997 r. w sprawie ogólnych przepisów bezpieczeństwa i higieny pracy Dz. U. z 2003 r., Nr 169, poz. 1650 ze zm.
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 2 września 1997 r. w sprawie służby bezpieczeństwa i higieny pracy (Dz. U. z 1997 r., Nr 109, poz. 704),
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 8 listopada 2001 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki krajoznawstwa i turystyki. Dz. U., Nr 135, poz. 1516.

Wykaz orzeczeń sądowych

- Wyrok SN z dnia 21.04.1970, sygn. I CR 86/70 OSPiKA 1971, nr 12, poz. 232).
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 20 marca 2003 r. II Aka 18/03.
- Wyrok SN z dnia 03.12.1999 r., II KKN 377/97.
- Wyrok SN z dnia 18 sierpnia 2009 r., I PK 18/09.
- Wyrok z dn. 15.03.1976 r., sygn. IV CR 68/76 (OSNCP 1977, nr 1, poz. 12).
- Wyrok WSA w Poznaniu z dnia 25 września 2008 r., IV SA/Po 115/08.
- Wyrok z dnia 03.01.1974, II CR 643/73 pub. OSP 1974/10/2002.
- Wyrok z dn. 11.12.1969 r., sygn. II CR 498/69 (OSPIKA 1970, nr 9 poz 194).
- Wyrok z 10 września 1971 r., sygn. ICR 260/71 (OSNCP 1972, nr 4 poz. 71).
- Wyrok z dn. 16.01.1974 r., sygn. II CR 643/73 (OSP 1974/10/202).

„Odpowiedzialność karna dyrektora i nauczyciela w zakresie naruszenia przepisów BHP w szkole”

Praca jest kompletną monografią poświęconą odpowiedzialności karnej, jaka ciąży na dyrektorze szkoły i nauczycielu za naruszenia przepisów BHP. Zagadnienie to, jest niezwykle ważne przede wszystkim ze względu na dość wysoki poziom wypadkowości w szkole, jak też rosnącą świadomość prawną obywateli. Według najnowszych danych liczba ciężkich wypadków w polskiej szkole przewyższa liczbę nieszczęśliwych zdarzeń w takich dziedzinach jak budownictwo, górnictwo, czy przetwórstwo przemysłowe. Natomiast rosnąca świadomość prawną obywateli powoduje, że rodzice zaniepokojeni stanem bezpieczeństwa swoich dzieci w szkole o swoich zastrzeżeniach w tym zakresie informują, już nie tylko dyrektora szkoły, czy policję, ale również prokuraturę i media. Szczególnie sytuacje takie mają miejsce, gdy naruszenie zasad bezpieczeństwa w szkole kończy się doznaniem obrażeń przez dziecko. Stąd też, coraz częściej dyrektorzy szkół czy nauczyciele pociągani są za naruszenie przepisów z zakresu bezpieczeństwa i higieny nie tylko do odpowiedzialności dyscyplinarnej, cywilnoprawnej, ale i karnej. Informacje o takich sytuacjach pojawiają się coraz częściej w mediach. Z racji tego, że przekaz medialny rządzi się swoimi prawami częstokroć rzetelne, kompletne przedstawienie faktów schodzi na drugi plan. Wiele opisanych sytuacji jest w sposób niekompletny, wypaczony zatem może wprowadzać w błąd czytelników nie mających pełnej wiedzy co do stanu prawnego tym zakresie.

Opracowanie opisuje podstawowe pojęcia z dziedziny BHP, a następnie przedstawia obowiązki jakie ciążyą na dyrektorze i nauczycielu. Rozgraniczenie dyrektora i nauczyciela spowodowane jest innym statusem prawnym obydwu stanowisk.

Dyrektor w myśl polskiego prawa jest funkcjonariuszem publicznym, a nauczyciel tylko korzysta z uprawnień funkcjonariusza publicznego. Nadto dyrektor w polskim systemie oświaty pełni funkcję pracodawcy, co skutkuje dodatkową odpowiedzialnością. W pracy przedstawiono w miarę możliwości stan faktyczny, jaki powinien być tzw. stan wzorcowy – odnosząc się do poszczególnych przepisów wynikających z ustaw, rozporządzeń. Przedstawiono orzecznictwo sądów polskich odnoszące się do powyższych kwestii. Nadto przedstawiono zalecenia wynikające z zasad pracy w szkole wypracowanych na przestrzeni wielu lat, które umożliwiają bezpieczną pracę nauczycieli i bezpieczny pobyt uczniów w placówce. Zaprezentowano możliwe niebezpieczeństwa i zagrożenia, jakie wynikają z nierespektowania przepisów w zakresie bhp, a następnie przedstawiono możliwe sankcje karne wynikające z norm prawa polskiego. Korzystając z opisanych przez media sytuacji przedstawiono ich ocenę prawną.

Monografia stanowi zbiór informacji przydatnych wszystkim dyrektorom i nauczycielom, niezależnie od typu i profilu szkoły i ma na celu przynajmniej w jakimś stopniu, uchronić wymienione osoby przed popełnieniem błędów skutkujących ponoszeniem odpowiedzialności karnej. Zapoznać się z uwagami w niej zawartymi powinni, także studenci studiów pedagogicznych, którzy w przyszłości będą wykonywać zawód nauczyciela, czy pełnić funkcję dyrektora szkoły. Tylko znając możliwe zagrożenia, można właściwie ocenić ryzyko w danej sytuacji, a co za tym idzie świadomie podjąć lub zaniechać podjęcia określonych działań. Jednakże należy mieć na uwadze możliwość grożących nam sankcji, także w określonych przypadkach odpowiedzialności karnej za niewłaściwe, błędne wybory. Prócz odpowiedzialności karnej, cywilnej oraz służbowej pamiętać należy, także o następstwach psychicznych, moralnych, jakie nierzadko dotyczą osobę odpowiedzialną za wypadek z udziałem dziecka.

Charakterystyka tego szczególnego miejsca, jakim jest szkoła powoduje, że nie można zlikwidować całkowicie możliwości powstania zagrożeń – wynika to z obecności czynnika losowego w wypadkowości uczniów i pracowników, dzieci oraz dorosłych. Właściwie dobrani ludzie pełniący odpowiedzialne funkcje nauczyciela oraz dyrektora pozwolą znacząco ograniczyć ryzyko zaistnienia niebezpiecznych zdarzeń. Przestrzeganie przepisów i zasad BHP przez nauczyciela oraz dyrektora z pewnością w wielkim stopniu wpływa na zmniejszenie liczby wypadków. Świadomość tego faktu oraz odpowiedzialność za bezpieczeństwo uczniów przebywających pod opieką placówki, powinna motywować wszystkich pracowników do nieustannej jego analizy oraz podejmowania czynności w celu poprawy, a działania dyrektora jako funkcjonariusza publicznego oraz pracodawcy w szczególności powinny nosić znamiona nieprzerwanego procesu ukierunkowanego na ciągłe dążenie do poprawy bezpieczeństwa.

‘Legal liability of principals and teachers as regards violation of health and safety regulations at schools’

The thesis is a complete monograph devoted to legal liability of school principals and teachers as regards violations of health and safety regulations. The issue is particularly important due to relatively high number of school accidents, but also to the rising legal consciousness of citizens. According to the most recent data, the number of serious accidents at Polish schools exceeds the number of accidents in construction, mining, and industrial processing industries. On the other hand, the growing legal knowledge of the Poles leads to situations, in which parents worrying about the safety and security of their children at school, inform about their reservations not only the school principal or the police, but also the prosecutors and the media. Such situations occur in particular when the violation of safety regulations at school results in a child suffering injuries. Therefore, more and more often school principals and teachers are brought to justice for violation of health and safety principles on the basis of disciplinary, civil and even penal liability. The media report with increasing frequency about such events. Due to the specific rules of media coverage of certain topic, more often than not the honest and complete presentation of the facts is only in the background. Many incidents are described incompletely and in a distorted manner, and may mislead the readers who are not fully equipped with knowledge in the matter.

This work defines the basic notions of health and safety domain, and then presents the duties of principals and teachers. The differentiation between the two stems from the different status of the two positions. A principal is in the light of the Polish law a public official, and the teacher only exercises

a public official's rights. Moreover, in the Polish educational system, the principal is at the same time performing the function of an employer, which results in additional responsibility. In the thesis, the factual state is presented, as well as the so-called the model state – or what the situation should be like according to particular regulations included in acts and other legal documents. The judicature of Polish courts concerning the abovementioned matters is presented. Furthermore, several recommendations are proposed that are based on rules developed in many years of working at schools – they allow for safe performance of job duties by the teacher, as well as for the safe stay of children at school. Possible dangers and threats resulting from violation of health and safety regulations are enumerated, followed by potential penal sanction according to Polish legal norms. The legal context of situations presented in the media was then discussed.

The monograph is a gathering of data useful to all principals and teachers regardless of the type and profile of their schools. It aims at – up to a certain extent, at least – protecting these readers from committing mistakes which result in penal responsibility. Additionally, also students of pedagogical studies, who in the future will be teaching or performing the function of principals, should become acquainted with the commentary provided by the monograph. Only with the knowledge about potential dangers may one assess the risk in a given situation correctly, and therefore consciously make decisions about performing or non-performing of certain tasks. However, the potential sanctions must be borne in mind, including the penal liability for wrong decisions. Apart from penal, civil and professional responsibility, one must also remember about the psychological and moral consequences that frequently affect the person responsible for an accident in which a child was injured.

The characteristic features of a particular place which the school is make it impossible to eliminate all the potential causes of danger. Injures of students and employees, children and adults are often random. Appropriately selected persons who perform the responsible functions of teachers and principals may limit the risk of dangerous events considerably. If the health and safety regulations are adhered to by both teachers and principals, it definitely decreases the number of accidents significantly. Being conscious of this fact and responsible for the safety of students under care of a given institution definitely should motivate all the employees of it to constant monitoring and improvement of safety protection proceedings. The principal, as a public official and employer, should in particular ceaselessly aim at improvement of safety and security at school.

tłumaczenie Agnieszka Marciniak

Die Strafverantwortung von Schuldirektoren und Schullehrern im Fall der Verletzung der Arbeitshygiene- und Arbeitsschutzvorschriften

Die folgende Arbeit ist als vollständige Monographie verfasst worden und handelt von der Last der Strafverantwortung, die jeder Schuldirektor und jeder Schullehrer für eventuelle Verstöße gegen die Arbeitshygiene- und Arbeitsschutzvorschriften auf sich nehmen muss. Diese Frage ist von äußerstem Belang – vor allem im Blick auf das ganz hohe Niveau der Unfallquoten in Schulen sowie auf das wachsende Rechtsbewusstsein der Bürger. Den neuesten Angaben zufolge übersteigt die Zahl der schweren Unfälle in polnischen Schulen die Zahl der Unfallereignisse in solchen Bereichen wie Bauwesen, Bergbau oder Industrieverarbeitung. Darüber hinaus ist das wachsende Rechtsbewusstsein der Bürger die Ursache dafür, dass die Eltern, die irgendwelche Einwände gegen den Sicherheitszustand ihrer Kinder in den Schulen erheben, diese nicht nur an den Schuldirektor richten, sondern auch an die Staatsanwaltschaft und Medien. Besondere Konfliktsituationen finden statt, wenn Verstöße gegen die Arbeitshygiene- und Arbeitsschutzvorschriften mit den Körperverletzungen bei Kindern enden. Daher werden Schuldirektoren immer häufiger nicht nur zur Disziplinar- und Bürgerrechts-, sondern auch zur Strafverantwortung gezogen. Über solche Situationen wird immer häufiger in den Medien berichtet. Die mediale Überlieferung lässt sich gegenwärtig von eigenen Regeln leiten und es kommt manchmal vor, dass ehrliche und vollständige Darstellung der Tatsachen in den Hintergrund rückt. Es gibt viele unvollständige und verzerrte Beschreibungen solcher Situationen, die irreführend sind – besonders für diejenigen, die über ausreichendes rechtliches Wissen auf diesem Gebiet

nicht verfügen. In der Monographie sind wichtige Basisbegriffe der Arbeitshygiene- und Arbeitsschutzvorschriften beschrieben worden; der Autor beschäftigt sich mit den Pflichten, die jeder Schuldirektor und jeder Schullehrer erfüllen muss. Die Abgrenzung zwischen den Begriffen „Schuldirektor“ und „Schullehrer“ ist auf den separaten rechtlichen Status beider Stellungen zurückzuführen. Im Sinne der polnischen Gesetzgebung ist der Schuldirektor gleichzeitig ein Beamter im öffentlichen Dienst, der Schullehrer dagegen nutzt nur die Befugnisse eines öffentlichen Beamten. Darüber hinaus erfüllt der Schullehrer die Rolle eines Arbeitgebers, was zusätzliche Verantwortung zur Folge hat. In der Monographie wurde – soweit nur möglich – der tatsächliche Stand der Dinge geschildert. Der Autor präsentiert den idealen Stand der Dinge, und zwar im Bezug auf die einzelnen Gesetze und Anordnungen. Die polnische Rechtsprechung in diesem Bereich wird auch dargestellt. Überdies werden konkrete Empfehlungen bezüglich der Schularbeitsprinzipien formuliert, die sowohl eine sichere Arbeit der Schullehrer, als auch einen sicheren Aufenthalt der Schüler in Schulen ermöglichen. Der Autor bespricht die Gefahren und Gefährdungen, die aus dem Nichtrespektieren von Arbeitsschutzvorschriften resultieren; dann geht er auf die möglichen Strafsanktionen ein, die das polnische Recht vorsieht. Präsentiert wurde auch die rechtliche Beurteilung der in den Medien beschriebenen Situationen. Die Abhandlung ist eine Zusammenstellung von Informationen, die vor allem für Schuldirektoren und Schullehrer – vom Typ und Profil der Schule abgesehen – nützlich sein können. Ihr Ziel ist es, die oben genannten Personen vor den Fehlern zu schützen, die die Strafverantwortung zur Folge haben. Die Monographie ist auch an die Studentinnen und Studenten der Pädagogik gerichtet, die den Beruf des Schullehrers künftig ausüben oder die Funktionen des Schuldirektors erfüllen werden. Das Risiko

einer Situation kann nur dann richtig eingeschätzt werden, wenn man von ihrer möglichen Gefahren weiß. So können gewisse Schritte entweder bewusst eingeleitet oder unterlassen werden. Man soll jedenfalls die möglichen Sanktionen beachten; in gewissen Fällen münden die unangemessenen, falschen Entscheidungen in Strafverantwortung. Außer der Straf-, Zivil- und Dienstverantwortung sollen auch moralische und psychische Konsequenzen für die Verantwortlichen beachtet werden – besonders wenn an einem Unfall ein Kind beteiligt ist. Die Charakteristik der Schule – eines besonderen Ortes – bewirkt, dass man die Unfallentstehung keineswegs vollkommen vermeiden kann; das ist auf die Natur der Schicksalsschläge bei Schülern, Schulmitarbeitern, Kindern und Erwachsenen zurückzuführen. Richtig ausgewählte Menschen, die die verantwortungsvollen Funktionen des Schullehrers und des Schuldirektors erfüllen, lassen das Risiko des Zustandekommens gefährlicher Ereignisse deutlich verringern. Das Beachten von Arbeitshygiene- und Arbeitsschutzvorschriften von Schullehrern und Schuldirektoren übt sicherlich einen großen Einfluss auf die Verminderung der Unfallquote aus. Das Bewusstsein dieser Tatsache und die Verantwortung für Schüler soll alle Schulmitarbeiter dazu bewegen, ständige Analysen durchzuführen und Maßnahmen zu ergreifen, die die Verbesserung der Bedingungen der Schularbeit zum Ziel haben. Überdies sollen die Tätigkeiten des Schuldirektors sich mit den Merkmalen des ununterbrochenen, sicherheitsorientierten Vorgangs auszeichnen.

tłumaczenie Piotr Szczepaniak

«La responsabilité pénale du directeur et de l'enseignant sous l'angle de la violation des règles de santé et de sécurité à l'école»

Ce travail est monographie complète consacrée à la responsabilité pénale qui incombe au directeur d'école et à l'enseignant en cas de violation des règles de santé et de sécurité. Cette question est extrêmement importante principalement en raison du niveau relativement élevé d'accidents à l'école, ainsi que de la sensibilisation juridique des citoyens. Selon les dernières données, le nombre d'accidents graves dans l'école polonaise dépasse le nombre d'événements malheureux dans des secteurs tels que la construction, l'exploitation minière et l'industrie manufacturière. Cependant, la sensibilisation juridique croissante des citoyens signifie que les parents sont préoccupés par la sécurité de leurs enfants à l'école. Ils communiquent leurs objections à cet égard, non seulement à l'école, ou à la police, mais aussi au ministère public et aux médias. En particulier, de telles situations se produisent quand une violation de la sécurité à l'école se termine par des dommages causés à l'enfant. Par conséquent, de plus en plus les directeurs d'école et les enseignants sont tenus responsables de la violation de la santé et de la sécurité non seulement disciplinairement et civilement mais aussi pénalement. Les informations sur ces situations sont de plus en plus visibles dans les médias. En raison du fait que les médias de masse ont leurs propres règles souvent exactes, la présentation exhaustive des faits devient d'une importance secondaire. De nombreuses situations sont décrites comme incomplètes, mutilées, donc, risquent d'induire en erreur les lecteurs qui n'ont pas de connaissances complètes sur le cadre juridique à cet égard.

L'étude décrit les concepts de base dans le domaine de la santé et sécurité au travail, puis énonce les obligations qui

incombent au directeur et à l'enseignant. La délimitation du directeur et de l'enseignant est due au statut juridique différent des deux postes. Le directeur, conformément à la législation polonaise, est un fonctionnaire public, par contre l'enseignant est uniquement bénéficiaire des droits du fonctionnaire public. En outre, dans le système éducatif polonais le directeur agit à titre d'employeur, ce qui entraîne une responsabilité supplémentaire. Le travail présente autant que possible les faits qui devraient être le soi-disant état standard – se référant aux diverses dispositions figurant dans les lois, les règlements. On a présenté la jurisprudence des tribunaux polonais portant sur ces questions. En outre, on a décrit des recommandations qui résultent des règles de travail à l'école, développés depuis de nombreuses années, pour permettre un travail sécuritaire des enseignants et un séjour sécuritaire des élèves dans l'établissement. On a présenté les dangers possibles et les risques qui résultent du non-respect des règles de santé et de sécurité, ainsi que les sanctions possibles en vertu des normes du droit polonais. En utilisant la situation décrite par les médias on a présenté leur analyse juridique.

La monographie est un ensemble d'informations utiles à tous les directeurs et les enseignants, quel que soit le type et le profil de l'école et, et vise au moins dans une certaine mesure, à protéger ces personnes de faire des erreurs qui conduisent à engager la responsabilité pénale. Aussi les étudiants en pédagogie qui dans le futur travailleront comme enseignants ou directeurs des écoles devraient consulter les notes qui y sont contenues. Par le fait de savoir les risques possibles, on peut évaluer correctement les risques dans une situation donnée et par conséquent on peut consciemment prendre ou à s'abstenir de prendre certaines mesures. Cependant, il faut garder à l'esprit la possibilité de sanctions et aussi, dans certains cas, de responsabilité pénale pour choix erronés ou inappropriés. Outre

la responsabilité pénale, civile et officielle, on doit également garder à l'esprit les conséquences psychologiques, morales, qui affectent souvent la personne responsable de l'accident dont pourrait être victime un enfant.

Les caractéristiques de cet endroit spécial, qui est l'école fait que l'on ne peut pas éliminer complètement la possibilité de menaces – cela est dû à la présence d'un facteur aléatoire dans le taux d'accidents des élèves et du personnel, des enfants et des adultes. Les personnes choisies de manière appropriée, exerçant des fonctions importantes de l'enseignant et du directeur permettront de réduire considérablement le risque d'événements dangereux. Le respect des règles de santé et de sécurité par l'enseignant et le directeur certainement réduit considérablement le nombre d'accidents. La conscience de ce fait et la responsabilité pour la sécurité des élèves sous la garde de l'établissement, doit motiver tout le personnel pour l'analyse continue, et de prendre mesures visant à améliorer la situation, et les mesures du directeur qui agit à titre de fonctionnaire public et d'employeur devraient en particulier porter la marque d'un processus continu visant à un effort continu pour améliorer la sécurité.

tłumaczenie Natalia Błazkiewicz

Table of Contents

Introduction.....	5
Chapter I. Health and safety at school – a definition.....	9
1. Duties of the school principal as regards securing health and safety at school.....	12
2. Duties of the teacher as regards securing health and safety at school.....	29
3. Duties of the teacher during the lessons, presented on the example of teachers of physical education, chemistry and design technology.....	38
4. Duties of the teacher at the organisation of a school trip or other events.....	45
Chapter II. Accidents at schools.....	49
1. Legal regulations and conditions for an accident to be considered a student’s accident at school.....	49
2. Procedures, documentation and duties of the principal as regards accidents.....	54
3. The most often encountered reasons of accidents at schools.....	60
4. Statistics of students’ accidents, based on data from Wielkopolskie region.....	64
Chapter III. Penal law regulations versus health and safety regulations at schools.....	79
1. Potentiality of misdemeanours.....	79
2. A student’s accident and the legal liability of directors and teachers – a practical approach.....	97
Conclusion.....	109
Figures.....	111
References.....	113
List of important legal acts.....	117
List of court rulings.....	118

„Odpowiedzialność karna dyrektora i nauczyciela w zakresie naruszenia przepisów BHP w szkole”	119
‘Legal liability of principals and teachers as regards violation of health and safety regulations at schools’	123
Die Strafverantwortung von Schuldirektoren und Schullehrern im Fall der Verletzung der Arbeitshygiene- und Arbeitsschutzvorschriften	127
«La responsabilité pénale du directeur et de l’enseignant sous l’angle de la violation des règles de santé et de sécurité à l’école»	131
Table of Contents	135
Inhaltverzeichnis	137
Sommaire	139
Spis treści	141

Inhaltsverzeichnis

Einleitung.....	5
Kapitel I. Definition der Arbeitshygiene und des Arbeitsschutzes in der Schule	9
1. Pflichten des Schuldirektors im Bereich der Arbeitshygiene- und Arbeitsschutzmaßnahmen	12
2. Pflichten des Schullehrers im Bereich der Sicherung des Lernprozesses und des Aufenthaltes der Schüler in der Schule	29
3. Pflichten des Schullehrers während einer Unterrichtsstunde. Beispiele: Pflichten des Sport-, Chemie- und Techniklehrers	38
4. Pflichten des Schullehrers während einer schulischen Exkursion oder einer anderen Veranstaltung	45
Kapitel II. Unfälle in der Schule	49
1. Rechtliche Regelungen und Bedingungen der Anerkennung eines Schülerunfalls in der Schule	49
2. Verfahren, Dokumentation und Pflichten des Schuldirektors im Bereich eines Unfalls	54
3. Die häufigsten Ursachen von Unfällen in der Schule	60
4. Statistik der Schülerunfällen am Beispiel der Woiwodschaft Wielkopolskie	64
Kapitel III. Strafrechtvorschriften und die Frage der Arbeitshygiene und des Arbeitsschutzes in der Schule	79
1. Möglichkeit des Gesetzverstoßes.....	79
2. Ein Schülerunfall und die strafrechtliche Verantwortung des Schuldirektors und Schullehrers in Praxis.....	97
Fazit.....	109
Abbildungsverzeichnis.....	111
Bibliographie.....	113
Verzeichnis der wichtigen Rechtsvorschriften.....	117

Verzeichnis der gerichtlichen Entscheidungen	118
„Odpowiedzialność karna dyrektora i nauczyciela w zakresie naruszenia przepisów BHP w szkole”	119
‘Legal liability of principals and teachers as regards violation of health and safety regulations at schools’	123
Die Strafverantwortung von Schuldirektoren und Schullehrern im Fall der Verletzung der Arbeitshygiene- und Arbeitsschutzvorschriften	127
«La responsabilité pénale du directeur et de l’enseignant sous l’angle de la violation des règles de santé et de sécurité à l’école»	131
Table of Contents	135
Inhaltverzeichnis	137
Sommaire	139
Spis treści	141

Sommaire

Introduction	5
Chapitre I Santé et sécurité du travail à l'école	
– définition	9
1. Devoirs du directeur d'école pour assurer la sécurité et l'hygiène à l'école.....	12
2. Responsabilités de l'enseignant pour garantir aux élèves une formation et un séjour sécuritaire à l'école.....	29
3. Responsabilités de l'enseignant dans la classe en prenant pour exemple les devoirs d'un enseignant en éducation physique, chimie et technologie	38
4. Responsabilités de l'enseignant au cours de l'organisation d'un voyage scolaire ou d'autres événements.....	45
Chapitre II Accidents à l'école	49
1. Aspects juridiques et conditions de reconnaître un événement comme un accident de l'élève à l'école.....	49
2. Procédure, documentation et responsabilité du directeur dans le cas d'accident	54
3. Les causes les plus fréquentes d'accidents à l'école.....	60
4. Statistiques sur les accidents des élèves en prenant pour exemple la voïvodie de Grande-Pologne.....	64
Chapitre III Droit pénal et règles de la santé et de la sécurité à l'école	79
1. Possibilité de commettre des crimes.....	79
2. Accident d'un élève et la responsabilité pénale du directeur et de l'enseignant en pratique.	97
Conclusion	109
Liste des figures	111
Bibliographie.....	113
Liste des principaux textes législatifs	117
Liste des décisions judiciaires.....	118

„Odpowiedzialność karna dyrektora i nauczyciela w zakresie naruszenia przepisów BHP w szkole”	119
‘Legal liability of principals and teachers as regards violation of health and safety regulations at schools’	123
Die Strafverantwortung von Schuldirektoren und Schullehrern im Fall der Verletzung der Arbeitshygiene- und Arbeitsschutzvorschriften	127
«La responsabilité pénale du directeur et de l’enseignant sous l’angle de la violation des règles de santé et de sécurité à l’école»	131
Table of Contents	135
Inhaltverzeichnis	137
Sommaire	139
Spis treści	141

Spis treści

Wstęp	5
Rozdział I. Bezpieczeństwo i higiena pracy w szkole	
– definicja	9
1. Obowiązki dyrektora szkoły w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa i higieny w szkole	12
2. Obowiązki nauczyciela w zakresie zapewnienia uczniom bezpiecznej nauki i pobytu w szkole.....	29
3. Obowiązki nauczyciela podczas lekcji na przykładzie obowiązków nauczyciela wychowania fizycznego i nauczyciela chemii i techniki.....	38
4. Obowiązki nauczyciela w czasie organizacji wycieczki szkolnej lub innej imprezy	45
Rozdział II. Wypadki w szkole	49
1. Unormowania prawne i warunki uznania zdarzenia za wypadek ucznia w szkole	49
2. Postępowanie i dokumentacja oraz obowiązki dyrektora w zakresie wypadku	54
3. Najczęstsze przyczyny wypadków w szkole	60
4. Statystyka wypadków uczniów na przykładzie województwa wielkopolskiego.	64
Rozdział III. Przepisy prawa karnego a BHP w szkole	79
1. Możliwość popełnienia przestępstw	79
2. Wypadek ucznia a odpowiedzialność karna dyrektora i nauczyciela w praktyce	97
Zakończenie	109
Wykaz rysunków.....	111
Bibliografia	113
Wykaz ważniejszych aktów prawnych	117
Wykaz orzeczeń sądowych	118
„Odpowiedzialność karna dyrektora i nauczyciela w zakresie naruszenia przepisów BHP w szkole”	119

‘Legal liability of principals and teachers as regards violation of health and safety regulations at schools’	123
Die Strafverantwortung von Schuldirektoren und Schullehrern im Fall der Verletzung der Arbeitshygiene- und Arbeitsschutzvorschriften	127
«La responsabilité pénale du directeur et de l’enseignant sous l’angle de la violation des règles de santé et de sécurité à l’école»	131
Table of Contents	135
Inhaltsverzeichnis	137
Sommaire	139
Spis treści	141